

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

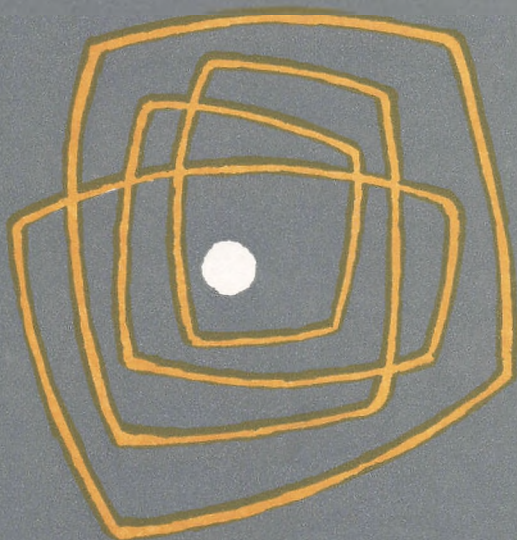
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1975

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
FEBRUAR 1976

DANMARKS
PÆDAGOGISKE
BIBLIOTEK

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1975

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
FEBRUAR 1976

INDHOLD

	Side
<i>Helge Skov: Vi har alle et bagland</i>	1
<i>Hans Henningsen: Marx og historien</i>	11
<i>Agner Frandsen: Begyndelsen</i>	28
<i>Poul Dam: Folkestyrets krise</i>	31
<i>Mogens Melbye: Funktionel musik</i>	39
<i>Karl Otto Meyer: Tysk demokrati set fra Kiel</i>	49
<i>Eigil Steffensen: Rationalitet og utopi</i>	62
<i>Richard Andersen: I helvede i Danmark</i>	75
Nyt fra Askov Højskole	81

Vi har alle et bagland

Tale ved en vinterskoles afslutning.

For nogen tid siden læste jeg nogle udtalelser af en mand, der i et dagbladsinterview blev rost for sin store sindsfrohed. »Det er som om De har været i egne, hvor man ikke skulle vente at De færdedes med den faglige baggrund, De har«, lød interviewerens smiskende spørgsmål, som han troede ville behage hans offer. Men den interviewede svarede lidt afmålt: »I så fald tilkommer rosen ikke mig. Det kommer af, at jeg simpelthen har haft det, som så mange mennesker må savne: et bagland. Jeg har et bagland«. Og med sit bagland mente han først og fremmest nogle mennesker, som stod ham nær, fremgik det af samtalen. Deres erfaringer var også hans erfaringer, deres verden var i meget høj grad blevet også hans verden, gennem det de havde fortalt ham. Det var samværet med de mennesker, som den frodighed, interviewerens rosende havde tillagt ham, levede af.

Baglandet er et geografisk begreb. Det land, der bag den lave, tilgængelige kystlinie, hæver sig i højde på højde, indtil omsider højderne fortaber sig for betragterens øje i et blånende plateau.

Baglandet er et militært begreb. Uden et bærende bagland er fronten prisgivet det første det bedste angreb. For fra baglandet kan nyt materiel rulles frem, baglandets forsyningslinier er afgørende for kampens udfald. Til baglandet kan der en tid retireres, for at mandskabet kan trække vejret lidt, mens der samles kræfter til nye fremstød.

Men baglandet er altså også et brugbart udtryk, der kan finde anvendelse på det personlige område, hvor det gælder den enkelte selv eller hans forhold til andre mennesker.

Uden et bagland ville vore tanker afmagres, vore ord blive perspektivløse og vore handlinger uden kraft. Vi har hver især et sådant bagland, vi menneskelig talt lever af.

Man bliver måske trængt i en debat, hvor et imponerende artilleri af ord rykker frem imod en — og man tager en dyb indånding og ser et ansigt for sig, hører nogle ord, sagt for længe siden og i en anden sammenhæng, som alligevel var sammenhængende, med denne sag, og roligt henter man dem frem fra sit bagland, som ligger der parat til at hjælpe den nødstedte, og man skyder sig igennem den næste træfning.

Man sidder over for et menneske, som har et problem, man bestemt synes, man står magtesløs overfor. For det har man aldrig hørt om før. Og dog: man mindes en situation, hvor ord, sagt af en af ens venner, bragte bud inde fra det samme vildnis, som dette menneske færdes i, og med et er man på sporet i sin forståelse.

Man er måske slet og ret kørt træt. Orker slet ikke mere. Kan ikke tænke en tanke, kan ikke få et ord mere over sine læber i dette liv. Da er baglandet et menneskes redning. En ven, der tager en med ud på en ordløs spadseretur, et menneske, der ikke kræver andet af en end at få lov til at trække ens øl op og skære nogle skiver spegepølse, som man uden videre tiltale kan lægge på det brød, han giver en. En rolig aften, hvor man ikke skal op og stå på de sædvanlige standpunkter, men må nøjes med at spille med de kort, man har fået stukket i hånden. Efter en lang nat står man op som efter en lang nat og mærker, at noget er sket med en. En brønd, der var tømt for hver dråbe vand, har trukket vand til igen. Man tør først næsten ikke bruge af det, men opdager så, at mere løber til for det, man trak op. Der er mennesker, der aldrig har set havet, erindrer man, at man en gang har hørt en eller anden digter sige, disse mennesker kan i deres fastlandsfilosofien finde på at påstå, at havet slet ikke er til. Men havet er dog til. Det er til i vandpytterne på din vej, i vandet du drager op af din brønd, i tågerne, der i nat-tetimerne svøber sig omkring dit hus og i den faldende regn over tørt land. Det er det, man har oplevet i et velsignet

døgn sammen med en god ven — og så kan man lidt igen. Det er ens bagland, man i en sådan situation trækker på. Uden det var man fortabt.

Sindets bagland er den første barndom, det ikke huskede, men kun anede, de barndomserindringer, man har som en fast struktur i sindet og gang på gang vender tilbage til som helt givne punkter. Det er naturen, men det er frem for alt mennesker, mennesker der lever nu, og mennesker, der for længst er døde. Baglandet er det sted, man er vokset op, det sted, man har boet og måske stadig bor, det er ens historie på godt og ondt. Det man tænker, taler, handler ud af, når man tager stilling til dagen og vejen.

Jamen, vil det ikke sige, at det i virkeligheden slet ikke er en selv, der handler. Nej, for ganske vist gør du det alt sammen i kraft af baglandet, men det er dig personligt, der gør det. Ganske vist er luften heller ikke dit værk, men det er alligevel dig, der trækker vejret. Ganske vist skal du arve dine forældres møbler en dag, deres jord eller gods, men det er dig personligt, der må vedgå arv og gæld, og så i de givne situationer afgøre, hvad du vil bruge eller ikke bruge. Men tag ikke af den grund fejl af, at baglandet er en nødvendighed, hvis du skal leve som et menneske, og ikke som et syntetisk industriprodukt, løsrevet fra enhver baggrund og enhver menneskelig sammenhæng.

Det er K. E. Løgstrup, der i sin bog »Norm og spontaneitet«, taler om den sindets reserve, vi altid må handle ud af, hvis der skal være frihed i et menneskeligt samvær. Det bliver tydeligt, når det går galt, og man forløber sig. Hvorfor er det så pinligt for de tilstedeværende, og hvorfor er man selv bagefter så utilpas ved det, spørger han. Jo, fordi det betyder, at sindsreserven er væk, man har blottet sit sinds bagland, og det har man ingen ret til. Man er kommet til at vende vrangen ud på sig selv, hvad der netop betyder, at man ikke er sig selv. De tilstedeværende, der oplever en sådan sætten sindets reserve over styr i en åbenhed, hvor man vælter sig ind på den anden, ved ikke, hvor de skal gøre af deres øjne. De ser væk, fordi de ser, hvad der ikke tilkommer dem at se, og de hører, hvad der ikke tilkommer dem

at høre. De fikserer i deres forlegenhed deres egne støvlesnuder, siger Løgstrup. Ud af sindsreserven henter man sine ord og sine handlinger. Til den taler og appellerer de andre, der regner med den som en lyttende sangbund for deres tiltale. For at et samvær skal være åbent og upinligt må den enkelte på en gang være til stede i, hvad han siger, og være mere end det.

På én gang være tilstede i det, du siger, og være mere end det. Det er Løgstrups udtryk for noget af den hemmelighed, jeg her beskæftiger mig med. Den, som ikke har noget, han ikke kan sige, har ikke noget at sige. Uden denne tilstedeværelse i kraft af noget andet og mere, et bagland eller en sindsreserve, er der ingen frihed til. Så opløses alt i sammenhængsløshed, smuldrer i betydningsløshed, bliver blottet, pinligt og ikke til at bære for mennesker.

Den franske filosof Simone Weil havde et skarpt blik for den åndelige baggrund uden hvilken mennesker ikke kan leve som mennesker, de bliver uden den et stykke sjælløst mekanik på skinner. Simone Weil var privatsekretær for de Gaulle i hans exilregering. Hun skrev kun 32 år gammel sit hovedværk »Rodfæstelsen«, hun skrev den på sin sygeseng, som hun aldrig rejste sig fra, den er derfor at betragte som hendes testamente til det dengang underkuede franske folk. Hun stiller der det spørgsmål: hvordan gik det til, at rodløsheden bredte sig som en pest i det franske folk, en pest, som gjorde, at man samarbejdsvilligt i store kredse fulgte marskal Petains ordre og samarbejdede med landets fjender under anden verdenskrig. Og hun svarer bredt og udførligt, idet hun begynder med at skildre mennesket, ikke som frit svævende individ, men som uløseligt bundet til sine folkelige omgivelser. At have rod et sted er det sjælenes behov, som på engang er vigtigst og tillige mindst anerkendt. Et menneske er rodfæstet i kraft af sit virkelige, naturlige medlemskab af et folk, der bevarer og videregiver fortidens skatte til sine medlemmer og til en vis grad forudfører frem-

tiden. Det er ikke noget højkulturelt fællesskab, man er rod-fæstet i, men det folkelige fællesskab er bestemt af sted, fødsel, profession og omgivelser.

Et godt eksempel på, hvordan hun forstår et menneske i sammenhæng med det sted, det færdes, det miljø, hvori det er vokset op, er hendes tanker om den private ejendomsret, som hun, skønt marxist, hævder er et sjæleligt behov. Hvis der ikke i et menneskes omgivelser findes ting, der er som en forlængelse af legemet, føler sjælen sig ensom og fortabt, hedder det i hendes ejendommelige sprog. Det er helt naturligt at det forholder sig sådan. Sjælen er ikke en eller anden luftig himstregims, men det er et menneske som person, og hvad er vel naturligere end at personen kommer til at høre sammen med den natur og den historie, hvori den har haft sit liv. Tag en gartner, siger hun, han føler uvilkårligt efter at have passet en have år igennem, at haven er hans, den rummer hans sjæl, som gaven er en sjælegave, er haven en sjælehave. Men der, hvor ejendomsretten ikke falder sammen med den juridiske ejendomsret, trues et menneske af splittelse. Derfor må alle efter hendes mening have ret til at besidde mere end de sædvanlige forbrugsgoder, de må eje deres bolig, lidt jord der omkring og, når det er teknisk gennemførligt, deres arbejdsredskaber. Simone Weil finder, at den private ejendomsrets princip krænkes dybt, når jorden bearbejdes af landarbejdere under en bestyrer, men ejes af folk, der bor i byerne. Thi alle de, som har at gøre med denne jord, er fremmede for den på den ene eller anden måde. Den lægges øde — ikke med hensyn til kornavl, men med hensyn til ejerglæde. Store moderne fabrikker har ingen ejere i sjælelig forstand, hævder hun. Hverken arbejderen, direktøren, administrationsmedlemmet, som aldrig ser den, eller aktionæren finder den mindste tilfredsstillelse for ejerbehovet. De er allesammen ansatte, nogen af deres overordnede, andre af deres penge.

Problemet ejendomsret ordnes efter hendes mening ikke på den måde, at man blot overlader værdierne til staten. Hun nævner som afskrækkende eksempel den russiske statskapitalisme, der ikke står tilbage for vestens privatkapitalis-

me, når det gælder menneskelig umyndiggørelse. Problemet løses kun ved, at man prøver at gøre tingene til virkelig personlig ejendom, og det vil kræve en række samfundsreformer af meget stort omfang. Disse tanker står at læse i en af bogens afsnit: Arbejderens rodløshed, som bygger på erfaringer, hun har gjort som arbejder på Renaultfabrikkerne.

I vort land er der i dag, bortset fra den tyske besættelse, to slags gift, der spreder rodløshed, siger hun. Den ene er pengene, den anden er den undervisning, vi giver vore børn og unge.

Penge skærer rødderne af overalt, hvor de trænger frem og erstatter alle andre handlingsmotiver med ønsket om at tjene mere. Dette ønske tager snart overhånd over alle andre handlingsmotiver, fordi det er så let at holde tankerne samlet om. Intet er så enkelt og klart som et tal. Alt, der skulle være et mål, bliver degraderet til kun at være et middel til at tjene mere. Der er en slags mennesker, som ustandselig har deres opmærksomhed henvendt på penge. Det er lønarbejderne. Det er derfor rodløsheden hos dem hersker værst. Men rodløsheden er ikke begrænset til lønarbejderen alene. Det er en pest, som griber alle klasser. For den, der er rodløs, spreder rodløshed omkring sig.

Hendes skildring af industriarbejderens kår, som hun ved selvsyn har oplevet dem, er deprimerende læsning. Hun viger ikke tilbage for at bruge slave-navnet om ham. Hans liv er et liv som forbruger, og der er intet, der kan stille hans virkelige behov i denne forbrugsverden af similiting. Og der er som sagt intet vundet ved at lade en arbejderimperialisme erstatte den nationale imperialisme. Det ville efter Simone Weils mening ikke kunne bøde på arbejderens sjælelige splittelse. Der må først ændres på en række forhold. Hun nævner en række af dem. Det chock, som den unge får, der fra en verden, hvor han betyder noget kommer ind på fabrikken, hvor han fra den ene dag til den anden oplever ikke at betyde mere end en del af en maskine, lidt mindre end en ting; det er et sjælechock, som ikke må finde sted. Mange kommer aldrig over det. Hun nævner det krav om »opmærksomhed under arbejdet«, som er afgørende for, om

arbejderne skal føle sig som et menneske eller som en robot. Hun nævner, at hvis man ville betragte teknikken, som en tjener for mennesket, i stedet for som en herre over mennesket, ville det socialt set være en større forandring end alle socialistiske foranstaltninger tilsammen. Men hidtil er det ikke faldet ret mange ind, at den ingeniør, der arbejder med konstruktionen af nye maskiner kan have andet end to formål for øje: produktionsforøgelse, effektivitet og større indtjeningsmuligheder for den, der har bestilt maskinen. Ikke mange tænker på arbejderen, der skal betjene den. Jo, man gennemfører nu og da enkelte sikkerhedsforanstaltninger. Men man tænker ikke på det, der er vigtigere end musik til arbejdet og fritidsforsorg: at arbejdet igen kan komme til at høre med til deres liv. Hun foreslår, hvad hun er ganske klar over ville gå ud over effektiviteten, en stærk fabriksdecentralisering helt ned til værksteder. Det ville betyde, at arbejdspladsen kunne blive mindre umenneskelig.

Måske virker hendes reformforslag meget blåøjede på os i dag, men hendes kamp mod den almindelige betragtning af arbejdskraften som et blot og bart råstof skal vi være med til at føre med alt, hvad deraf følger. Hendes opposition mod, at profitmotivet er blevet altbeherskende og har skåret rødderne over til jord og arbejde, er så nødvendig i dag som nogensinde. At bedre på tingene er kun et spørgsmål om at gøre mennesket til en realitet, som alle andre realiteter skal rette sig efter, siger hun. Hvor den vilje ikke findes, er det håbløst at standse rodløsheden. Hvis man vil standse materialiseringen, det at mennesket bliver til ting, undergivet markedslove, må man have mod til at se på mennesket som en skabning af ånd«. Og ånd vil i denne forbindelse sige sammenhæng med det, som mennesket er rundet af.

Det sidstnævnte skulle skolen være med til at fastholde, men den er tværtimod med til at sætte profitindstillingen i højsædet, og fra dens virksomhed breder rodløsheden sig. Skolen har nemlig givet sig samme effektivitet i vold, som behersker den industrielle verden. Den er i høj grad rettet mod teknikken og påvirket af den. Skolen skulle give barnet oplysning om dets bagland, dets historie og den sammen-

hæng, det lever i, men den svigter ved at meddele sammenhængsløshed i stedet for sammenhæng. Også den er trukket af produktionsmøllen. Skolen tapper tankeløst det tyndeste øl ud af mediehanerne, og intet tyder på, at de pædagogiske teknokrater er et hår bedre end de industrielle og politiske. Den folkelige kultur og historie er blevet en ting på linie med hundrede andre ting, der leveres i bedste underholdningsstil, men ikke som noget, skolen er forpligtet på.

De fleste tror, siger hun, at en lille bondedreng, der har gået vor tids landsbyskole igennem og lydigt repeteret, at jorden drejer rundt om solen, ved mere om den ting end Pythagoras gjorde. Men i virkeligheden betragter han ikke mere stjernen. Man river ham løs fra universet, der omgiver ham, ligesom de franske erobrere af Polynesien rev polynerne løs fra deres fortid ved at tvinge dem til at repetere: Vore forfædre gallerne havde lyst hår, selv om de gik rundt i sydens bagende sollys og var sorthårede over al forstand.

Kulturen værdsættes i dag af mange næsten udelukkende for den sociale opstignings skyld, siger hun. Både af bonden, der drømmer om at få en søn, der er lærer, og af læreren, der drømmer om at få en søn, der er polytekniker, og af de højere samfundsklasser, der smigrer videnskabsmændene. I skolens verden finder profitmotivet sit udtryk i et »for eksamens skyld«. At nogle skulle interessere sig for at lære deres baggrund at kende for deres egen skyld er næsten utænkeligt. Skolen er blevet de dygtige specialisters ejendom. Ligesom man behandler arbejderne som om det drejede sig om halvidiotiske gymnasiaster, behandler man gymnasiasterne, som om det var trætte studenter, og studenterne behandles som professorer, der lider af hukommelsestab. Det, man i dag kalder at oplyse masserne, er at tage den moderne kultur, fjerne alt, hvad den endnu kan indeholde af gyldige værdier og proppe resten som den forefindes i de ulykkelige hukommelse som man mader fjerkræ.

Det foretagende kalder man popularisering. Ønsket om at lære en ting for dens egen skyld, ønsket om at finde sandheden for sandhedens skyld, er blevet noget meget sjældent, hævder Simone Weil. Hun vender sig gang på gang mod

romerne som årsagen til al denne rodløshedens elendighed, der er over os. Romerne var, siger hun, en flok flygtninge, som klumpede sig sammen i en by. De berøvede middelhavsfolkene deres levevis, deres fædreland, deres fortid, så grundigt at disse efterhånden har taget dem på ordet og troet, at det var romerne, der civiliserede deres egne. Igenem flere århundreder har europæiske mennesker ødelagt fortiden hos sig selv og andre tåbeligt og i blinde. For det at vende sig fra fortiden er at vende sig fra sit liv som menneske her, hvor man er født. Ødelagt fortid kommer aldrig igen, hedder det. Det ville intet nytte at vende sig fra fortiden og kun tænke på fremtiden. Blot at tro, det var muligt, ville være en farlig illusion. Fremtiden som sådan bringer os intet, giver os intet. Det er os, der skal give den indhold, men for at kunne give, må man allerede eje noget. Og vi besidder intet andet liv, ejer ingen anden kraft end den, der rummes i de rigdomme, vi har arvet fra fortiden, efter at vi selv har omsat dem og genskabt dem i vor nutidige handling.

Tro ikke, at den kærlighed til fortiden, som jeg lægger for dagen har med en reaktionær tankegang at gøre, siger Simone Weil. Marx levede af traditionen og den franske fagbevægelse i dag lever af de gamle franske laugstraditioner. De svage rester af fortiden, der endnu lever, er det af afgørende betydning at puste liv i. Det er heller ikke provincialisme, hun opfordrer til med sin stærke tale om rodfæstetheden som en nødvendig ting. Hun understreger gang på gang, at det at slå rødder er ikke det samme som at lukke mennesket inde mellem grænser. Rodfæstelse og forøgelse af berøringsflader med omverdenen er to sider af samme sag. Påvirkninger fra andre, helt forskellige kredse er ikke mindre nødvendige end rodfæstelse i de naturlige omgivelser.

Jeg vil tro, at vi i vinterens løb i mere end en time er blevet gjort opmærksom på, hvor almindeligt det er at lade en argumentation helt og holdent bestemme af det, jeg vil kal-

de salgstankegangen. At sælge sin politik er blevet et meget brugt udtryk, som er alt andet end harmløst, fordi det antyder, at man er på vej til at afskaffe det politiske ræsonnement og emballere sin politik som let sælgelige supermarkedsvare i stedet for. Hvor vi end har truffet på det i litteratur, i psykologi, i politik og historie — overalt, hvor tilværelsen overvejende bliver gjort til en handelsvare, opfører den med at være en tilværelse, der er værd at leve for mennesker. Jeg vil derfor håbe, at vi har genopdaget, at vi har et bagland, som vi ikke kan undvære, et land, som vi ikke må gøre til en handelsvare, for det er mere end profit og omsætning, det gælder her. Det er vor tilværelse som mennesker, der afhænger af, om vi bevarer det som vort land. Jeg vil håbe, at de sjælelige reserver ikke er blevet opbrugt i det skolesamvær, som nu er ved at være til ende, men at vi med reserverne i behold og baglandet i ryggen kan tage fat på morgendagens arbejdsplads, hvor den så ellers er at finde.

Helge Skov.

Marx og historien

Søren Kierkegaard bebrejdede i sin tid Hegel, at denne ikke åbent havde indrømmet, at hele hans logik »var et tankeeksperiment, i hvilket han endogså på mange steder havde skullet sig fra noget«. Også når det gælder Marx — og i denne sammenhæng specielt hans historiesyn — er der ting, der går let hen over — eller uden om, og der er indre uklarheder i hans tankeverden, men Marx synes i hvert fald selv at have forstået, at det hele strengt taget må have status af en slags tankeeksperiment, ikke fordi han selv tvivlede på rigtigheden af, hvad han skrev, men fordi han principielt ikke tillagde fornuften evnen til at nå frem til eviggyldige og overhistoriske sandheder.

Hvilken art af sandhedsværdi, der kan tilkomme et tankekompleks som Marx's historieopfattelse ifølge hans egne kriterier skulle fremgå af følgende sted: »Der hvor spekulati-onen hører op, ved det virkelige liv, begynder altså den virkelige positive videnskab . . . Når virkeligheden fremstilles, mister den selvstændige filosofi sit eksistensmedium. I dens sted kan højst træde en sammenfatning af de mest almene resultater, som lader sig abstrahere ud af betragtningen af menneskenes historiske udvikling. Disse abstraktioner har i sig selv, skilt fra den virkelige historie, overhovedet ingen værdi. De kan kun tjene til at lette ordningen af det historiske materiale til at antyde rækkefølgen mellem dets enkelte lag. De giver imidlertid på ingen måde — som filosofien — en recept eller et skema, hvorefter de historiske epoker kan skæres til.«¹⁾

Hvad en historieopfattelse ifølge Marx kan være er med andre ord: et på videnskaben byggende overblik til en bestemt tid — og ikke mere. Ikke et overblik gældende til enhver tid. Marx har ikke som idealisterne adgang til at betragte det historiske forløb fra en overhistorisk synsvinkel, men kun fra historien selv. Hans historieopfattelse er derfor

egentlig ikke en historiemetafysik, selv om den nok kunne tage sig sådan ud i betragtning af de stadigt tilbagevendende udtryk naturlov, nødvendighed o.l., men forekomsten af disse vendinger må netop også ses på baggrund af Marx's anti-idealistiske holdning. Han ønskede jo ikke blot at distancere sig fra Hegel, men også fra Hegels »rebelske elever«, unghегelianerne, de daværende tyske kommunister, samt utopister af enhver art, kort sagt alle, der troede på ideen som virkelighedens skaber. Marx illustrerer denne vrangforestilling ved følgende eksempel:

»En gæv mand indbildte sig engang, at menneskene kun derfor druknede i vandet, fordi de var besatte af tanken om tyngdekraften. Hvis de ville slå denne forestilling ud af hovedet, hvis de f. eks. erklærede den for at være overtroisk, en religiøs forestilling, så kunne vandet aldrig blive farligt for dem. Gennem hele sit liv bekæmpede han illusionen om tyngdekraften, hvis skadelige følger enhver statistik leverede ham nye og talrige beviser for. Denne gæve mand var typen på den nye tyske revolutionære filosof.«²⁾

Unghegelianerne, datidens kulturradikale, gik ifølge Marx ud fra den fejlagtige forudsætning, at det, der begrænser menneskene, deres lænker og skranker, er et produkt af deres bevidsthed, og at følgelig en bevidstgørelse, som erstatter den forkerte bevidsthed med en menneskelig eller kritisk, vil fjerne disse skranker. Hele denne bestræbelse beror efter Marx's opfattelse på et selvbedrag, og dens kritiske produkter finder han efterhånden temmelig tvivlsomme. Hvor »verdensomstyrtende« kritikerne end føler sig, står de dog i forhold til virkeligheden på samme niveau som de konservative. De tror om sig selv, at de er farlige for det bestående, men er »de største konservative«. De kæmper »den filosofiske kamp med virkelighedens skygger, der falder så godt i det drømmende og åndeligt dovne tyske folks smag«.

Allerede før disse udfald blev nedskrevet — og iøvrigt foreløbig »overladt til musenes gnavende kritik«³⁾ havde Marx naturligvis gjort sig tanker om en anden vej, som den revolutionære kritik kunne gå. Det kommer til udtryk i et

brev, som han i efteråret 1843 sendte til Arnold Ruge, og som blev trykt i det første og eneste nummer af deres fælles tidsskrift *Deutsch-Französische Jahrbücher*.

Marx foreslår her, at kritikken knyttes »til et partistandpunkt i politikken«, altså til de *virkelige* kampe, og at den identificerer sig med disse kampe. »Da står vi ikke doktrinært frem for verden med et nyt princip, her er vor sandhed, her skal du bøje dig til jorden! Vi udvikler for verden nye principper med udgangspunkt i verdens egne principper. Vi siger ikke: Slut med dine kampe, de er kun dumheder; vi skal give dig klar besked om kampens sande paroler. Vi viser kun verden, hvorfor den egentlig kæmper . . .«

Tankegangen i dette brev, der iøvrigt endnu både i sprogbrug og indhold vidner om Marx's unghegelianske udgangspunkt, videreføres i »Kritik af den hegelske retsfilosofi«, der også var trykt i *Deutsch-Französische Jahrbücher*. Heri peger Marx på proletariatet som den klasse, der er bestemt til at virkeliggøre filosofien, d.v.s. realisere frigørelsen; »Som filosofien i proletariatet finder sit *materielle* våben, således finder proletariatet i filosofien sit *åndelige* våben, og så snart tankens lyn er slået grundigt ned i denne naive folkegrund, vil *tyskerens* frigørelse til *menneske* fuldbyrdes.«

Marx betragter i 1843–44 endnu mere proletariatet som et middel for filosofien end omvendt. Selv om det hedder, at frigørelsens hjerne er filosofien, dens hjerte proletariatet forhindrer det dog ikke, at dette »hjerte« også betegnes som »et passivt element«, d.v.s. i forhold til filosofien.

Væsentligt er det imidlertid, at det klart hævdes, at teorien kun virkeliggøres i et folk i det omfang den virkeliggør folkets behov, og at det ikke er nok, »at tanken søger sin virkeliggørelse, virkeligheden må også selv søge tanken«. Det er ud fra en sådan tankegang, at Marx i det ovenfor nævnte brev til Ruge også kan sige, at det er en fordel ved »den nye retning«, at den ikke på dogmatisk måde anteciperer verden, og at man godt kan indrømme, at man ikke har nogen klar forståelse af det, der skal komme.

To år senere, da Marx sammen med Engels udarbejder

»Den tyske ideologi« er det blevet ham helt klart, »at det ikke er kritikken, men revolutionen, der er drivkraften i historien som i religionen, filosofien og al anden teori«, og at bevidstheden om, at en grundig revolution er nødvendig, den kommunistiske bevidsthed, udgår fra den klasse, som udgør flertallet af alle samfundsmlemmer, nemlig proletariatet. Han undgår fra nu af bevidst betegnelsen filosofi om sin virksomhed.

Et års tid senere, i skriftet »Filosofiens elendighed«, taler han om socialisterne og kommunisterne som proletarklassens teoretikere. Så længe produktivkræfterne og dermed proletariatet endnu ikke er tilstrækkelig udviklet til, at dets kamp mod bourgeoisiet har politisk karakter, så længe kan disse teoretikere kun være utopister, der udtænker systemer og leder efter en fornyet videnskab for at afhjælpe de undertrykte klassers behov. »Men i samme målestok, som historien skrider frem og proletariatets kamp dermed aftegner sig tydeligere, behøver de ikke mere at søge videnskaben i deres eget hoved; de behøver nu kun at iagttage og registrere det, der foregår for deres øjne og gøre sig til talerør for det. . . . Fra dette øjeblik bliver videnskaben et bevidst produkt af den historiske bevægelse, og den er ophørt med at være doktrinær. Den er blevet revolutionær.«⁴)

Samtidig med at Marx således i løbet af årene 1845—1847 bliver sig bevidst, at det er videnskaben og ikke filosofien, der er den til den revolutionære bevægelse svarende teoretiske virksomhed, og samtidig med at proletariatet kommer til at indtage pladsen som selve drivkraften i den historiske proces og ikke bare som et passivt element, bliver Marx også klar over det uheldige i stadig at tale om »mennesket« i stedet for »menneskene«. »Mennesket« eksisterer ikke, det er en filosofisk abstraktion, som svarer nøje til den omstændighed, at det borgerlige samfund i stigende grad berøver det enkelte menneske dets personlighed. Der eksisterer imidlertid kun de virkelige mennesker.

Marx havde i høj grad selv været forfalden til den filosofiske terminologi i sine tidligere skrifter, men fra og med »Den tyske ideologi« får det en ende. Nu tales der kun om

»individerne« eller menneskene, og unghегelianerne eller filosofterne — det er nu et og det samme — hudflettes for deres brug af abstraktionen »mennesket«.

Mens Marx tidligere kunne tale om kommunismen som realiseringen af menneskets væsen, »mennesket i hele dets væsens rigdom, det rige, rigtsansende og dybsindige menneske«, synes han fra o. 1845—46 at have forladt dette af Feuerbachs naturalisme bestemte standpunkt, og nu betegner han den kommunistiske revolution som gennemførelsen af »hvert enkelt individs befrielse« ved »de forenede individers magt«, ved det uhyre flertals selvstændige bevægelse i det uhyre flertals egen interesse«.

Marx's udvikling synes altså klart at være gået i antiidealistisk retning. Han går så vidt, skriver en russisk anmelder af Kapitalen, professor I. I. Kaufman, »at ikke en idé, men kun et ydre fænomen kan tjene som grundlag for kritikken. Kritikken vil således komme til at bestå i at sammenligne og konfrontere en kendsgerning med en anden kendsgerning og ikke med en idé. Eller med Marx's egne ord: »Vi kalder kommunismen den virkelige bevægelse, som ophæver den nuværende tilstand. Betingelserne for denne bevægelse fremgår af den nu bestående forudsætning.«

Men når Marx gennemfører »betragtningen af menneskenes historiske udvikling, så er som han selv indrømmer det, hans betragtningensmåde ikke forudsætningsløs. Den forudsætter, at det er i arbejdsprocessen, i det specifikt menneskelige arbejde, menneskenes stofskifte med naturen, nøglen til forståelse af menneskenes hidtidige historie ligger gemt, og den forudsætter, at denne historie har form af en dialektisk udviklingsproces.

Disse forudsætninger behøver imidlertid heller ikke at være dogmatiske. De kan forstås hypotetisk og falder naturligvis så ind under det samme sandhedskriterium, som metodens resultater, nemlig det praktiske: »Det er i praksis, mennesket må bevise sin tænknings sandhed, d.v.s. dens virkelighed og magt . . . dens dennesidighed. Striden om, hvorvidt en tænkning, der isolerer sig fra praksis er virkelig eller ej, er et rent skolastisk spørgsmål.« Skulle Marx's me-

tode og dens resultater vise sig ikke at holde stik — d.v.s. såfremt de ikke længere faktisk kunne bruges af mennesker i kampen for frihed, så skulle de ifølge Marx's eget sandhedskriterium være gendrevet. Ville man opretholde teorien eller dele deraf på trods heraf, måtte den forvandles til dogmatisme eller idealisme, evt. i en psykologisk form. Det bliver da nødvendigt at påvise nogle manipulationsmekanismer, som bevirker, at så forholdsvis få føler sig tiltrukket, mens desværre de fleste af dem, tankerne egentlig var tænkt for, øjensynligt er mere eller mindre indifferente. Resultatet bliver en eliteteori, der med nødvendighed skiller samfundet i to dele, af hvilke den ene er ophøjet over samfundet⁵⁾ og forholder sig opdragende til den anden. Med andre ord, der er i forhold til det standpunkt, Marx kæmpede sig frem til, her tale om et tilbagefald til unghегelianismen eller en aristokratisk kulturradikalisme. Der har som bekendt i løbet af de senere år været nogle, som ønskede at komme Marx til undsætning ad denne vej. En af de mere fremtrædende er Herbert Marcuse, som meget konsekvent har hævdet, at vejen til socialismen muligvis nu går »fra videnskab til utopi«.

I modsætning til en sådan åndsaristokratisk holdning må man betegne Marx som folkelig, blot man ikke i dette ord lægger noget nationalt — og vist heller ikke i særlig grad noget grundtvigsk. Marx var internationalist og mente, at med det borgerlige samfund ville også de nationale forskelligheder forsvinde. Kapitalismen har allerede, skriver han, gjort landet afhængigt af byerne, den har gjort de barbariske og de halvbarbariske lande afhængige af de civiliserede, landbrugslandene af de kapitalistiske lande, Østen af Vesten. Han var overbevist om, at med kommunismens sejr ville denne udvikling fuldbyrdes, og slutresultatet ville blive det åbne kosmopolitiske samfund.

Desuden var Marx dialektiker, og dialektik er ikke, sådan som det nu om stunder ofte misforstås, bare evnen til at se en sag fra to sider og gå ind i en dialog — tværtimod. Dialektik er sans for striden, og troen på at der af kampen følger et fremskridt.

Derfor kunne det aldrig falde Marx ind at sympatisere med tanken om et folkeligt fællesskab på tværs af stænder eller klasser. Tværtimod gælder det om at vælge striden, men ikke til fordel for de »opbyggende« kræfter. Det er altid den negative side, der kalder en bevægelse til live og skaber historie.

Men sammenlignet med mange moderne opfattelser af politik, både de ny-idealistiske vækkelser og den ligeledes ganske uhistoriske og ideologiske tankegang gående ud på, at der kan eksperimenteres med samfund og mennesker, som om det drejede sig om rotter eller mus, er Marx's opfattelse udtryk for en solidaritet med de virkelige historiske mennesker i deres konkrete tilværelse og kamp. Det var jo også en klassesolidaritet, der var det bærende i alle de store politiske bevægelser herhjemme fra midten af forrige århundrede og indtil den ufolkelige tendens begyndte at gøre sig gældende et stykke ind i vort århundrede.

Som det vil være fremgået af det foregående, har Marx's »folkelige«, klassebevidste holdning sin baggrund i hans materialistiske betragtningsmåde. Idet han erkender, at ideen ikke er virkelighedens skaber, indser han samtidig, at det er igennem arbejdsprocessen virkeligheden skabes, d.v.s. forandres, og han mener, at det er loven for arbejdsprocessens udvikling, der også bestemmer hele den historiske og kulturelle udvikling. Det er ikke, som unghегelianerne troede, og som folk almindeligvis er tilbøjelige til at mene, forkerte forestillinger, der begrænser menneskenes »gøren og laden«, udgør deres »lænker og skranker«, men det er en uudviklet arbejdsproces. Med arbejdsprocessens udvikling, gennem udviklingen af menneskenes stofskifte med naturen, udvides mulighederne for menneskenes »gøren og laden«, begrænses deres afhængighed af »lænker og skranker«.

Marx forklarer dette meget enkelt et sted i »Filosofiens elendighed«: »De sociale relationer er snævert sammenknyttet med produktivkræfterne. Når de udvikler nye produktivkræfter, ændrer menneskene deres produktionsmåde, måden hvorpå de skaffer sig deres livsfornödenheder, så forandrer de alle deres sociale relationer. Håndkværnen giver

et samfund med feudalherrer, dampmøllen et samfund med industrielle kapitalister.« Man kunne føje til: den automatiserede og avancerede industri giver et samfund uden privatejendom.

»Men de samme mennesker der udformer de sociale relationer i overensstemmelse med deres materielle produktivitet, udformer også principperne, ideerne, kategorierne i overensstemmelse med deres sociale relationer. — Følgelig er disse ideer, disse kategorier, lige så lidt evige som de relationer, de er udtryk for. De er historiske, forgængelige, forbigående produkter«. ⁶⁾

Sammenlignet med en mere traditionel materialistisk opfattelse har Marx's en iøjnefaldende fordel, nemlig at den tilsyneladende kan forklare historien. Om den så har tilstrækkelig plads til historien er en anden sag. I modsætning til Feuerbachs materialisme, som Marx kritiserer og »de endnu abstrakte empirikere«, der opfatter forholdet til naturen som et blot passivt, beskuende, er der hos Marx tale om et aktivt. Det afgørende bliver ikke menneskenes betragtede forhold til naturen, men deres arbejdende forhold til den.

Ifølge den dialektiske opfattelse af forholdet mellem natur og historie vil der altid være tale om en menneskelig natur og en naturlig historie. Historien er bundet til produktivkræfternes udvikling. På den anden side er disses udvikling også menneskets chance. Som følge af produktionsprocessen forandres nemlig ikke blot til stadighed de ydre naturomgivelser, men også »menneskets natur«: Fra naturens hånd »adskiller en havnesjover sig mindre fra en filosof end en lænkehund fra en mynde. Det er arbejdsdelingen, der har åbnet en agrund imellem dem«, påstår Marx.

Vejen til friheden går altså gennem arbejdet. Idet menneskene får mere magt over naturen, får naturen mindre magt over menneskene, d.v.s. grænserne for deres »gøren og laden« bliver videre. Men vi vil aldrig kunne opnå det totale herredømme over naturen, vi vil aldrig komme fri af den. Den er til evig tid historiens begrænsning. »Den ydre naturs prioritet forbliver uændret«, skriver Marx, og men-

neskene kan derfor aldrig skabe et samfund, hvor det ikke er nødvendigt at arbejde. Det højeste, der kan opnås, er et samfund, hvor ingen mennesker ligger under for arbejdsprocessen, men hvor de i fællesskab er herre over den. Han kunne heller ikke forestille sig andet, end at denne mulighed måtte være inden for rækkevidde. I modsat fald ville der være fejl eller mangler ved hans betragtningssmåde.

Der er dog ifølge Marx ikke tale om nogen jævn og gradvis udvikling af den samfundsmæssige frihed frem til det samfund, der er underlagt en helhedsplan lagt af »frit forenede individer«.

Dels er det sådan, at forandringer i produktivkræfterne, den tekniske udvikling, og de deraf følgende nødvendige ændringer i produktionsmåden fremkalder voldsomme sociale rystelser ved overgangen fra en samfundstype til en anden. Disse rystelser bliver stærkere og stærkere historien igennem, gennem henholdsvis den asiatiske, den antike, den feudale og den borgerlige samfundsformation, eller hvordan stadierne nu benævnes. — Marx's terminologi kan være lidt varierende i de forskellige skrifter. — Men til sidst kommer der en rystelse, der er stærk nok til at omstyrte grundlaget for alt bestående.

Men desuden forholder det sig ifølge Marx således, at først med dette afgørende omslag får menneskene muligheden for at styre samfundet ved fælles hjælp. De får med andre ord magten over naturen lidt efter lidt, men hele friheden på en gang, nemlig ved den revolution, hvormed »forhistorien«, d.v.s. klassekampenes historie, er til ende, og den virkelige historie kan begynde, ved overgangen fra nødvendighedens til frihedens rige.

Ligesom det altid har været den almindelige opfattelse, at ideer, moralske, religiøse eller politiske, skaber virkeligheden, således har det også været en almindelig fordom, at det politiske system, staten, indebærer en mulighed for planmæssig og fornuftig styring af samfundet. Ifølge Marx er det politiske system eller staten altid et instrument for den til enhver tid herskende klasse, på samme måde som også de til enhver tid ledende tanker er denne klasses in-

strument. Først når ingen klasse længere ejer produktionsmidlerne, vil dette forandres. For første gang i historien vil det menneskelige samfund da kunne styres af fornuften.

Ja, ikke blot vil det *kunne* styres af fornuften, det synes også efter Marx's opfattelse med usvigelig sikkerhed at *ville blive* det. For, »Bevidstheden er (altså) allerede fra første færd et samfundsprodukt og vedbliver at være det, så længe der overhovedet eksisterer mennesker«, hedder det et sted i »Den tyske ideologi«. Dette sted kan suppleres med en udtalelse i et brev til Kugelman fra 1868, hvori det hedder: »Da tænkeprocessen selv vokser ud af forholdene og selv er en naturproces, så kan den virkelige begribende tænkning altid kun være den samme og kun variere gradvist, efterhånden som udviklingen modnes og dermed også det organ, hvormed der tænkes, opnår større modning. Alt andet er vrøvl.«

Vil det sige, at menneskene i »frihedens rige« automatisk bliver enige, hvis blot de tænker sig grundigt nok om? Noget kunne tyde på, at i hvert fald også Lenin har forstået sagen på denne måde. I bogen »Staten og revolutionen« fra 1917 hævder han nemlig, at ikke blot vil staten til sin tid forsvinde, men også demokratiet vil visne bort. Han formulerer det på følgende måde: »Ene og alene kommunismen er i stand til at frembringe et i sandhed fuldstændigt demokrati, og jo mere fuldstændigt dette er, desto hurtigere vil det blive unødvendigt og dø bort af sig selv.«

Det synes i det citerede afsnit af brevet til Kugelman at være en forudsætning, at den eneste kilde til uenighed er forståelsen af udviklingen, og at denne når »frihedens rige« først er en kendsgerning ikke ret meget længere vil give anledning til uenighed og debat.

For første gang i historien vil derimod ethvert individ nu blive i stand til »at erhverve sig evnen til at nyde« hele den altomfattende verdensproduktion, den åndelige så vel som den materielle. Dette skriver Marx i »Den tyske ideologi«, det samme skrift, hvori han tilsyneladende bevidst ønsker at aflægge sin tidligere tilbøjelighed til at filosofere over, hvad der er menneskets væsen og bestemmelse.

Antropologien synes imidlertid at komme ind igen ad en bagdør, og det hænger ganske åbenbart nøje sammen med, at Marx gennemfører hele sin betragtning af historien under den forudsætning at alt beror på det samfundsmæssige arbejde, på menneskenes stofskifte med naturen. Følgelig er der, når dette arbejdes irrationelle former er overvundet, sådan set ikke mere at strides om, og så er i en vis forstand historien slut, netop som den skulle til at begynde. Derefter er menneskene henvist til en sanselig – æstetisk væren, der meget minder om Feuerbachs ideal.

Man må derfor sige, at samtidig med at det lykkes Marx at »forklare« historien kommer han desværre også til at pålægge den en begrænsning. Det sker derved, at hans forklaring absolutiseres, at videnskaben gøres til alt; og endda en enkelt videnskab, nemlig videnskaben om produktionsprocessen.

Freud bebrejder da heller ikke uden grund Marx, at han totalt ignorerer psykologiske faktorer. Uanset hvordan de økonomiske forhold end måtte være »kan menneskene ikke gøre andet end at operere med deres oprindelige driftsørelser: deres selvopholdelsesdrift, deres aggressionslyst, deres kærlighedsbehov, deres trang til lystopnåelse og ulystundgåelse«, skriver Freud i en afhandling fra 1930'erne, og han siger videre, at hvis nogen var i stand til i detaljer, at påvise hvordan disse forhold spiller ind, så ville han have suppleret marxismen på en sådan måde, at den var blevet til en virkelig samfundslære. »Thi også sociologien, der handler om menneskenes adfærd i samfundet, kan jo ikke være andet end anvendt psykologi. Strengt taget findes der jo kun to videnskaber: psykologien – den rene og den anvendte – og naturvidenskaben«.7)

I modsætning hertil mente Marx øjensynlig, at de eneste to videnskaber, der findes, er naturvidenskaben og samfundsvidenskaben, ja dybest set er de een videnskab, som han klart udtrykker det i de økonomisk-filosofiske manuskripter fra 1844.

Hvordan skal man da afgøre et sådant mellemværende mellem den psykologiserende Freud og den sociologiserende

Marx? Et passende svar ville være, at det må afgøres i historien, som faktisk bliver nødt til at være mere rummelig end både Marx's og Freuds videnskabelige kategorier strengt taget tillader, for der er ikke andet forum for striden imellem dem end netop historien, og muligvis ville dette mellemværende alene være nok til at begrunde en aldrig afsluttet debat og derfor også til at begrunde demokratiet for evigt.

Der kan naturligtvis allerede siges det, at der er en mængde ting, som Marx's betragtningsmåde forklarer bedre end Freuds og der er måske især et forjættende perspektiv, som den åbner, nemlig at noget i historien virkelig kan blive bedre, at mennesket kan forandre sin natur. Derimod begrundes Freud måske bedre eksistensen og nødvendigheden af institutioner i samfundet.

I øvrigt er forestillingen om, at samfundene i alt væsentligt er produkter af samfundsmedlemmernes psykologiske egenskaber, f. eks. deres gemyt, deres ærgerrighed o.s.v. en ældgammel tanke. Det er netop en af Marx's hovedfortjenester, at han søgte at vise, at der findes selvstændige samfundsfænomener, at samfundsproblemer og politik ikke kan reduceres til spørgsmål om menneskenes egoisme, kærlighed eller lignende.

Der er imidlertid i Marx's tankegang en tydelig positivistisk tendens, som ikke blot ytrer sig i den typisk positivistiske forestilling, at der kun findes een videnskab, men også i en tilbøjelighed til at se bort fra, at der er noget, som ikke er videnskab — eller sagt på en anden måde, en tilbøjelighed til at se for entydigt på videnskaben og dens mulige anvendelse.

Der er som bekendt dem, der mener, at det ved hjælp af en videnskab om krige er muligt at forhindre krige, ligesom man ved lægevidenskabens hjælp både kan fremkalde og forhindre sygdomme, alt efter hvad man måtte have interesse i eller moral til. Denne måde at omgås videnskab på — man kunne kalde det den teknologiske — synes Marx at have været fremmed for. Den forudsætter, at man ikke identificerer fornuft og videnskab, og at man derfor heller ikke

indskrænker historiens muligheder til det af videnskaben begrebne. Engels derimod har været inde på en sådan betragtning i »Socialismens udvikling fra utopi til videnskab«. Han synes dog at være af den opfattelse, at muligheden for en sådan »teknologisk« praksis først foreligger hinsides nødvendighedens rige.

Det er formentlig også i denne tendens til at identificere videnskab og fornuft, at man skal søge forklaringen på, at Marx ikke synes at frygte, at hans videnskabelige historiebetragtning, hans metode eller resultater, skal »falde i de forkerte hænder«, d.v.s. blive udnyttet til at forhindre revolutionen i stedet for, som Marx ønskede, til at fremme den.

Som bekendt har den østrigsk-engelske filosof og videnskabsteoretiker Karl R. Popper imod Marx fremført anklagen for historicisme, d.v.s. troen på en indre mening i historien, der sætter sig igennem, uanset hvad mennesket gør eller undlader at gøre. Enhver form for historicisme er umoralsk og umenneskelig, hævder Popper, for enten forleder den mennesker til passivitet og fatalisme, eller også frister den dem til at optræde på historiens vegne i stedet for på eget ansvar, med al den tankeløshed eller kynisme, som noget sådant medfører. Andre har imidlertid forsvaret Marx imod denne anklage, der tilsyneladende står eller falder med om Marx bedriver historiemetafysik eller ej.

Det er imidlertid spørgsmålet, om ikke det er meget vigtigere at konstatere, at der hos Marx findes en ret udtalt tendens til at drive »videnskabsmetafysik« i en form, der stærkt minder om det man med et efterhånden populært skældsord kalder positivisme. Det er med rette indvendt mod positivismen, at den er en videnskabsopfattelse, der med uundgåelighed fører til et teknokratisk samfund, fordi den identificerer videnskab og fornuft, d.v.s. den vil unddrage videnskaben filosofiens og fornuftens kritik. »Når virkeligheden fremstilles, mister den selvstændige filosofi sit eksistensmedium«, siger også Marx.

Når danske politikere argumenterer med begreber som »den tekniske nødvendighed« eller »udviklingens lov«, er dette lige så vel udslag af en historicistisk tankegang, som

når Marx taler om »naturloven« for et samfunds udvikling. Der er naturligvis dialektikken til forskel, men fremskridts-troen er ens. Derfor kan også de fleste teknokrater og politikere, borgerlige og socialdemokratiske, østlige såvel som vestlige, være indforstået med Marx's fremtidssyner på det sted i Kapitalen, hvor han forklarer, at »frihedens rige« opstår hinsides »den egentlige materielle produktions sfære«, og at det har en mere »rationel« produktion og arbejdsdagens afkortning som forudsætning.

I ungdomsskrifterne regner Marx med, at frihedens forudsætning er en overvindelse af arbejdsdelingen, i Kapitalen er forudsætningen så at sige blevet overvindelsen af arbejdet i sig selv. Det skyldes, at frigørelsen nu næsten automatisk er sammenkoblet med produktivkræfternes udvikling og dermed det videnskabelige og tekniske fremskridt. Det er en følge af, at historien for videnskabelighedens skyld bliver reduceret til at være en virkning af en enkelt faktor.

Hvad der først og fremmest er tiltrængt i vore dages samfund er en ny måde at omgås videnskab på, nemlig den at vi prøver at bruge videnskaben til at fremme vore ønsker og formål i stedet for at gøre os til slaver af den. Dertil kræves blandt andet et vist perspektiv, en vis fremsynethed, for jo nærmere man er »katastrofen«, desto færre muligheder er der. Men lærer vi at bære os ad på en sådan måde, vil demokratiet formentlig heller ikke dø bort af sig selv.

Det kan nu ikke undre, at Marx's historiske betragtningsmåde, der som omtalt hviler på en noget reduceret virkelighedsopfattelse, kan afstedkomme visse problemer, når den skal anvendes i praksis, ikke den revolutionære praksis, men over for et konkret historisk materiale. Habermas og andre har påvist, hvordan Marx således gang på gang kommer i forlegenhed med sin materialistiske historieopfattelse i forhold til den konkrete historie.⁸⁾ Det synes f. eks. ikke helt enkelt for Marx at påvise, hvad det var for en udvikling af produktivkræfterne, der medfører opløsningen af det feudale samfund. Han forklarer, at kapitalismen opstod på den måde, at der på grundlag af handels- og ågervirksomheden

opstod nogle kapitalister, som ved hjælp af arbejdskraft bestående af fordrevne landbrugere fik etableret den første kapitalistiske produktion, som så igen førte til udviklingen af den teknik, som den senere kapitalistiske produktion havde brug for. Altså i første omgang var det produktionsmåden, der skabte produktivkræfterne, hvilket i følge teorien ikke skulle have været muligt.

I »Det kommunistiske manifest« hedder det, at politisk magt i egentlig betydning er een klasses organiserede magt til at undertrykke en anden med. Man skulle ifølge denne definition vente, at det var muligt i det konkrete historiske materiale at påvise enhver statsmagts rolle som instrument for en herskende klasse. Dette lykkes imidlertid ikke for Marx. I skriftet »Louis Bonapartes 18. Brumaire« omtaler Marx således en statsmagt, der helt har selvstændiggjort sig i forhold til den herskende klasse. Han kommer ind på det samme fænomen ved flere lejligheder, ja det foranlediger endog en ændring af den oprindelige tekst i manifestet, idet han mener, at det er en erfaring, der må drages fra Pariserkommunen, at »arbejderklassen ikke uden videre kan overtage den færdige statsmaskine og sætte den i bevægelse for sine egne formål«, men at statsmagten og bureaukratiet først bør knuses. Lenin tilslutter sig dette. Den borgerlige stat skal knuses, hvorimod proletariats diktatur vil bortdø.

Hverken Marx eller Lenin regnede åbenbart med, at et sådant uhyre som et selvstændiggjort bureaukrati ville kunne opstå igen. De satte begge deres lid til, at når først folket fik magten, så ville statens hidtidige opgaver kunne klares på en meget simplere måde, ja så først ville de gamle liberalistiske drømme om »en billig regering« kunne gå i opfyldelse. Eller som Lenin også formulerer det: »Udbytterne er naturligvis ikke i stand til at holde folket nede uden at have en meget kompliceret maskine til at opfylde denne opgave. Folket derimod er i stand til at holde udbytterne nede med en meget simpel maskine, næsten uden »maskine«, — og han skriver desuden: »Den kapitalistiske kultur har skabt storproduktion, fabrikker, jernbaner, post, telefon

o.s.v. og på denne basis er den gamle »statsmagts« funktioner blevet så forenkede og kan reduceres til så simple arbejder som registrering, bogføring og kontrol, at disse funktioner fuldt ud kan magtes af alle, der kan læse og skrive, at disse funktioner fuldt ud kan varetages for almindelig arbejderløn.« Lenin mente derfor også i 1917, at man straks kunne berøve disse funktioner ethvert skær af noget overordnet og at statens bortdøen straks kunne begynde.⁹⁾

Det fremhæves undertiden, at Marx bl. a. i en adresse til den 1. Internationale og ved enkelte andre lejligheder hævdede, at det muligvis i England, Amerika og evt. Holland ville være muligt for arbejderklassen »at nå sine mål på fredelig måde«. Dette hænger nok bl. a. sammen med, at netop disse lande havde mindre bureaukratiske statsapparater end de kontinentaleuropæiske stater. Det statsapparat, proletariats diktatur havde brug for, var netop den liberalistiske »natvægterstat«. Mere var overflødig, ja, direkte farligt.

Det er en kendsgerning, at på trods af både liberalisters og socialisters mistænksomhed over for staten og uanset hvilke partier eller anskuelser, der har haft magten i landene gennem de sidste 100 år, så har bureaukrati og teknokrati tilsyneladende udviklet sig efter deres egen lov, en »naturlov«, som måske endnu ingen rigtig er kommet på sporet af. Man kan naturligvis indtage en *historicistisk* holdning til denne lov og underkaste sig den, og så er resultatet formentlig også til at forudse, nemlig det fænomen, som er blevet kaldt »den totalitære velfærdsstat«. Men man kan også søge at trænge ind i sagen for at få et *historisk* forhold til den, nemlig et sådant forhold, at man bliver i stand til at vælge imellem, hvad der kan bruges og hvad der ikke kan bruges, og hvad der er ufornuftigt, og hvad der er fornuftigt, hvilket blandt andet vil sige, hvad der også i fremtiden vil gøre det muligt at kunne vælge.

Hvis man i overvejelser over Marx's historiesyn vil indtage den historiske periode, der ligger mellem Marx og vor tid, kan man naturligvis komme til den konklusion, at det er det mindste, der har forandret sig. Det væsentlige er uforandret. Kapitalismen er stadigvæk ikke besejret. Man

kan imidlertid også komme til det resultat, at selv om dette er rigtigt, er de erfaringer, der er gjort i den nævnte periode vedrørende bureaukrati, videnskab og teknik, — men også med hensyn til Vietnam, Tjekkoslovakiet, international politik i det hele taget, politiske ideologier og måder at behandle mennesker på i virkeligheden revolutionerende — ikke i positiv, men beklageligvis i negativ betydning.

Den tyske Marx-forsker og dialektiker Th. W. Adorno henviser i en bog, han udgav i 1969 til at Marx engang i et brev til Kugelmann gav udtryk for sin frygt for et historisk tilbagefald til barbariske tilstande. Hvad Marx kunne frygte, hedder det, kan vi ikke længere frygte, for efter Auschwitz, Hiroshima, nazismen, stalinismen o.s.v. er det blevet en kendsgerning. »Hvad det nu drejer sig om er ene og alene anstrengelserne for at arbejde os ud af barbariet«. ¹⁰⁾

Hans Henningsen.

- 1) »Den tyske ideologi«, Karl Marx: Økonomi og filosofi, København 1962 s. 100.
- 2) Karl Marx: Skrifter i udvalg, s. 19f.
- 3) Marx sigter med denne senere bemærkning til, at »Den tyske Ideologi« ikke blev udgivet. Det skete først i 1932.
- 4) Skr. i udvalg s. 200.
- 5) Jfr. Marx's kritik af Robert Owens pædagogiske utopisme. Skr. i udv. s. 14.
- 6) Skr. i udv. s. 184.
- 7) Freud: Psykoanalyse, nye forelæsninger, København 1959, s. 137f.
- 8) Jürgen Habermas: Erkenntnis und Interesse, Frankfurt 1968, s. 71ff. Jfr. også Jon Elsters indledning til: Karl Marx, Verker i udvalg, bind 2, Oslo 1970.
- 9) Lenin: Staten og revolutionen, København 1967.
- 10) Th. W. Adorno: Stichworte, Kritische Modelle 2, Frankfurt 1969, s. 179.

Hans Henningsen, seminarielektor, højskolelærer Askov.

Begyndelsen

Prædiken i Askov kirke den 25. december 1975.

Johannes begynder helt forfra. Ved begyndelsen. Da Gud skabte himlen og jorden. Man kan godt huske, da det skete. Man lå med hovedet i en bunke nyslået græs. Græsset duftede stærkt og ovenover summede fluerne. Et stykke derfra kørte ens far med slåmaskinen. Lyden kom nærmere, og så forsvandt den igen — for hver omgang han kørte. Man lå og kikkede lige op i den blå himmel. Pludselig så man himlen. Man så skyerne. De havde naturligvis været der hele tiden. Men det var første gang, man så. Sådan var begyndelsen.

Begyndelsen var også søndag formiddag, når far og mor tog hinanden om livet. De stod foran huset i søndagstøjet. Far duftede svagt af stald og sæbe. Over huset kredsede svalerne. Sådan var det i begyndelsen. I begyndelsen var fortroligheden. Før den var der ingenting. Der var ingen glæde, ingen sorg. Der var intet lys og intet mørke. Fortroligheden var det første.

Senere kom mørket. En tysk soldat kom gående op imod gården. Man kunne se ham fra vinduet over køkkenbordet. Nu var han ved stalddøren, og længere ville han ikke gå. Ens far og mor ville komme ud fra stalden og standse ham. Men han blev ved med at gå. De havde ikke set ham. Nu var han ved stuehusets fordør. Flere gange bankede han på. Det var en skrækkelig lyd. Helt anderledes end når gode venner bankede på, for det varslede løjer og gode stunder. Denne her banken varslede død og undergang. Tør i munden løb man ind i soveværelset og gemte sig under sengen. Herfra kunne man høre, hvordan han åbnede døren og begyndte at gå rundt i huset. Hans skridt lød som tordenbrag. Nu var døden vis. Man ville blive skudt. Det var helt sikkert derfor han var kommet. For soldater skød børn. Det havde man hørt. — Da lyder der på een gang kendte trin i

huset og en kendt stemme foruden soldatens. Da viger mørket. Man er atter ved begyndelsen, ved fortroligheden. Lettet kravler man frem fra skjulestedet under sengen. Man tør godt liste hen og med døren på klem tage krigsmanden i øjesyn. Han er ikke farlig mere.

Men en dag gentager begyndelsen sig ikke. En dag er der bare en fortsættelse. Man står udenfor begyndelsen. Fortroligheden er borte. Ja, markerne er der stadig, og den blå himmel og de kendte ansigter. Det er der altsammen som i begyndelsen. Men man hører ikke længere til i det. Man ser alt det kendte og ser dog ingenting.

Det er ikke til at sige, hvornår det sker. For det sker altid overraskende. Midt i ens arbejde. Midt under en samtale. Det sker måske midt under en glædelig begivenhed eller midt i en stor sorg. Pludselig er man udenfor, og der er ingen mening i arbejdet, i samtalen. Man deltager ikke i glæden eller i sorgen. Det er altsammen ligegyldigt. Om man ler eller græder er uden betydning, for man mener ikke noget med nogen af delene. Latteren er ikke ens egen og gråden heller ikke. Og om man taler med et andet menneske, er uden betydning. Ordene er bare tomme lyde. Der er ikke noget i dem. De er ikke rettet til nogen. For der er ingen mennesker, der virkelig er til. Og at man selv er til, er ligegyldigt, for man er udenfor. — Man prøver at finde de rigtige ord, som igen kan give tilværelsen mening. Men det lykkes ikke. Selvom man prøver med højtidelige ord eller kærlige ord eller med friske og joviale ord, så nytter det intet. Det ord, der skaber, hvad det nævner er borte. Det ord, der var i begyndelsen og som gjorde, at alle de ord man sagde til hinanden fik mening, er borte.

Måske varer den kun et øjeblik, denne følelse af at være udenfor. Som et mørke, der pludselig lægger sig over alting. Måske er den der altid — i et hjørne af sindet. Og man tænker: jeg kan jo bare flytte et andet sted hen, jeg kan finde mig et helt andet arbejde, jeg kan antage en ny religion, jeg kan anskaffe mig nye venner, en ny ægtefælle — så får mit liv betydning igen, så bliver alt, som det var engang.

Evangeliet siger: det er løgn. Af mørke kommer der ikke

andet end mørke. Evangeliet siger ikke sådan, fordi det er en ny religion med nye anvisninger på, hvordan vi skal give vort liv betydning. Evangeliet er ikke en religion, men et glædeligt budskab om en mand, der er blevet vor bror. En mand, der ikke er udenfor, for han kender ikke til noget andet liv end livet sammen med os. Han kommer med fortroligheden. Han kommer med det liv, der var i begyndelsen. Det vil sige, han kommer med tilgivelse. For fortrolighed med den, der er udenfor, den, der har svigtet det liv, der var i begyndelsen, har kun een skikkelse: tilgivelsens.

Hans tilgivelse gør vore forsøg på at give vort liv betydning til løgn og flugt. Hans tilgivelse binder os til det liv, vi ikke vil kendes ved og skænker os en ny begyndelse. Det er ikke vor opgave at skabe en himmel på jorden. For det kan vi ikke. Når vi prøver, afsløres det jo kun, at i os er mørket og ufuldkommenheden. Men Kristus fritager os fra den umulige opgave. I hans tilgivelse ér himlen her på jorden. Fortroligheden er her.

Det er i den forstand, Johannes kalder Jesus Guds ord, det ord, der var i begyndelsen. Han er altså ikke Guds ord, fordi han siger nogle kloge og vise ord, vi kan supplere vor egen klogskab med. Men det er som menneske af kød og blod, som forrådt og døende, men dog tilgivende, han er Guds ord. Han er Guds ord som den, der er her sammen med os. Han forandrer ikke vort liv. Han ændrer ikke vore vilkår her i verden en tøddel. Det er vort eget jordiske liv, han rækker os. Men han tager angsten bort, for han siger: jeg fordømmer dig ikke. Din nød er min nød. Min glæde er din glæde. Sådan kender vi den herlighed, der var fra begyndelsen.

Vor situation er som barnets, det barn, der har forsyndet sig og som nu skaber sig for at takkes sin far. Da siger faderen: jeg holder af dig som du er. Og barnet har ikke mere nødig at skabe sig. Det har fået skænket sin tilværelse påny. Det har sin fars fortrolighed.

Agner Hjøllund Frandsen.

Agner Hjøllund Frandsen, sognepræst, Malt-Folding.

Folkestyrets krise

Nogle foreløbige noter)*

1.

Når man skal holde et folkeligt foredrag om folkestyret, opstår det første problem allerede ved sangvalget. Hvis skolen eller foreningen har »fulgt med tiden« og anskaffet Højskolesangbogens sekstende udgave, bladrer man fortvivlet. Ikke alene fordi det tager tid at vænne sig til enhver ny udgave, men også fordi fortidens måske ofte naive tro på folkestyrets fællesskab synes at være forvist fra nutidens horisont. De militante gruppers protestsange og den enkeltes fortvivlelse over en ond verden er derimod fremtrædende — og dette skal naturligvis hverken glemmes eller gemmes, men uden modstykke i tilliden til fællesskabets og folkets muligheder giver det alligevel en skævhed. Er sange som »Vi fik ej under tidernes tryk —«, »Der hvor vi stred og sang —«, »Den trænger ud til hvert et sted —«, og »Foragtet af de store —« virkelig »utidssvarende og mindre lødige«?

Ja, det er de desværre nok. Men det er et helt andet spørgsmål, om man skal affinde sig med det. Det har i det mindste i princippet altid været foragtet i højskolen at »bøje knæ for Baal«. Hvis folkestyret er i miskredit, er der god mening i at fremholde de drømme, som dets talsmænd i forrige århundrede drømte. På vor vis at gentage Johan Wegeners indledningsord fra åbningen af Rødding i 1844. På vor egen vis, ja, og derfor undlader jeg citatet, som kun ville genere den kloge flok.

*) Artiklen har en vis sammenhæng med et foredrag ved Askov højskoles efterårsmøde, men meget er udeladt og andet tilføjet. P.D.

2.

Vi regner vort folkestyre fra de forårsdage i 1848, da Frederik den Syvende overgav regeringen til folkebevægelsens førere og indkaldte den grundlovgivende rigsforsamling, og vi har længe berømmet »ånden fra 48« — selv om den forsvandt fra sangbogen allerede i femtende udgave. Selvfølgelig vidste vi, at Carl Plougs begejstrede tilbageblik i 1859 var svært at bringe i nøjagtig overensstemmelse med den historiske sandhed, men alligevel — som drøm, som ideal, som bestræbelse havde det sin egen sandhed, der ikke fordunkles, men blot sættes i relief af den kendsgerning, at der også den gang var nogle, som til egen fordel misbrugte appellen til det folkelige sammenhold.

Relieffet skal med. Det lykkedes nok Monrad at tvinge den almindelige valgret igennem som princip, men virkeligheden så ofte anderledes ud. Hverken den grundlovgivende rigsforsamling eller det efter 1849 valgte folketing blev tro spejl af det folk, som de skulle repræsentere. De nationalliberale blev voldsomt overrepræsenteret, bl. a. som følge af en dygtig udnyttelse af deres position og særlige evner til at komme til orde i pressen, men også på grund af almuens mangel på tillid til egne kræfter. Grundtvig havde blik for dette — han så det som en opgave »at sætte mod i bønder og borgermænd, så de tager bladet fra munden« (Præstø, 3. nov. 1848, *Danskeren* 1848, s. 551). Men selv Grundtvig magtede ikke helt at efterleve dette. Han fik nemlig en medbejler ved valget i Præstø og skriver herom i beretningen om valget: »— medens det kunne være enhver anden bekendt mand tåleligt at fortrænges af en bonde, der åbenbart slet ikke kunne måle sig med ham i dygtigheden til rigsdagsmand, så var det dog ganske anderledes med mig . . .« (*Danskeren* 1848, s. 556f.) Beretningen bør læses i sin helhed, fordi den er ganske oplysende om de psykologiske processer ved folkestyrets tidligste valg.

3.

Det, vi i dag kalder folkestyrets krise, var indbygget i systemet fra begyndelsen. Folket blev aldrig repræsenteret af sig selv, men altid af en elite, af særlig fremtrædende perso-

ner, der blev båret frem af samfundets magtejende grupper. Meget hurtigt skubbede partierne sig så ind mellem folket og folkets repræsentation. Et gammelt autoritært system afløstes af et nyt, som lod sig legitimere gennem demokratiets former. En undertrykt almue fik nu lov til at sige ja til sin egen undertrykkelse.

Det er hårde ord, og ingen skal acceptere dem kritikløst. Men jeg tror, at man vil have nytte af at sammenholde dem med de demokratiske fraser, som vi har proppet i uskyldige skole- og højskoleelever i samfundslæretime efter samfundslæretime gennem snart hundrede år. Hvor finder man den mest demagogiske fordrejning af virkeligheden?

Man skal ikke glemme, at det autoritære princip var og er dybt indpodet i vor tradition. Enevældens kongedyrkelse og statskirkens understøttelse af øvrighedens ret og borgernes pligt til lydighed kaster lange slagskygger op mod vor tid. Almueskolen gjorde ikke sagerne bedre — se anordningen af 29. juli 1814 — børnene skulle vise skolelæreren ærbødighed og lydighed (§ 31), og dertil kom, at skolelærerne som en ny og måske ikke altid særlig nemt stillet stand havde et selvstændigt behov for at indordne sig i autoritetens hakkeorden: for at være noget i folkets øjne var det naturligt at kunne fremstille sig som statsautoritetens repræsentant, og ved at styrke statsautoriteten styrkede man altså sig selv. (De spredte eksempler på »revolutionære« lærere, der tog folkets parti, var undtagelserne — også i vore dage, hvor flertallet af de venstreorienterede lærere synes mere optaget af at indføre deres egen private autoritet end af at stå på det i virkelighedens verden eksisterende folks side).

Det var derfor let at omforme folkestyrets ideal til parti-styrets og organisationsvældets realitet, og det skete på et tidligt tidspunkt — læseværdigt litterært eksempel: Edvard Brandes' roman »En politiker«. Det gamle pyramidesamfund blev afløst af et nyt — de konkurrerende pyramiders samfund kunne man kalde det, med det forbehold, at konkurrencen måske ikke altid var så reel, som man f. eks. på valgdagene ville give udtryk for.

Man har aldrig forsket alvorligt i samspillet mellem le-

derne i de modstående grupper. Hvilket interessefællesskab er der f. eks. mellem politiske ledere i forskellige partier eller mellem lederne af arbejdsmarkedets organisationer eller mellem konkurrerende store erhvervsfolk eller mellem alle disse tre grupper på en gang? Der har i hvert fald været én fælles interesse: at forhindre opkomsten af urolige hoveder nedefra, d.v.s. fra det folk, som man gerne ville have monopol på at lede. Ganske vist er det aldrig lykkedes til fulde — der har til stadighed dannet sig oppositionsgrupper, som man var inderligt enige om at fordømme, men hvoraf dog en del har bidt sig fast — hvorefter de er blevet integreret i magtsystemet på det nydeligste. Studiemateriale: Det radikale venstres, SFs, DKPs historie.

Partier er naturligvis andet end lederne. Måske er det interessanteste ved dem de aktive inderkredse, som i stigende grad har forlangt indflydelse over f. eks. folketingsmedlemmernes handlinger og udtalelser — og som samtidig afviser de »passive« vælgere som ligeberettigede partnere i folkestyret. Hvor stor indflydelse har vælgerne, når det drejer sig om at udpege, hvem der skal repræsentere partierne i folketinget? Studer valgloven, valgresultaterne — og pressens referater fra opstillingsmøderne! Den gængse undskyldning går ud på, at folk jo bare kunne melde sig ind i vælgerforeningerne og komme til opstillingsmøderne, men den gælder til Wandsbeck — for hvem er det, som har det virkelige ansvar for, at den menige vælger føler sig umyndiggjort, og han simpelthen ikke tror på, at det nytter noget, ligegyldigt hvad han siger og gør?

Der er mange historiske eksempler i de foranstående afsnit, men det bør ikke forvirre nogen. De sidste 125 år er en sammenhængende periode, og den udvikling, der er foregået, er logisk og konsekvent. De fænomener, vi kan konstatere i dag, har deres rødder i fortiden, og mange af dem er nøjagtigt de samme, som de har været gennem hele perioden. Jeg ser i hvert fald ikke væsentlige ændringer i folkestyrets vilkår i de 40 år, hvorigennem jeg har været iagttager til og deltager i det politiske liv. Med to hovedundtagelser, som omtales i de følgende afsnit.

4.

Vi har i Danmark haft et direkte demokrati ved siden af det politiske, nemlig det som folkerørelserne selv byggede op. Ved folkets egne kræfter opbyggedes andelsbevægelsen, store foreningssystemer, sygekasserne, frie skoler og menigheder og så videre. Om det kan der siges uendeligt meget godt, først og fremmest dette, at mange mennesker blev aktiviseret herigennem og kom til at gøre et samfundsmæssigt betydningsfuldt arbejde i deres egen nærmeste verden. Men hvordan er det gået med det?

Effektivitetsjageriet har omdannet noget af det til embedsmandsstyrede truster (brugsforeningerne f. eks.), mens andet er overtaget af det offentliges bureaukrater — som sygekasser og arbejdsformidling. Hvad der er tilbage, er enten småt, eller af meget begrænset betydning for de mennesker, der har kontakt med det — eller det er blevet selvejende institutioner, som ofte fungerer godt, men ikke som udtryk for en gruppe menneskers samlede, engagerede, demokratisk udtrykte vilje (jeg tænker selvfølgelig på højskolerne).

Samfundet er blevet institutionaliseret, og folket er blevet passive nydere og benytttere — også af de gode ting, som de for en generation eller to siden følte et direkte ansvar for.

Der opstår stadig nye initiativer, heldigvis da, men læg mærke til, hvordan de bliver modtaget i offentligheden: som romantiske tilbagefald til fortiden, som venstreorienterede undergravningsforsøg eller som kuriøse udslag af folks kedsomhed. I de fleste tilfælde er de imidlertid ægte udtryk af noget, der forhåbentlig aldrig kan udryddes: menneskers vilje til og ønske om at være med til at forme deres egen tilværelse.

5.

Folkestyret, sådan som det nu har været, har gjort samfundet bedre. Eliten, der har styret os, har gjort det hæderligt og med god vilje, selv om evnen måske ikke altid har vist sig tilstrækkelig. Reform på reform er blevet gennemført — hen over folks hoveder.

Hvor meget af det, der er foregået, er på forhånd blevet forklaret så grundigt, at borgerne virkelig vidste, hvad det var de sagde ja til ved at sætte kryds ved et eller andet parti?

Og hvor meget er ikke blevet gennemført, uden at man havde kunnet ane det, fordi der skulle findes en politisk løsning med flertal i folketinget? I hvor høj grad har borgerne med rette kunnet føle, at de blev taget med på råd? Har vi ikke betalt det bedre samfund dyrt, derved at forbindelsen mellem folkevilje og politiske beslutninger er gået tabt? Derved at den menige borger føler sig magtesløs over for staten — en stat, der af de fleste opfattes lige så fremmed og almægtig som engang enevældens?

Jeg ser fremskridtspartiets succes som udtryk for dette forhold — et uartikuleret udtryk for desperation over et samfund, som borgerne føler ikke er deres. Fremskridtspartiet er et symptom på en sygdom i samfundet, og som sådan må det hilses velkomment. Det er vigtigt, at sygdomme bliver erkendt, og symptomet viser, at folket ikke kan affinde sig med udviklingen, som den har været — d.v.s. helbredelse er mulig, og når samfundet er helbredt, er symptomet også væk. Fremskridtspartiet er en feberkrise, der skal overstås — uden at patienten bliver slået ihjel.

6.

Hvorfor er dette parti først opstået nu? De forhold, som ligger bag dets folkelige tilslutning, er jo alt andet end nye. Forklaringen skal efter min mening ikke alene — måske ikke engang først og fremmest — søges i det stigende skatte-tryk. Protesten mod de utålelige skatter har man så vist hørt før og fra mange sider.

Det er derimod nok mere end en vittighed, når man siger, at f. eks. Sverige først får sit Glistrup-parti, når det har været en borgerlig regering, der kunne demonstrere, at den ikke var et alternativ til den socialdemokratiske, når det drejede sig om praktisk politik. Det er VKR-regeringen, som har stået fadder til Glistrup. Efter den måtte mange mene, at det var et fedt, om det ene eller andet af gammel-partierne sad ved magten. Gammelpartierne — for nu at fortsætte med Glistrups maleriske sprogbrug — havde vist deres styrke i at skændes med hinanden, og de havde søgt deres vælgertilslutning ved at fremhæve egen fortræffelig-

hed og modstandernes uduelighed, men når det kom til stykket, regerede de på nøjagtig samme måde. Set i et større perspektiv er det svært at konstatere nogen forskel på den lovgivning, der blev gennemført af socialdemokratiske og borgerlige regeringer.

Dette behøvede ikke at have været en svaghed. Hvis den beslægtede politiske holdning hos alle de demokratiske partier havde fået udtryk i den politiske debat, f. eks. i valgkampene, ville det måske have været muligt at bibringe vælgerne forståelse for det politiske liv og for den udvikling af velfærdssamfundet, som alle partierne havde lod og del i. Men i stedet har det altså været skænderiet, som blev politikernes image over for befolkningen. På mødernes talerstole fremtrådte de knarvorne og vredladne politikere, som aldrig havde noget godt at sige om de andre, og det gik i den grad i folk, at spørgerne i de efterfølgende debatter gjorde deres til at skrue uenigheden i vejret. For slet ikke at tale om det chok, de bedragne vælgere fik, hvis de opdagede, at kamphanerne bagefter sad og snakkede hyggeligt, undertiden hjerteligt, over en bajer og en natmad. Når man ikke fulgte mønstret, men f. eks. under EF-debatten kunne gennemføre en saglig samtale mellem to modstandere, der hæderligt søgte at finde frem til, hvad de kunne være enige om, og hvor vandene alligevel skiltes, oplevede man en næsten måbende overraskelse hos tilhørerne.

Og så skulle det dog være den åbenhjertige, saglige samtale om problemerne, der burde være folkestyrets væsen. Demokratiet er samtale, mente Hal Koch — ud fra en tro på, at det drejede sig om at klare samfundets vanskeligheder, og det bedst kunne gøres ved, at de interesserede satte sig sammen og prøvede ud fra forskellige forudsætninger og grundsynspunkter at nå frem til en fælles holdning.

Folkestyret skulle have været samtale, men det er blevet skænderi og vildledning — og på dette felt træder fremskridtspartiet i de gamle partiers fodspor — ligesom det selv mødes med traditionel, firkantet afvisning. Fremskridtspartiet hævder at indføre en ny stil i politik. Det er ikke rigtigt. Men dets fremkomst burde få de andre partier til at

overveje, om deres egen måde at føre sig frem på ikke er så beslægtet med fremskridtspartiets, at de burde gribe i egen barm. Er fremskridtspartiet egentlig andet end en konsekvent gennemført karikatur af de traditionelle partier?

7.

Om folkestyret skal komme igennem sin krise, må viljen til folkestyre genfødes. Vi må vende tilbage til begejstringen fra forrige århundrede og lære af vore fejltagelser, således at drømmen om demokrati bliver virkelighed.

Det må betyde, at de politiske partier, som har båret udviklingen, tager deres praksis op til revision. I deres indre liv, så det folkelige initiativ bliver styrket. I de politiske løsninger, så ingen opgave løses fjernere fra de mennesker, den vedrører, end højst nødvendigt — og det er utroligt så meget der kunne lægges ud til folks egen afgørelse, hvis det ikke var embedsmænd, statsrevisorer og toppolitikere, der skulle vurdere sagerne. I massemedier og undervisning, så almindelige mennesker kan genvinde tilliden til deres egen dømmekraft og til deres muligheder for at bestemme over sig selv.

Det må betyde magtafgivelse og magtuddeling. Det må betyde, at frihed sættes højere end effektivitet. Ganske særligt, at de andres frihed sættes som det vigtigste mål for vor politiske aktivitet. Alt for længe har vi opbygget systemer, der skulle beskytte vor egen frihed og forsvare os mod andres virkelige eller indbildte angreb. Det er indsatsen for de andres frihed, der er folkestyrets inderste drivkraft.

8.

Det er muligt, at dette er »utidssvarende og mindre lødigt«. Det får være. Men så må vi nok bede alle gode magter bevare os for det tidssvarende og lødige. Det er næppe til at overleve.

Poul Dam.

Funktionel musik (Muzak)

“From a business point of view, music does one very important thing: It makes money for somebody”.

Hvis Schubert havde set denne sætning på prent, eller Mozart, hvis sidste breve næsten alle handlede om hans fortvivlede økonomiske situation, så ville de, og med dem mange andre komponister og udøvende have sagt: Er der noget, musik ikke kaster af sig, så er det penge. — Vor musik er snarere skrevet på trods af penge, ellers var vi ikke gået i graven med tomme maver.

Nu skal det da, retfærdigvis, siges, at der osse var mange, der tjente gode penge på deres musik. Efter sigende gik Rossini i seng, da han var blevet 50 år. På det tidspunkt svømmede han i penge, og det har åbenbart taget skaberkraften fra ham.

Hvem er det da, der ser penge, før han ser og hører musikken?

Alle vi, der påbegyndte et musikstudium, ofte under skarpe protester fra familie og velmenende venner, fik jo netop dette minus stukket ud: Jamen, du kan ikke leve af det, du kan ikke stifte familie med god samvittighed.

Og alligevel: Music makes money for somebody.

For funktionel musik, eller Muzak, som det populært kaldes, er penge, og intet andet.

Det der før var en gave til gavn for menneskets sjæl, en hjælp i dets hverdag er nu blevet en investering, der får pengene til at klinge i kisten. — Og hvis kiste er det?

Og nu er det vist på tide at sige lidt om, hvad det er, jeg skriver om. For mange ved måske slet ikke, hvad Muzak er, selvom alle har været ude for det.

Du går ind i et supermarked. Behagelig atmosfære, blød og varm. Du har flere penge med end du behøver til dine indkøb. — Men hvad sker? Du når til kassen og opdager må-

ske, at du lægger varer op, som du slet ikke havde tænkt dig at købe.

Du har måske været lidt for svag. Fristelserne har været for mange. — Men ved du, at psykologer måske har arrangeret varerne, så de ligger netop på den plads, hvor din — eller dine børns — modstandskraft har været mindst?

Men der er osse en anden faktor, der kan have spillet ind — og netop spillet ind. — Musikken, eller rettere Muzaken. Muzak er den bløde musik, som høres, og ikke høres, men som lægger sin bløde — ikke klamme — hånd på din pengepung. Som får dig til at blive der lidt længere, lige længe nok til, at du fik købt noget mere.

Den sørger for, at du føler dig veltilpas. Den sørger ikke just for, at du hører noget, du godt kan lide. For det har psykologerne allerede fortalt forretningslivet, at man endelig ikke skal gøre. Du skal høre noget, du ikke hører.

Hvis man spurgte een (som jeg spurgte en uddeler), hvad han havde hørt, så ville svaret blive: Det aner jeg ikke. — Uddeleren tilføjede endog: Vi hygger os med det, og kvaliteten er i de sidste år blevet bedre.

Muzak har en funktion: Den bliver brugt til noget og over for nogen — f. eks. dig. Derfor er dens rigtige navn: Funktionel musik.

Det populære navn, Muzak, er navnet på det største amerikanske foretagende, der fremstiller funktionel musik.

En musikvidenskabsmand ville blot spille sin tid, hvis han ud fra de sædvanlige principper for musikvidenskab befattede sig med begrebet: Funktionel musik. — Der er ikke noget, musikalsk set, at forske i.

Musikforskeren må se på emnet med samfundsvidenskabelige øjne. Og her kan han ikke undgå at ramle ind i både økonomi og politik. Han støder på begreber som manipulation og smartness, der, takket være psykologer og professorer, har kunnet gøre opfindelsen til en verdensomspændende foreteelse.

De fleste publikationer om emnet kommer naturligt nok fra Amerika, hvor systemet har haft særlig udbredelse, og hvor forskningen har været mest intens.

Men nu foreligger der osse et værk om emnet på dansk, skrevet som specialopgave på Aarhus universitet af Ole Straarup (juli 1974). En stor del af mine informationer har jeg hentet i denne glimrende afhandling.

Hvad forstår man helt konkret ved Funktional musik? Ja, først vil jeg sige lidt om, hvad det ikke er, idet flere foreteelser har fået navnet hæftet på sig, og med urette.

F. eks. er det begrebsforvirring, når man har villet kalde de gamle arbejdsange for funktional musik. Nok har de haft en funktion. Hvad har iøvrigt ikke det? De fleste mennesker har lyst til at synge — eller havde det — og sangen til arbejdet, det være sig negrenes Plantation Songs eller sildehandlerens i Købmagergade, har sikkert haft den psykologiske virkning, at arbejdsglæden, eller glæde trods arbejdet, blev større.

At mange har misbrugt musikken ved at bruge den som baggrundsstøj til regneopgaverne, ved man i mange hjem. Men her er der tale om frivilligt misbrug, og hensigten har vel været at »forstyrre« stilheden for sig selv.

Louis Spohr fortæller i sine erindringer fra begyndelsen af 1800-tallet om fyrstinden af Braunschweig, at hun hver onsdag eftermiddag spillede kort med musikledsagelse. Inden orkestret stillede op, blev der lagt et blødt tæppe, hvorpå musikerne skulle sidde (det dæmpede lyden). Ydermere var det dem forbudt at spille kraftigere en pianissimo, ellers kunne de fornemme kortspillere ikke høre de forskellige meldinger.

Jeg tror, at Muzak Corporation i hende ville have fået en god medarbejder. Hun var nemlig inde på noget af det helt rigtige. Men herom senere.

Funktional musik bliver brugt til noget — og over for nogen. Den er simpelthen indrettet til at manipulere med mennesker, at de på deres arbejdsplads bliver i stand til at yde mere, eller at kunden i en forretning får lyst til at købe mere, alt sammen til gavn for kapitalistiske interesser.

Funktional musiks udviklingshistorie er nøje kædet sammen med forskningen på andre områder, hvor målet har været: Større produktivitet og højere profit.

Det tragikomiske ved den tidligere forskning er blot, at mange kloge hoveder virkelig havde arbejderens tarv for øje. Mange så det virkelig som deres opgave at lette arbejderen i hans arbejde. Sådan var det måske osse for Edison, der som den første indførte mekanisk musik fra phonografvalser for fabriksarbejderne. Det var i 1915.

Men hvad der satte rigtig skub i forskning og udvikling var psykologien. Den tyske psykolog Hugo Münsterberg udsendte i 1913 værket »Psychology and Industrial Efficiency«. Hans teorier gælder den mest effektive udnyttelse af arbejderen, og han er da osse blevet kaldt grundlæggeren af industriel psykologi.

Nu var forskningen sat i gang, og nu gik det slag i slag med nye »opdagelser«.

Man undersøgte musikkens indvirkninger på både det fysiske og det psykiske, og det var ikke småting, man fandt ud af. — Det viste sig, at musik havde indflydelse på blodtryk, stofskifte, kunne svække og styrke energien, ændre puls, blodtryk o. m. m.

Man lavede en undersøgelse af 20.000 menneskers reaktioner på 290 forespillede stykker, og ved dette forsøg viste det sig, at reaktionerne var særdeles ensartede. Heraf kunne man slutte sig til, hvad »massen«, det være sig fabriksholdet, kontorholdet eller kundekredsen ville fornemme.

I tyverne og trediverne indfører flere og flere virksomheder »musik til arbejdet«, ofte hjulpet af de lokale radiostationer. Programsammensætningen har ofte været ret så tilfældig og sikkert ikke så profitskabende som i dag, hvor man kender programmeringens store betydning for produktion og indtjening.

1934 oprettedes selskabet »Muzak Corporation«, der på ren forretningsbasis indspillede programmer til transmissionsbrug.

Få år senere gik man her over til den transmissionsform, der stadig er gældende: Musikken blev udsendt via telefonkabler.

Under 2. verdenskrig var der næsten ikke den virksomhed i England, der ikke havde »Music while you work«.

Den musik, man hørte, var nærmest af ønske-koncert-typen, hvor arbejderne selv kunne vælge deres programmer, et af de mangfoldige udslag af »Human Relation«, hvorved forstås, at arbejderne bibringes den falske fornemmelse, at ledelsen ønsker hans mening, gerne vil kende hans indstilling til virksomheden, vil hans bedste, og iøvrigt bibringer ham en fornemmelse af demokrati, selvom den ikke findes.

Allerede i slutningen af trediverne begyndte man at interessere sig for, hvilken slags musik der var den bedst egnede til at stimulere arbejdet. Før havde man sikkert ment, at enhver form for musik ville stimulere muskelarbejdet.

Ole Straarup nævner i sin bog et forsøg, udført af psykologen Esther Gatewood, der arbejdede på Carnegie Institute of Technology.

Hun udlånte grammofonplader til nogle arkitektstuderende, der så brugte dem som baggrundsmusik på tegnestuen. Hun havde selv udvalgt musikken uden at nævne noget om experimentet. Efter nogen tid bad hun dem udfylde nogle spørgeskemaer, og af det materiale hun fik tilbage fremgik det, dels at musikken havde været behagelig, dels at man i overvejende grad foretrak instrumentalmusik fremfor vokalmusik, og at man foretrak velkendt fremfor ukendt musik.

Det interessante ved denne undersøgelse er, at vokale indslag ikke var populære, og der findes da heller ingen vokale indslag i funktionel musik i dag. Man ville måske give sig til at lytte efter teksten. Den ville måske sætte tanker i gang, der ikke havde noget med arbejdet at gøre.

En senere undersøgelse, foretaget af professor Burriss-Meyer i 1942 fortalte mere om, hvad man kunne opnå gennem en velplanlagt musik. På en fabrik havde han gennem 6 måneder foretaget nogle forsøg, samtidig med at produktionsydelseerne blev målt. Ydelserne viste sig at være mindre på et vist tidspunkt af dagen. Men så gik professoren i tænkebox, fik ændret noget ved musikprogrammerne, og VOILA — nu var den slappe periode ryddet af vejen, og dagens resultat var endog det, at der fremkom en produktionsstigning på 6,8 %.

Professorens assistent, Cardinell, udsendte i 1944 tre små hefter om arbejdsmusik. Heri hedder det bl. a.:

Vælg ikke musik, der fordrer for stor opmærksomhed. Spil ikke for megen Jitterbug, selvom de ansatte måske ønsker det. Denne musik er alt for stimulerende og skaber snarere nervøsitet i stedet for at tage trætheden. — Et Jive-nummer, nu og da, hvis det er nødvendigt for at holde arbejderen i godt humør, men ikke for tit.

Nu er det snart sket med ønskekoncerterne, med Human Relation, og hvad der ellers kunne have haft et skær af demokrati. — Efter 2. verdenskrig kom der for alvor gang i baggrundsmusikken, og markedet blev udvidet. Den funktionelle musik fik indpas i kontorer, hospitaler, restauranter og mange andre steder, ja selv i kostalde.

Man var blevet opmærksom på, at støjen på fabriken ikke var det eneste, der kunne skabe dårlige vilkår. Stilheden larmer osse, f. eks. på et kontor, hvor selv en næsten lydløs skrivemaskine kan flå i nervetrådene. — En gaffel, der tabes på gulvet i en tyst restaurant, kan få en nervøs gæst til at tabe bøffen på gulvet. En næsten mennesketom ølstue kan komme til at virke fuld besat, blot stemningen skaffes til veje.

Der var mange steder, hvor man kunne hjælpe det moderne, nervøse menneske, og løsningen var at lægge et blødt tæppe om ham af stille, ligegyldig musik.

I sin naivitet kunne man så håbe, at alle disse tusinder, ja millioner, der hver dag udsættes for baggrundsmusik, en skønne dag ville gøre oprør. Men næsten alle personaleundersøgelser viser, at flertallet er glade for den form for musik, og mange tror ganske givet, at alt dette er gjort for *deres* skyld.

Men man må huske på, at mange mennesker, osse i deres fritid, hvor de dog selv kan bestemme farten, indhyller sig i et tågeslør af baggrundsmusik. For mange ville dagligdagen sikkert blive trist, om man ikke osse fandt den samme stemning på arbejdspladsen, som derhjemme.

Muzak-organisationen, der blev grundlagt i 1934, er den største producent af funktionel musik, og osse det firma,

der har forsket mest. Således er der gjort et stort nummer ud af at programmere musik for de forskellige interesser, man skal tilgodese.

Det er klart, at man ikke kan anvende samme fremgangsmåde på en fabrik som på et kontor. Støjniveauet er jo bl. a. nærmest modsat. Men osse de ansattes smag kom med i betragtning; mange spørgeskemaer og mange forskelligartede undersøgelser viste vej til den »rigtige« musik.

Flere af undersøgelserne fremviser overraskende, ja næsten komiske resultater. Hvad mener man f. eks. om, at dagholdet på en fabrik havde en produktionsfremgang, der var 4,4 % større, når dagen indledtes med valsetoner, end når en påtrængende march vækkede den endnu søvnige arbejder. — Eller at klassisk musik nærmest var med til at forøge arbejdsulykkerne. —

Ja, det sidste kunne jo tyde på (hvad enhver musiker vidste i forvejen) at klassisk musik kræver sin mand. I dette tilfælde dog på en lidt håndfast måde.

Muzak Corporation er godt inde på det danske marked, repræsenteret af firmaet »Metronome«. Direktøren for det danske selskab er den kendte pianist Bent Fabricius-Bjerre.

Det system man bruger, er udarbejdet af Donald M. O'Neill.

Systemet befatter sig med mange faktorer i fabrikens og kontorets dagligdag. Programmeringen tager, som før nævnt, hensyn til arbejdets beskaffenhed. Således er de såkaldte »stimuli« (intensivering af musikken i livlighed og styrke) ikke så fremherskende i kontorer som på fabriker.

Intensivering foretages bl. a. ved hjælp af større orkestre, instrumentation og rytme.

Alle, der har et arbejde, morsomt eller kedeligt, ved, at man på visse tidspunkter af dagen trænger til at slappe af — osse uden for frokost- og kaffepausen.

I min studentertid, hvor man endnu ikke havde så store erfaringer med de såkaldte »ferietabletter«, var der mange, der klarede disse træthedsperioder under eksamenslæsningen med sådanne opkvikkende tabletter.

Men erfaringerne kom ret hurtigt. For det viste sig, at

både sjæl og legeme ikke kunne undvære den hvile, der krævede sin ret, uden at det gik ud over ens helbred.

Muzak kender osse disse træthedsperioder (fatigue). Og på dette tidspunkt mister fabriken penge, kontoristen skriver forkert eller bliver sur og uomgængelig. Kunden vil hurtigt have sine indkøb overstået og køber måske ikke så meget, som hvis han eller hun var kommet på et andet tidspunkt, hvor man var mere veloplagt til at åbne for tegningen.

Citat fra en Muzak brochure: »Muzak er den eneste form for funktionel baggrundsmusik, der formår at forøge personalets velbefindende og dermed samtidig virksomhedens produktion. Muzak er den eneste form for funktionel baggrundsmusik, som forbedrer Deres kundeservice og skaber en hyggelig atmosfære — på kontoret, i forretningen, restauranten, hotellet — kort sagt alle steder, hvor der færdes mange mennesker«.

I en anden brochure viser man, hvordan man inddeler dagen med musik. — Meget tidlige undersøgelser konstaterede, mærkeligt nok, at mennesket ikke er en maskine. Men for at det kan blive en sådan maskine, har man konstrueret en programmering, der forsøger at borteliminere »fatigue«, et ord, der gentages atter og atter i reklamen. »Fatigue« kan ikke oversættes med træthed alene, men ordet rummer både fysisk og psykisk udmattelse, og her kan ferietabletten, Muzak, altså hjælpe. Man viser i et skema (se øverst næste side), hvordan musikken arrangeres i et dags-forløb, så disse for produktionen, så uheldige træthedsperioder undgås.

Prøv at lytte til supermarked-musik. Nok kender man som regel stykkerne, men de må siges at have gennemgået en vis forandring.

Alt har »salon-præg«. Der er ingen overraskelser i de enkelte stykker. F. eks. dukker der aldrig en påtrængende solist op. Bratte temposkift, der måske fandtes i originalen, er helt forsvundet. Det stykke, der før måske havde en vis glansfuldhed over sig, er blevet mærkelig bleg, for over- og underfrekvenserne er taget væk. — Og så må man heller ikke

Tid	Musikken tilsigter	Tempo	*) Stimulans-kvalifikation	
			Værdi-område	Gennemsnit
7-9	at skabe en behagelig atmosfære når arbejdsdagen begynder	moderat	÷ 2 til 5	1½
9-10	lidt efter lidt at mindske den træthed som begynder at indfinde sig	livligere end foregående	0 til 7	3½
10-11	at modvirke trætheden når denne er størst	livligt	2 til 8	5
11-12	at holde trætheden ved minimumsgrænsen	moderat-livligt	0 til 7	3½
12-13	at skabe en rolig og behagelig stemning i eller efter frokostpausen	roligt	÷ 1 til 1	0
13-14	at opretholde en glad stemning når arbejdsdagens anden periode begynder	moderat	÷ 1 til 6	2½
14-15	at mindske den gradvis tiltagende træthed	moderat-livligt	1 til 8	4½
15-16	at musikkens stimulerende virkning på dette tidspunkt skal være størst, da trætheden nu er mest udtalt	livligt	3 til 9	6
16-17	at bibeholde arbejds-effektiviteten til arbejdstidens ophør	moderat-livligt	1 til 8	4½

*) Stimulans-kvalifikation fremkommer ved en kombination af faktorer som tempo, rytme, instrumentation, orkesterstørrelse etc.

regne med at høre de for tiden allermest populære numre. For nok skæver man kraftigt til, hvad der er »in«, men tager ikke sådanne stykker op til behandling før efter et halvt år. Det skal være populært, men ikke for populært.

Det, der har gjort mig mismodig ved udarbejdelsen af

denne lille artikel, er ikke så meget, at det nu er kommet dertil, at osse musikken skal misbruges, som så meget andet er blevet misbrugt. Det sørgelige for mig er, at jeg ikke kan skimte nogen »frelse« forude.

Man kan blive forarget og trist over så mange ting, ting som er med til at ødelægge noget værdifuldt for mennesket. — Man ødelægger naturen på hundrede måder, med motorveje og militære øvelsespladser på de bedste rekreative steder. Man forvandler folks fædrelandskærlighed til krigsliedrigdom over for nabolandet. — Man skaber velvære og velstand, og prisen er, at jeg ikke kan trække vejret — ikke det gode i hvert fald — Og nu har man osse gjort mennesket tonedøvt, først gennem den evigt spillende radio. OG NU SKAL JEG S'GU OSSE KØBE SUKKER TIL MUSIKLEDSAGELSE. Det værste er ikke, at nogle mennesker forsøger at manipulere med andre. Det sørgelige er, at de fleste mennesker tilsyneladende kan lide det.

Jeg vil slutte med et lille citat fra Paul Hindemith's bog »A Composer's World« (1961):

»Den hær af driftsledere der bestyrer dette enorme kloaksystem af lyd synes at mene, at mennesket ligger på samme intelligensniveau som høns og køer, hvis ægge- og mælkeproduktion siges at blive gunstigt påvirket af konstant musik. Jeg har mine tvivl. Jeg er sikker på, at æggene bliver uspiselige og køernes mælk og kød bliver giftigt, efter at flere generationer af høns og køer har været prisgivet refrainsang, jazz og Hillbilly. — De, der tilsyneladende ikke kan leve uden dette idiotiske akkompagnement til deres dagligliv, tillader at deres hjerne bliver behandlet, som de aldrig ville behandle deres bil. Selv den værste skramlekasse bliver vasket og poleret en gang imellem, men disse såkaldte tilhørere vader til halsen i lydmodradset og lader sig tilsvine af stadig nye støjlag uden at føle trang til at blive vasket.«

Mogens Melbye.

Tysk demokrati set fra Kiel

Det er væsentligt indledningsvis at fastslå, at den vesttyske grundlov, den vi fik i forbundsrepublikken 1949, er en særdeles god grundlov. Den indeholder — på papiret — alle de rettigheder, en borger i en moderne demokratisk stat kan ønske sig. Denne grundlov har kun en væsentlig fejl, nemlig at den tilsyneladende den dag i dag endnu ikke opfattes af den vesttyske befolkning som dens egen grundlov. Det er som om borgerne i Vesttyskland intet forhold har til den. Det skyldes måske, at grundloven er blevet givet dem ovenfra, udarbejdet af en vesttysk kommission før 1949 i samarbejde med besættelsesmyndighederne. Befolkningen som sådan medvirkede ikke ved udformningen af den nye grundlov.

Det andet, der spiller en rolle, er dette, at grundloven kan ændres af parlamentet i Bonn med $\frac{2}{3}$ flertal. Befolkningen bliver ikke spurgt ved en grundlovsændring. Her ser vi tydeligt forskellen mellem forholdene i Danmark og forholdene i Vesttyskland. I Danmark er det utænkeligt, at grundloven kan ændres af parlamentet alene, der må en folkeafstemning til og et ekstra folketingsvalg. I Vesttyskland foregår det ganske enkelt, godt nok med $\frac{2}{3}$ flertal i parlamentet, men uden at spørge eller høre befolkningen.

På papiret er denne grundlov altså i orden, spørgsmålet er blot, hvordan den bliver praktiseret i hverdagslivet.

Dernæst vil jeg gerne fastslå, at tysk parlamentarisme virker på en aldeles fortrinlig måde. Det skyldes måske bl. a. at parlamentarikerne, d.v.s. forbundsdagsmedlemmerne og landdagsmedlemmerne har særdeles udmærkede arbejdsbetingelser. Disse arbejdsvilkår er betydeligt bedre end f. eks. vilkårene for medlemmerne af det danske folketing. Der er

sørget for en god aflønning af parlamentarikerne; men hvad der er mere væsentligt, de har mulighed for at ansætte en sekretær eller en videnskabelig assistent, idet de foruden deres diæter får et betydeligt beløb til ansættelse af sekretær eller assistent. Det gør, at parlamentarikerne kan gennemføre deres arbejde på en rimelig og fornuftig måde og derudover har mulighed for at pleje kontakterne med deres vælgere, der skriver til dem, og de kan virkeligt orientere sig om problemerne ved at sætte deres videnskabelige assistent på opgaverne.

Jeg synes, at man i Danmark her kunne lære noget af vesttyske forhold. Lad mig nævne eksemplet fra landdagen i Kiel. Landet Slesvig-Holsten har en lønnet oppositionsfører. Han er leder af den socialdemokratiske fraktion, den største oppositionsgruppe. Det er det engelske system, landet Slesvig-Holsten har overtaget. Oppositionslederen skal have mulighed for virkelig at kunne koncentrere sig om opgaven at kontrollere regeringens arbejde og at fremsætte alternative forslag til regeringens forslag. Derfor har man en oppositionsleder, der er fuldkommen frit stillet. Foruden lønnen stiller landdagen en bil og en chauffør til hans rådighed. For et par år siden gik man over til, at dette også skulle gælde for fraktionsformanden for regeringspartiet. Det skete i januar 1974. Dette medførte, at man indså, at også SSV-repræsentanten på en eller anden måde så også måtte hjælpes på dette punkt. På daværende tidspunkt var der kun de tre partier repræsenteret i landdagen. Da SSV kun arbejder i Sydslesvig, blev det til et fast beløb som tilskud til anskaffelse af bil og til betaling af en chauffør de gange, landdagsmanden er ude i embeds medfær. Det betyder i praksis, at jeg aldrig mere kører selv til Kiel, men har en chauffør og dermed vinder tre timer dagligt, idet jeg kan arbejde i bilen både på henvæjen og på tilbagevejen. Det er en fantastisk lettelse af arbejdsbyrden, men også for familien, der således kan være sikker på, at jeg ikke skal køre bil, når jeg er overtræt. Der er virkelig grund til at fremhæve disse gode arbejdsvilkår. Men det er ikke alt.

Fraktionerne i Kiel får offentlige midler til at ansætte

videnskabelige assistenter, der kan rådgive og hjælpe fraktionsmedlemmerne. SPD som det største oppositionsparti får det største beløb, idet man går ud fra, at CDU-fraktionen, der er den største fraktion i landdagen, kan trække på regeringens embedsmænd, CDU-fraktionen får det næststørste beløb, derefter kommer nu siden den 13. april 1975 FDP-fraktionen og SSV-fraktionen, der får midler til en videnskabelig assistent. SSV har fordelt opgaverne på to personer, en økonom og en jurist, således at — SSV-landdagsmanden, der skal tage stilling til alle forslag i landdagen og dermed faktisk være ordfører i alle sager, har mulighed for at gennemdrøfte lovforslag og eventuelle indlæg med de to videnskabelige assistenter, der begge også har anden beskæftigelse. Disse forhold letter arbejdet ganske betydeligt, især når det drejer sig om en 1-mands-fraktion som SSV, men også for de andre fraktioner. Man kan diskutere, hvor vidt det er rimeligt at fordele midlerne efter fraktionsstørrelse, men det er nu engang et princip, man har i vesttysk politik.

Ud over at fraktionerne får midler til videnskabelig assistance, har landdagen selv også en videnskabelig tjeneste, hvor der sidder fire jurister, der står til rådighed for landdagsfraktionerne og skal rådgive og hjælpe dem ganske neutralt, en aldeles fortrinlig ordning. Også her er der al god grund til, at man engang i Danmark ser på de gode forhold, der på dette område hersker i Slesvig-Holsten.

Når disse positive ting er nævnt, må de negative ting naturligvis også nævnes. Hertil hører, at folk i forbundsrepublikken stadig har svært ved at acceptere, at det kan være nødvendigt at være medlem af et parti. De tyske partier har i forhold til partierne i Danmark kun få medlemmer. Det skyldes erfaringerne fra før 1945. Efterhånden som vi får tiden 1933—45 på afstand, vil situationen sikkert ændres, og der er ingen tvivl om, at partierne i den kommende tid vil få flere medlemmer. Men på grund af den lille medlemskare, kunne partierne ikke selv økonomisk klare opgaverne i en valgkamp og heller ikke orienteringsopgaverne mellem valgene. Derfor har det offentlige besluttet, at partierne får refusion af valgudgifter. Det er et beløb pr. afgivet stemme,

der nu ligger på 2,50—3,00 DM pr. stemme. Det betyder med andre ord, at det største parti kan budgettere med det største beløb. Det største parti får den største refusion og har dermed de bedste muligheder for at føre valgkamp. På den måde cementerer man magten hos dem, der allerede har den. Men en valgbrochure, udsendt til alle husstande, koster lige meget, hvad enten det udsendes af et lille parti eller et stort parti. De store partier har således råd til farverige pjecer og til farverige plakater og store annoncer. Det har småpartierne ikke midler til.

Samme fordelingsmodus har man m.h.t. valgudsendelser i radio og fjernsyn forud for et valg. Sendetiden tildeles her i forhold til partiernes størrelse. Ved et forbundsvalg kan man altså opleve, at CDU får 15 udsendelser på 5 minutter, SPD 13, FDP 4 og SSV, hvis partiet stiller op, 1 udsendelse. Ved landdagsvalget sidst fik CDU 5, SPD 4, FDP 2 og SSV 1 udsendelse. Først efter en klage ved forvaltningsretten i Slesvig opnåede SSV at få endnu en udsendelse til.

Dette, at radio- og fjernsynsudsendelser beregnes efter fraktionernes størrelse, betyder igen, at magten cementeres hos dem, der allerede har den.

Ved besættelsen af stillingerne for lønnede kommunale embedsmænd anvendes det d'Hondtske system, f. eks. med hensyn til magistratsmedlemmerne i en by. Heldigvis har dog forvaltningsdomstolen nu underkendt denne fremgangsmåde, at disse embedsmænd slet ikke skulle vælges af byrådet, men kun af det parti, der ifølge den d'Hondtske udregning skulle have ret til at besætte embedet. Men stadig anvendes det d'Hondtske system i praksis. Det betyder, at det parti, der har flertallet, stort set også har forvaltningen bag sig.

Enhver kan se, at med denne fremgangsmåde — de fleste radio- og fjernsynsudsendelser til det største parti, den større valgrefusion til det større parti, ligeledes de fleste lønnede embedsmænd — er det vanskeligt at få ændret regeringsforholdene i Vesttyskland, og det er en af årsagerne til, at en regering kan sidde så længe i forbundsrepublikken og i delstaten Slesvig-Holsten, som tilfældet er.

Medens arbejdsforholdene for forbundsdays- og landdagsmedlemmerne er aldeles udmærkede, kan man ikke påstå, at de er det for amts-, byråds- og kommunerådsmedlemmerne. Deres diæter er alt for ringe, dernæst er amternes, byernes og kommunernes kompetence i forhold til de danske amter, byer og kommuner for små. Dette skyldes, at de vesttyske amter og kommuner er betydeligt mindre enheder end de danske. Vi har f. eks. i Danmark Nordslesvig som et amt med 23 primær-kommuner, medens vi i Sydslesvig har den ene kredsfrige by Flensborg og så Slesvig-Flensborg amt plus Nordfrislands amt samt det gamle Egernførde amt og Rendsborg-Nørreamt, der nu hører til det ny Egernførde-Rendsborgamt. Her er der altså fire kommunale enheder ovefor en i Nordslesvig, og overfor 23 primærkommuner i Nordslesvig står over 300 kommuner i Sydslesvig.

Vi har derfor en masse kommuneråds- og amtsrådsmedlemmer, de har bare ikke nogen virkelig beføjelse eller kompetence.

De fleste kommuner i Sydslesvig har endnu under 1000 indbyggere. De kan ikke selv klare deres skole-, børnehave- og sygeplejeproblemer. De må derfor gå i samarbejde med andre kommuner. Derfor har vi mellem kommunerne og amterne, der hos os kaldes kredse, et amtsdistrikts-udvalg, på tysk kaldet Amtsausschuss. Et amtsdistrikt (Amt) består af 5–18 kommuner. I amtsdistrikts-udvalget sidder hver kommunes borgmester, og de kommuner, der har over 1000 indbyggere får lov til at sende en mand ekstra for hver 1000 indbyggere. Amtsdistriktet Skovlund har f. eks. 18 medlemmer i amtsdistrikts-udvalget, deraf er de 17 CDU-folk og 1 SSV-medlem, medens SPD, der er det næststørste parti i området, overhovedet ikke er repræsenteret i amtsdistrikts-udvalget. Dette er urimeligt.

Amtsdistrikts-udvalgene, der tager sig af de ting, kommunerne må klare i fællesskab, er ikke noget spejlbillede af vælgerne politiske sammensætning og dermed udemokratiske og burde afskaffes. På lang sigt må man stille hen til, at de kommuner, der udgør et amtsdistrikt, bliver til en storkommune, der får et folkevalgt kommuneråd,

som tager sig af opgaverne, og er ansvarlig for opgavernes løsning. De sydslesvigske kommuneråd er i dag for en stor del umyndiggjorte og kan kun udføre det, amtsdistriktsudvalgene har besluttet eller styrelsen for de såkaldte »Zweckverbände«, forbundsstyrelserne. Der er kommuner, der f. eks. har en fælles centralskole. Disse kommuner danner en »Schul Zweckverband«. Her sidder igen kommunens borgmester og måske en eller to andre kommunerådsmedlemmer, der vælges efter det d'Hondtske system, hvorefter det igen bliver det største parti, der får sine medlemmer ind i »Zweckverbändenes« styrelser. Her gennemføres i realiteten skolepolitikken. For børnehavernes vedkommende er det »Kindergarten-Zweckverband«, der ordner tingene, for brandværnets vedkommende er det »Feuerlösch-Verband«, for vejvæsenet er det »Schwarzdecken-Verband« osv. osv. Med andre ord, det enkelte kommuneråd har meget lidt at sige. Det kan kun få lov til at betale regningerne, som det får tilsendt enten af »Zweck-Verbände« eller amtsstyrelsen.

Man burde derfor i Slesvig-Holsten i første omgang arbejde hen på, at de 3—5 kommuner, der tilsammen udgør en »Zweckverband« for skole-, børnehave- eller sygeplejevæsenet, lægges sammen, således, at disse opgaver virkelig løses af det folkevalgte kommuneråd. Og på lang sigt må der arbejdes hen på, at de forskellige kommuner, der udgør et amtsdistrikt, lægges sammen til en storkommune. Det bliver svært at få det gennemført. I alle partier er der modstand. Man taler om kommunal selvforvaltning og tror, at den lille kommune er den bedste garanti for den kommunale selvforvaltning. Men hvis man imidlertid virkelig undersøger tingene, kan enhver se, at der overhovedet ikke i småkommuner kan være tale om selvforvaltning. Det er en illusion.

Det er derfor svært at få folk til at interessere sig for det kommunale arbejde. Da vi samtidig har en valgordning, der ud fra et dansk synspunkt er meget mærkelig, vanskeliggøres arbejdet yderligere for småpartierne. Vor kommunalvalglov er sådan, at vælgerne ved kommunerådvalg alt ef-

ter, hvor de bor, har 1 stemme eller op til 6 stemmer. De skal sætte så mange krydser, som der skal vælges direktkandidater. I et kommuneråd, der består af 11 medlemmer, skal de 6 vælges direkte, så her har hver vælger altså 6 stemmer, medens de 5 medlemmer bliver valgt over listen. Det siger sig selv, at et stort parti, der kan regne med at få 6, 7, eller 8 mandater, vil have let ved at finde frem til 6 kandidater. Men et lille parti, der kun kan regne med 1 eller 2 mandater, har selvfølgelig svært ved at finde frem til 6 egne kandidater, der er rede til at lade sig opstille. Men partiet er nødt til at opstille seks, fordi hver vælger har seks stemmer, og hvis vælgeren ikke kan afgive disse på partiets seks kandidater, vil partiet ikke have mulighed for at blive repræsenteret.

Denne valglov giver igen storpartierne den største fordel. Med hensyn til kommunalordningen, er der meget der må ændres i Slesvig-Holsten og i forbundsrepublikken, og her kunne man lære adskilligt af forholdene i Danmark.

Noget, der ligeledes burde ændres i det tyske samfund, er samfundets forhold til det kulturelle og sociale arbejde. Det er sådan, at samfundet — eller som man her siger — staten så vidt muligt vil holde sig væk fra det kulturelle og sociale arbejde. Det skal ordnes af private kredse, en meget ideel indstilling, men i praksis er den dårlig. Dette fører med sig, at man ikke har privatskole-, børnehave-, sygeplejelov eller voksenundervisning- og fritidslov osv. osv. Hele dette arbejde hviler på privat initiativ og på den økonomiske støtte, som kommunen, byen eller amtet *frivilligt* vil give, hvilket fører til ganske urimelige forhold. Dette ses i Sydslesvig, hvor vi har kommuner, der giver tilskud til tyske børnehaver, men ikke en øre til danske børnehaver. Andre kommuner giver et stort tilskud til tyske børnehaver, men bevilger kun et symbolsk tilskud til den danske børnehave og igen andre, der hvor SSV står stærkt, som behandler alle børnehaver lige og giver dem det samme tilskud.

Her er det i alt for høj grad tilfældighederne, der kommer til at afgøre tingene, og man må kæmpe i de enkelte kommune-, by- eller amtsråd om tilskud til det kulturelle

eller sociale arbejde. Dermed skabes der ulighed. Borgerne er ikke ligestillet i dette tilfælde. Her vil vi helst have forhold som i Danmark. Hvis staten til det sociale og kulturelle arbejde udarbejder en rammelov, og så overlader det til befolkningen at udfylde rammerne, ville det være det bedste for samfundet. Dertil hører også en klar lovgivning omkring finansieringen af opgaverne. Alt dette mangler vi.

En ombudsmandsordning som i de nordiske lande kender vi heller ikke i landet Slesvig-Holsten; man har en såkaldt »Eingaben-Ausschuss« i landdagen. I Danmark har vi en ombudsmand, der tager sig af borgernes eventuelle klager over myndighederne. Landdagens »Eingaben-Ausschuss« består af 13 landdagsmedlemmer, der behandler borgernes klager. Enhver borger kan henvende sig til »Eingaben-Ausschuss«. Dette udvalg er meget nyttigt; men jeg mener dog, at ombudsmandsordningen er bedre, idet udvalget i Slesvig-Holsten bestående af 13 landdagsmedlemmer simpelthen ikke så grundigt og uafhængigt kan tage sig af borgernes klage som en ombudsmands-institution kan gøre det. De 13 landdagsmedlemmer er bebyrdet med deres normale landdagsarbejde og for manges vedkommende også med deres kommunalpolitiske virke og deres erhverv. De kan derfor ikke have den fornødne tid til virkeligt at få indsigt i de problemer, der bliver rejst af de enkelte borgere. Det viser sig også gang på gang, at de ikke på en neutral og objektiv måde som en ombudsmand, kan tage sig af problemerne, trods nok så god en vilje.

Det tyske retsvæsen er kendetegnet ved, at det har en klar deling af opgaverne. Vi har en forfatningsdomstol, en forvaltningsdomstol, en social domstol, en arbejdsretsdomstol osv. osv. Dette kan absolut have sine fordele, men det kan også let føre dertil, at dommerne i den grad er specialister, at deres kendelser slet ikke mere forstås af befolkningen.

Folk udefra, der betragter forbundsrepublikken i denne tid, spørger tit efter Baader/Meinhof-gruppens virke og konsekvenserne heraf. Det er en kendsgerning, at de mennesker, der hører til denne gruppe, i sin tid er gået ind i det politiske arbejde for at forbedre samfundet efter deres synspunk-

ter, men de udartede til det kriminelle. Denne gruppe, der selv påstår at være progressiv, venstreorienteret, har været en gruppe, der i allerhøjeste grad har fremmet reaktionens sag. Når vi i forbundsrepublikken generelt har fået et ryk til højre i det sidste år, skyldes det bl. a. denne gruppe og dens yderliggående virke. Det er imidlertid forkert kun at se denne gruppe og dens gerninger. Man må være klar over, at vi forud for studenteroprøret, havde et højreryk i Tyskland. Vi havde Spiegel-affæren i 1962, vi havde Schah-demonstrationerne i Berlin, der førte til, at studenten Benno Ohnesorge blev skudt af en politibetjent. Vi havde et højreradikalt attentat på Rudi Dutschke, vi havde en situation, hvor NPD vandt voldsomt frem og kulminerede i 1968/69. Herudfra kom venstreykket, studenteroprøret, de venstreorienteredes skarpe reaktion. Den lille gruppe, der udskilte sig og blev til en kriminel gruppe, førte derefter igen til det nuværende højreryk.

Jeg mener, at denne lille gruppes virke, der er kriminel, må behandles ud fra de juridiske love, der gælder for kriminelle handlinger. Der er ikke baggrund for nu at ændre retsprincipperne eller lignende. Situationen kræver, at man holder hovedet koldt og ikke gennemfører hysteriske handlinger. De retsprincipper, vort samfund bygger på, skal fastholdes, rettigheder skal ikke indskrænkes på baggrund af det, der er sket. Vi har svært ved at tage denne overivrighed, som for tiden gør sig gældende adskillige steder m.h.t. aktioner mod radikale grupper. Det er dog kun smågrupper, det drejer sig om. Der, hvor loven bliver overtrådt, skal man slå hårdt til, uden hensyn til om det drejer sig om venstre- eller højreorienterede. Men kendsgerningen er, at man i Vesttyskland er tilbøjelig til at lukke øjet, når det drejer sig om yderliggående højreorienterede, medens man reagerer skarpt overfor de venstreorienterede. Lad os nævne »Vesterland-sagen«. I dette tilfælde har en restauratør og en tjener i Vesterland ladet afholde en mindefest i anledning af Hitlers fødselsdag den 20. april. Der deltog adskillige folk, yngre mennesker, hvoraf nogle ønskede at blive ansat i offentlig tjeneste f. eks. som militærlæger ved forbunds-

værnet. Salen var dekoreret med nazi-emblemer. Man optrådte mere eller mindre i naziuniformer og deslige. Frikadellerne, der spistes, blev garneret med hagekors af mayonnaise. Alt dette kan man smile over, og der er ingen, der mener, at denne sag skulle tages særlig alvorligt. Jeg mener da heller ikke, at de mennesker, der har deltaget i denne festlighed, skal straffes resten af deres liv.

Men havde det været et møde af venstre-orienterede personer, der f. eks. havde garneret frikadellerne med hammer og segl i mayonnaise, så ville de uden tvivl være blevet registreret og var kommet i kartotek og havde fået en alvorlig afklapsning samt nægtet ansættelse i offentlig tjeneste. Nu, hvor det drejer sig om højreradikale, siger alle, at det kun var ungdommelig letsindighed. Jeg vil gerne acceptere det sidste, men det skal så gælde for både venstre- og højreradikale.

Den såkaldte »Radikalen-Erlass« i Forbundsrepublikken kan man — set fra et dansk synspunkt — ikke andet end afvise. Den er fuldkommen overflødig. Det er fuldkommen vanvittigt at undersøge alle folks forhold, når de ønsker ansættelse i offentlig tjeneste. Realiteterne siger, at det ikke engang er 1 promille, der nægtes ansættelse i offentlig tjeneste. For denne lille gruppe — mindre end en promille — er det ikke nødvendigt at undersøge alle ansøgere forhold. At et land har en forfatningsbeskyttelse og et efterretningsvæsen, der nøje følger de antidemokratiske kræfter, er naturligt; men i et sundt demokrati må folk, der bekender sig til yderliggående partier, der er tilladt, ikke hindres i ansættelse i offentlig tjeneste på grund af deres politiske synspunkter. Først, når de har overtrådt loven, kan man gribe ind.

»Ekstremisten-Erlass« er en belastning for vesttysk demokrati. Det er fuldkommen uacceptabelt, at man i forbundsrepublikken mener, at et ungt menneske, der er overbevist socialist og derfor tilhører det kommunistiske parti eller lignende organisation, ikke må være lærer eller ansættes i kommunal tjeneste, medens det samme Vesttyskland vil afgive suveræniteten til europæiske myndigheder, hvor franske

eller italienske kommunister eller franske højreradikale kræfter kan have afgørende indflydelse. Også m.h.t. en nærmere kontakt mellem Øst- og Vesttyskland og evt. et senere samarbejde mellem de to Tysklunde, må »Ekstremisten-Erlass« og dens praktisering afskaffes.

Udviklingen i Vesttyskland siden 1945 er forløbet på en måde, som mange af os ikke havde troet var muligt. Den er forløbet positiv i en virkelig demokratisk retning — trods alt. Der er god grund til at have tillid til vesttysk ungdom og til de bærende kræfter i det vesttyske samfund. Der er visse ting, man kan være skeptisk over for og som skal bekæmpes; men i det store hele er udviklingen forløbet rigtig og godt. Derfor skal tilbageslag som »Radikalen-Erlass« og forskellige bestemmelser i forbindelse med retssagen imod Baader/Meinhof ikke gøre os mismodige. Vi må fastholde, at problemer i dag kan klares med den nuværende grundlov som basis og ud fra de nuværende strafferetslige bestemmelser.

På baggrund af landdagsvalget den 13. april 1975 er det mildest talt hysterisk at lade, som om demokratiet i landet Slesvig-Holsten eller i Vesttyskland er i fare. Ved dette landdagsvalg lå valgdeltagelsen over gennemsnittet, nemlig på 83 pct. Af de borgere, der gik til valg, stemte 99,1 pct. på de demokratiske partier, CDU, SPD, FDP og SSV. Kun 0,9 pct. stemte på de yderliggående radikale partier på venstre- og højrefløjen. Det er fuldkommen uacceptabelt på baggrund af de 0,9 pct. af vælgerne at indskrænke frihedsrettighederne for de 99,1 pct. Vi kan roligt tage situationen afslappet, åbent bekende os til de demokratiske grundprincipper og løse problemerne via den frie debat.

Hvis ledende vesttyske politikere accepterer dette, og der endeligt opstår et fornuftigt tillidsforhold mellem vælgerne og de valgte, vil fremtidens opgaver også kunne magtes i Vesttyskland; — endnu er imidlertid tillidsforholdet mellem vælgerne og de valgte i forbundsrepublikken ikke det ideelle. Man kan stadigvæk mærke, at tyske politikere ikke har den fornødne tillid til borgerne. Derfor afslår de at lade grundlovsændringer gå ud til folkeafstemning. På den an-

den side har borgerne ikke den fornødne tillid til de regerende. Det er årsagen til, at man i Vesttyskland har en undtagelseslovgivning, der er et digert værk, en hel bog på en 3—4 cm tykkelse, medens man i Danmark har en undtagelseslovgivning, der er fastlagt på to ark papir og ikke mere. Politikerne i Danmark ved, at undtagelseslove kun skal anvendes i en virkelig undtagelsessituation; og lige så snart den er overstået, må man sørge for at få vælgernes accept af de forholdsregler, der er taget. Omvendt ved vælgerne i Danmark ganske nøje, at politikerne altid kun vil anvende denne lov i en virkelig undtagelsessituation. I Vesttyskland er dette tillidsforhold ikke til stede. Derfor forlanger politikerne på deres side, at hver enkel overhovedet tænkelig situation er fastlagt i paragraffer og bestemmelser, og omvendt ønsker borgeren også, at alt er skriftligt nedfældet, fordi han frygter, at politikerne kan misbruge en undtagelsessituation til at tilrane sig rettigheder, som de ellers ikke har. Det ville være gavnligt, om dette mistillidsforhold engang kunne blive nedbrudt.

Den første forudsætning for, at der kan opstå mere tillid i vesttysk politik, er at politikerne viser, at der hersker tillid mellem regeringspartierne og oppositionspartierne. Men desværre er dette heller ikke tilfældet. Der er en kløft mellem regering og opposition, der sommetider synes at være så dyb og så bred, at der ikke kan bygges bro over den. Situationer som i det danske folketing, hvor politikere af alle afskygninger efter en hård debat og et hårdt opgør, sidder hyggelig sammen over en kop kaffe, er næsten utænkelig i vesttysk politik. Situationen er blevet en lille smule bedre på det sidste. Men det er f. eks. den dag i dag ikke tænkeligt, at man kunne se ministerpræsident Gerhard Stoltenberg og oppositionslederen Klaus Matthiesen sidde sammen i hyggelig snak over en kop kaffe. Her er det politikerne, der skal være de første, der viser, at der godt kan være politiske meningsforskelle, men der er også noget, der binder folk sammen, nemlig interessen for at føre samfundet over i en ny tid, der sikrer den enkelte borgers medbestemmelseret, medindflydelsesret, og som sikrer det frie, det vir-

kelige folkestyre. Det opnår vi kun gennem samtaler og samarbejde ud over det, der skiller. Den dag, vesttyske politikere indser dette, og praktiserer den form, vi f. eks. finder i de skandinaviske lande, i England og i Svejts, skabes der mulighed for et fornuftigt tillidsforhold mellem vælgerne og de ansvarlige. Det er bl. a. en af Sydslesvigsk Vælgerforenings opgaver at fremføre disse synspunkter, for derved at være med til at forme udviklingen i forbundsrepublikken på den rigtige måde.

Karl Otto Meyer.

Rationalitet og utopi

Om *N. G. Tjernysjevskij* og hans samfundskritiske forfatterskab.

I en russisk littærær sammenhæng indtager N. G. Tjernysjevskij en særstilling. Han hørte til de mest indflydelsesrige litteraturkritikere i sit land i anden halvdel af forrige århundrede, og han skrev flere romaner, hvoraf en enkelt blev en inspirationskilde for et par generationer af russiske revolutionære — og alligevel mener adskillige forskere, at det er et åbent spørgsmål, om han interesserede sig for litteratur som andet end et nyttigt middel til politisk og moralsk opdragelse af læserne.

Tjernysjevskij, der kom til verden i en præstefamilie i provinsbyen Saratov ved Volgas nedre løb i 1828, blev efter 1848 (da den store, socialt engagerede kritiker V. G. Belinskij var død) den selvfølgelige anfører for den radikale russiske ungdom. Det var, naturligt nok, især den studerende, oplyste ungdom, der vendte sig imod det reaktionære autokrati, som havde præget zar Nikolaj d. I.s styre i 1830erne og 1840erne. Den ny generation nøjedes nu ikke med at spørge »Hvem er skyldig?«, som Aleksander Herzen havde gjort det i sin socialt engagerede roman med denne titel i 1847. Den foregreb allerede spørgsmålet »Hvad må der gøres?«, og Tjernysjevskij søgte at besvare det i sin store roman med samme titel i 1863.

Zarstyrets energiske censur- og andre repressive foranstaltninger mod den politiske opposition, der især voksede sig stærk op til det europæiske revolutionsår 1848, kunne ikke standse den nye, klasseløse intelligens (de såkaldte »raznotjintsy«), som mere og mere afløste de apolitiske, fata-

listisk opgivende adelssønner ved læreranstalterne rundt om i det russiske rige. Optrevlingen af den såkaldte Petrasjevskij-kreds af unge, kristelig-utopiske socialister (en af dem var Dostojevskij) i 1849 kunne nok hæmme udviklingen, men ikke standse den.

Det var Aleksander Herzen, der i 1840erne grundlagde den russiske utopiske socialisme (den såkaldte »narodnigtjestvo« eller populisme), og som efter at være gået i eksil i Vesteuropa i 1847 førte kampen for sin linie videre derfra først og fremmest i sit tidsskrift »Kolokol« (Klokken) 1857–63, men det var Tjernysjevskij, som stod i spidsen for bevægelsen på hjemlig russisk grund og førte den ideologiske udvikling frem til en mere konsekvent revolutionær stillingtagen i årene mellem den russiske zarismes alvorlige nederlag i Krimkrigen (1853–56) og de storstilede planer om en jordreform (først og fremmest ophævelse af livegenskabet), som dominerede den russiske debat i perioden frem til dens endelige gennemførelse – i en væsentlig beskåret udgave – i 1861.

Sin uddannelse fik Tjernysjevskij ved universitetet i Petersborg i årene 1846–50. I den periode bevægede han sig filosofisk fra Hegels idealisme til Feuerbachs materialisme. Politisk-ideologisk følte han sig tiltrukket af de franske utopiske socialister, men også Comtes positivisme optog ham stærkt. Tilskyndet af den materialistiske filosofis nyeste tanker fandt han tiden inde til at gøre oprør mod den ældre generations hengiven sig til spekulationer over »det ophøjede« og »det skønne«. Æstetikken forekom ham at være blevet en barriere, der af velmenende, men handlesvage personer blev stillet op mellem deres egne, snævre kulturcirkler og det analfabetiske, russiske bondefolks barske virkelighed.

På denne baggrund besluttede Tjernysjevskij at gøre forholdet mellem kunsten og virkeligheden til genstand for en nøjere undersøgelse. Det vigtigste resultat heraf blev hans magisterafhandling, som han forsvarede for et stort, overvejende kritisk auditorium ved Petersborgs universitet. I

1855 blev den opsigtsvækkende afhandling trykt under titlen »Kunstens æstetiske forhold til virkeligheden«.

I denne afhandling gjorde Tjernysjevskij den opfattelse gældende, at kunsten i det væsentlige er en afspejling — ikke af evigtgyldige idéer, men af den materielle virkelighed. Kunsten bliver, således betragtet, ikke guddommelig-ophøjet, men en art reproduktion med en sekundær status i forhold til den afspejlede virkelighed, som er af primær interesse. Et kunstværks kvaliteter kommer således ikke til at måles på, hvor harmonisk det er i samklang med de klassiske normer for, hvad der er ophøjet og æstetisk, men derimod på, hvor sandfærdig det pågældende kunstværks afspejling af virkeligheden er. Hvis virkeligheden er hæslig, er det en æstetisk kvalitet at afspejle denne hæslighed i kunsten — gerne så effektfuldt som muligt, hvorved kunstværket ikke blot bliver et udsagn om virkeligheden, men også en dom over den. (Denne tanke blev senere videreudviklet af Tjernysjevskijs nære medarbejder og meningsfælle, kritikeren N. A. Dobroljubov).

Tjernysjevskij er tydeligvis selv under indflydelse af Feuerbachs filosofiske materialisme, når han så konsekvent nedvurderer kunsten i dens forhold til virkeligheden. Det er imidlertid helt urimeligt, når han i 1888, året før sin død skriver i et forord til en ny udgave af afhandlingen, at han »ikke havde den ringeste præntion om at sige noget som helst nyt . . .«, og at han kun gjorde »et forsøg på at anvende Feuerbachs idéer på æstetikens fundamentale spørgsmål«. Tjernysjevskij var selv en ganske habil tænker, også i denne afhandling.

Liberale humanister af den ældre generation sluttede op om digteren Turgenev, der fandt Tjernysjevskijs nye, provokerende synspunkter på æstetikken ækle og frastødende. Tjernysjevskij tog udfordringen op og skrev en slags auto-referat af sin egen afhandling, hvori han simulerede, at en meningsfælle yderligere udbyggede og forklarede hans synspunkter.

Efter disse teoretiske og mere principielle udredninger

tog Tjernysjevskij i de nærmestfølgende år fat på at applicere sine synspunkter på konkrete, til dels direkte aktuelle litterære strømninger. I årene 1855–57 offentliggjorde han en række store litteraturkritiske afhandlinger under fællestitlen »Essays om Gogol-perioden i russisk litteratur«. Men selv om det er Gogols navn, der figurerer i titlen, er det i lige så høj grad Belinskij, der er hovedfigur i disse artikler. Belinskij, der var død i 1848, kunne ikke nævnes ved navn, da Tjernysjevskij skrev sine første artikler i serien. Det fremgår imidlertid – med de nødvendige omsvøb –, at det er Belinskijs fremhævelse af Gogol som en realistisk, samfundskritisk forfatter, Tjernysjevskij ønsker at sætte fokus på. Med Gogol (rettere: de sider af Gogols forfatterskab, de to kritikere finder nyttige for deres egen samfundskritik) er der grundlagt en realisme i litteraturen, som kan anvendes i den politiske kamp mod zardømmets reaktionære system.

Tjernysjevskijs Gogol-afhandlinger blev offentliggjort i digteren N. A. Nekrasovs tidsskrift »Sovremennik« (Den samtidige), hvortil Tjernysjevskij var blevet knyttet som politisk og kulturel medarbejder i 1854. I dette meget læste tidsskrift publicerede han i de følgende år en lang række væsentlige artikler, således om Lessing, som han satte højt for hans pionerindsats på kunstkritikkens område. Derudover beskæftigede han sig med forkærlighed med samtidige eller helt nye navne i den russiske litteratur, hvis udvikling han med sin kritik søgte at øve indflydelse på, ikke mindst den unge Leo Tolstoj.

Det er dog et åbent spørgsmål, om Tjernysjevskij ikke koncentrerede sin virksomhed som redaktør og skribent mere om skønlitteraturen, end han ville have gjort, hvis landets almindelige politiske tilstand havde tilladt en mere åben og direkte debat om samfundspolitiske emner. Hans studier inden for økonomi og socialpolitik, ikke mindst John Stuart Mills forfatterskab, havde tidligt været meget omfattende, og fra ca. 1857 opgiver han næsten skønlitteraturen for i en række store artikler at tage stilling, så kritisk som det var muligt, til de autoriserede synspunkter på veje

til Ruslands politiske, økonomiske og sociale udvikling. Tjernysjevskij vurderede de forestående jordreformer som en løftestang for en radikal politisk udvikling i den potentielt revolutionære russiske bondebefolkning.

Da reformerne omsider blev gennemført i 1861, og det viste sig, at den lange forberedelsestid var blevet udnyttet til at beskære indgrebene mod godsejerne meget væsentligt (således skulle de forarmede bønder selv købe deres jord af godsejerne), opstod der en stemning af dyb skuffelse og desperation. Det kom til oprør i landsbyerne, og den studerende ungdom — især ved universiteterne — foranstaltede voldsomme protestdemonstrationer.

I denne anspændte atmosfære blev nogle omfattende ildebrande i Petersborg sat direkte i forbindelse med Tjernysjevskij, der — på grundlag af tvivlsomt bevismateriale — blev udpeget som inspirator, ikke blot for de unge *nihilister*, som de oppositionelle blev kaldt, men også af brandkatastrofen. Tjernysjevskij blev arresteret og anbragt i Peter-Pavel-fæstningens kasematter, hvor han sad i to år, inden han fik sin dom. Den lød på forvisning og syv års tvangsarbejde i Sibirien, hvor han senere blev tvunget til i yderligere tolv år at leve i afsides, yderst primitive landsbyer, uden tilfredsstillende muligheder for at udfolde sig i overensstemmelse med sine evner og anlæg.

De to år i Peter-Pavel-fæstningen udnyttede Tjernysjevskij til at udfolde sig som skønlitterær forfatter og således give praktisk anvisning på brugen af de teoretiske synspunkter på litteraturens funktion, som han tidligere havde fremsat. Hovedværket blev den store roman »Hvad må der gøres?«, som censuren tillod ham at publicere i »Sovremennik« ud fra den formelt bureaukratiske betragtning, at indholdet ikke havde noget direkte med den forestående proces mod Tjernysjevskij at gøre. Den ansvarlige censor mistede sin stilling kort efter. Tjernysjevskij vandt sig til gengæld ry som forfatter til en af de romaner, der har haft de mest vidtrækkende politiske eftervirkninger i hele den russiske litteratur.

»Hvad må der gøres?« er en stor, bredt anlagt skildring af de »nye mennesker« i Rusland i årene mellem Krimkrigen og jordreformerne i 1861, altså den periode, hvori det zaristiske system i særlig grad havde afsløret sin magtesløshed — også udadtil — og følgelig lovede store reformer. Den oppositionelle ungdom, som krævede demokratiserede politiske tilstande i et økonomisk og socialt reformeret Rusland, er bedst kendt uden for Rusland som nihilisterne, den benævneelse, Turgenev gav dem i sin roman »Fædre og sønner«. Romanen, der udkom i 1862, gav anledning til en voldsom polemik, ikke mindst omkring hovedpersonen, den unge revolutionære studerende Bazarov. Stod Turgenev også selv inde for Bazarovs kompromisløse materialisme og hans aktiviteter for at reformere bondebefolkningens levevilkår radikalt? Den samtidige debat afspejler, at meningene herom var delte.

I Tjernysjevskijs roman lades ingen læser i tvivl om, hvor forfatteren står. Som fortæller er Tjernysjevskij konsekvent autoritær. Her skabes ingen åbne situationer, hvor konklusionen overlades til læserens fantasi. Tjernysjevskij henvender sig tit og ofte til sin læser med hånende bemærkninger om kunsttekniske raffineringer, som denne måtte vente at finde i bogen. Til gengæld bliver læseren uafsladeligt belært, specielt i lange, moralfilosofiske passager.

Genremæssigt er »Hvad må der gøres?« en blanding af didaktisk prosakunst og revolutionsromantiske, utopiske visioner. Tematisk er bogen en beretning om kløften og kampen mellem en ældre, konservativ generation og udvalgte repræsentanter for en ungdom, der hylder nye, socialistisk orienterede idealer. Samtidig er bogen et indlæg i kampen for en kvindeemancipation, som netop i denne periode havde begyndt at manifestere sig socialt, men som endnu ikke havde givet anledning til nogen litterær behandling i Rusland.

Hovedpersonerne i romanen er den unge Vera Pavlovna Rozalskaja, som under inspiration af sin ven, den oppositionelle medicin-studerende Dmitrij Sergeitj Lopuchov, bryder

med hjemmets småborgerlige miljø, endvidere dennes ven, den ligeledes samfundskritiske læge og naturvidenskabsmand Aleksander Matveitj Kirsanov, samt endelig en forbillig repræsentant for den revolutionære aktivisme, den asketiske, romantisk gådefulde Rachmetov, som forfatteren selv kalder et »usædvanligt menneske«.

I sin komposition er »Hvad må der gøres?« bred og broget. Denne mangel på stram sujetudvikling antydes allerede i bogens oprindelige undertitel »Optegnelser om nye mennesker«.

Bogens generelle tema er, som anført, enkelt. Stiller man spørgsmålet snævrere og spørger mere konkret: Hvad er hovedtemaet, og hvilke(n) hovedperson(er) er involveret i det? bliver det vanskeligere at besvare. I sit forord til romanen siger forfatteren selv: »Beretningens indhold er kærlighed, og hovedpersonen er en kvinde . . .« Tager man Tjernysjevskij på ordet, kommer et kortfattet handlingsreferat til at lyde omtrent således:

Den kvindelige hovedperson Vera Pavlovna Rozalskaja bliver ved den medicinske student Dmitrij Sergeitj Lopuchovs mellemkomst bestyrket i sin opfattelse af, at hun bør frigøre sig fra sit småborgerlige miljø og afvise den mand, som hendes forældre — ikke mindst hendes handlekraftige mor Marja Aleksejna — har udvalgt til hende. Sammen med Lopuchov, der fungerer som huslærer i hendes hjem i Petersborg, lægger Vera Pavlovna grunden til en tilværelse, hvor hun får mulighed for selvstændig udfoldelse. Den består frem for alt i oprettelsen af en systue på andelsbasis sammen med en gruppe unge piger, som også søger at få større indflydelse på deres egen tilværelse.

Efter en periode finder Vera Pavlovna ud af, at hun er forelsket i sin mands nærmeste ven, lægen og naturvidenskabsmanden Aleksander Matveitj Kirsanov; men hun forsøger længe at lade sin agtelse for den mand, som har »udfriet« hende, være afgørende — ikke mindst fordi Kirsanov ligeledes søger at skjule sine følelser for hende.

Denne knude på handlingstråden løses, utraditionelt, af Lopuchov, som laver et regulært forsvindingsnummer. Da det må antages, at han er død, kan Vera Pavlovna give efter for sine følelser og forenes i et nyt ægteskab med Kirsanov.

Den konflikt, Vera Pavlovna og hendes to venner befinder sig i, og især deres holdning til mulighederne for at løse den, afspejler en væsentlig side af Tjernysjevskijs etik, nemlig hans fremhævelse af den såkaldt »rationelle egoisme«. Med sin stærke betoning af individets ret til at dyrke sine naturlige behov for udfoldelse af evner og anlæg — på trods af traditionsbetingede restriktioner af religiøs eller politisk karakter — fandt Tjernysjevskij det nødvendigt at tage det forkætrede egoisme-begreb op til en positiv omvurdering. I stedet for en primitiv egoisme, hvor individet ureflekteret følger sin instinktive trang til selvtilfredsstillelse — uden at tænke over konsekvenserne og de mulige omkostninger for andre mennesker — satte Tjernysjevskij en rationel, reflekteret egoisme, hvor den enkelte, under rimelig hensynstagen til sine medmennesker, søger at opnå den videst mulige realisering af sin egen personlighed.

Dette dialektiske samspil mellem personudfoldelse og medmenneskelighed kaldte Tjernysjevskij for rationel egoisme, og det er i lyset af deres bestræbelser for at praktisere denne nye etik, forfatteren vil have, at læseren skal vurdere den måde, personerne i hans roman handler på.

Stuart Mills moralfilosofiske utilitarisme med dens krav om respekt for individets frihed — samtidig med, at der tilstræbes den størst mulige sum af lykke for alle, har utvivlsomt været en inspirationskilde for Tjernysjevskij m.h.t. begrebsindholdet, men næppe terminologisk. En positiv variant af egoisme optræder ikke hos Stuart Mill.

Men tilbage til den konkrete handlingsgang. Lopuchov er ikke, som først antaget, død. Efter nogle års forløb vender han tilbage fra USA, men under det nye navn Bjumont. Han gifter sig med Vera Pavlovnas veninde, den ligeledes politisk bevidstgjorte Katja Polozova, og de to par indretter sig i en art kollektiv, med delvis fællesskab i bolig og hus-

holdning. Alle fire er stærkt engageret i samfundsrelevant, til dels direkte politisk arbejde, ikke mindst med at udbygge de arbejdskollektiver, som Vera Pavlovna tog det første initiativ til.

Man kan være enig med forfatteren i, at bogens hovedtema er kærlighed, men vel at mærke kærlighed i en større og videre sammenhæng, end det var almindeligt at behandle den i litteraturen på den tid. Foruden om kærlighed mellem mand og kvinde handler »Hvad må der gøres?« også i høj grad om den næstekærlighed, som er drivkraften bag personernes handlinger på det sociale og samfundsmæssige plan. På dette væsentlige punkt adskiller de nævnte personer sig radikalt fra flertallet af romanfigurer i den russiske (og anden) litteratur på den tid. Foruden at gøre sig selv fri af snærende konventioner og traditioner ville de også arbejde for en revolutionering af de sociale og økonomiske tilstande i det russiske samfund.

Hvis det her anførte var fuldt dækkende for romanens tematiske mønster og galleri af personer, ville det være muligt at give Tjernysjevskij ret i hans egen, førnævnte karakteristik af bogen. Det er imidlertid ikke tilfældet. En vigtig — mange mener: den vigtigste — person i romanen har sin særlige plads i det beskrevne, organisk sammenhængende handlingsmønster. Det er den revolutionære fanatiker Rachmetov, en type, om hvem forfatteren selv anfører, at der kun findes en håndfuld af dem i det Rusland i slutningen af 1850'erne, som handlingen udspilles i. Rachmetov, hvis tilknytning til romanens øvrige hovedpersoner som sagt er spinkel, er en revolutionær på et »højere plan« end de øvrige, et »særligt menneske« med næsten overmenneskelige karaktertræk, en vision om fremtidens menneske mere end et realistisk portræt af samtidens typiske revolutionære.

Rachmetov er en »rigorist« (udtrykket er forfatterens eget), et elitemenneske, der kun beskæftiger sig med væsentlige og nødvendige ting. Hans personlige livsførelse er helt underordnet hans revolutionære aktiviteter, formentlig som medlem af den revolutionære organisation »Jord og

frihed«, som i disse år agiterede og virkede for en politisk radikalisering, om muligt en regulær rejsning af den russiske bondebefolkning.

Af karakter og tilbøjelighed er Rachmetov en asket, bl. a. sover han forsøgsvis på et sømbeslået bræt for at hærde sig mod smerter. Han har fuld kontrol over sit følelsesliv, men afviser på den anden side konsekvent ydre påtryk eller tvang, der hindrer menneskets frie udfoldelse i overensstemmelse med, hvad hver enkelt selv finder naturligt.

Rachmetov træder ind i handlingen på et afgørende tidspunkt for Vera Pavlovna. Hendes samliv med Lopuchov er en uoverstigelig hindring for, at hendes kærlighed til Kirsanov kan komme til udfoldelse. Først Lopuchovs tidligere omtalte forsvindingsnummer skaber en legal basis for, at Vera Pavlovna kan indgå et nyt ægteskab. Rachmetov finder en sådan hensyntagen til statens og kirkens love absurd. Hvis loven strider mod livet, er det loven, der må vige, ikke omvendt.

I princippet står forfatteren utvivlsomt bag sin idealskikkelse, både i ord og handlinger, men den reale politiske baggrund for romanens handling må også tilgodeses. Følgelig kommer handlingen til at udfolde sig på to planer, dels et utopisk, dels et realistisk.

Den utopiske »handlings«-linje afspejler sig primært i fire drømme, som Vera Pavlovna har i romanens forløb. De afspejler først stadier i hendes personlige frigørelsesproces (fra familien og miljøets tvang) og frem til den fjerde og sidste drøm, hvor hun får et kig ind i et kommende idealsamfund »Det nye Rusland«, placeret et sted i det sydlige, eksotiske Rusland. I dette nye samfund, hvor der er en frodig natur og et behageligt klima, har menneskene indrettet sig i en art kollektivsamfund, hvor alt er fælles — som en ret, men ikke som en tvang. Man lever i samfund på et par tusinde mennesker, som har tilrettelagt både arbejde og fritid sådan, at der er rigeligt til alle i såvel materiel som åndelig henseende. Arkitektonisk synes bygningerne i dette drømte samfund at være inspireret af det berømte krystal-

palads, som imponerede alle på verdensudstillingen i London i 1861 – undtagen Dostojevskij, der satiriserede kraftigt over det i sine »Optegnelser fra et kælderdyb«.

På det realistiske plan må romanen nøjes med mindre. Her lægges hovedvægten på de førmtalte andelssystuer som Vera Pavlovna og hendes emanciperede veninder indretter for at få mulighed for at bestemme over både deres eget arbejde og deres livsførelse. Også her er et fællesskab, baseret på den enkeltes frie valg, det ideal, som bogen fremholder for sin læser. Sådanne andelsforetagender fandtes faktisk i Rusland i disse år, og der kom flere til efter romanens fremkomst. Men det var ikke muligt at følge Rachmetovs råd og sætte sig ud over de givne, samfundsøkonomiske normer. Der blev lagt nogle politiske frø, og de spirede, men i løbet af 1860'erne viste zardømmet både stigende vilje og evne til at træffe virksomme modforanstaltninger. Tjernysjevskij der angivelig var nøglefiguren og hoveddrivkraften bag hele den revolutionære bølge, sad selv bag fængselstrømmerne, da han forfattede manuskriptet til sin roman. Som modstykke til Veras fjerde, utopiske drøm munder romanen på det realistiske handlingsplan ud i, at der dukker en ny person op. Hun er anonym, men benævnes »Damen i sørgedragt«. Hendes mand er i fængsel, og man aner, at hun er en af de mange russiske kvinder, som i disse år er gået aktivt ind i den politiske kamp mod zardømmet. Men der er mol-stemning over de sange, hun synger.

I bogens sidste, superkorte kapitel, tales der æsopisk formummet om et *dekorationsskift*, som vil finde sted på den russiske scene. Det kom til at vare længe, inden disse forhåbninger kunne manifestere sig som politiske realiteter. Tjernysjevskij selv nåede kun at opleve tilbageslag for de radikale og revolutionære kræfter i resten af sin egen levetid. Men hans roman »Hvad må der gøres?« blev en inspirationskilde for generationer af russiske revolutionære. Lenin blev direkte opbragt, når nogen forsøgte at påpege kunstneriske mangler ved den.

— — —

Tjernysjevskijs skrifter er kun sparsomt oversat til vestlige sprog — og slet ikke til dansk. Til svensk derimod blev »Hvad må der gøres?« oversat allerede i 1885, til dels takket være August Strindberg, som var stærkt optaget af Tjernysjevskij og hans nihilisme. Den meget betydelige rolle, Tjernysjevskij har spillet i den russiske kulturkamp fra midten af forrige århundrede og frem til idag, har ikke været gjort til genstand for større undersøgelser i vestlig forskning før i de allerseneste år — på trods af, at en så indflydelsesrig kulturskribent som Georg Brandes allerede i 1888 i sin bog »Indtryk fra Rusland« betegnede Tjernysjevskij som »et Geni, der var Nationens Ære og Ungdommens Stolt-hed«.

Men Tjernysjevskij var ikke blot en banebryder for de socialistiske idéer i Rusland i sin egen samtid. Efter oktoberrevolutionen i 1917 oplevede interessen for hans indsats og idéer en veritabel renæssance, ikke mindst i trediverne og fyrrerne. Der er drevet omfattende studier i Tjernysjevskijs æstetiske teorier som forudsætning for den moderne, marxistisk funderede sovjetæstetik. Man har beskæftiget sig indgående med »Hvad må der gøres?« og Tjernysjevskijs øvrige skønlitterære arbejde som forudsætning for den socialistiske realisme i sovjetlitteraturen, hvor såvel den positive helt som virkelighedsskildring med optimistisk fremtidsperspektiv ligeledes spiller en central rolle. Man har også — især i årene umiddelbart efter den anden verdenskrig — kanoniseret Tjernysjevskij som den store revser af forfattere, hvis værker ikke gav udtryk for en politisk progressiv holdning til samfundsmæssige spørgsmål og problemer.

Uden kendskab til Tjernysjevskij, hans værker og hans historiske betydning, savner man en væsentlig forudsætning for at forstå, hvorfor den sovjetiske variant af marxismen har fået sin særlige karakter, f. eks. hvorfor der i Sovjet-Unionen idag stilles holdningskrav til forfatterne, som der ingen steder findes hjemmel for hos hverken Marx eller Engels.

Man har gennem generationer haft travlt med at finde frem til den »russiske sjæl« hos Dostojevskij, Tolstoj og en lang række andre russiske digtere. Som digter står Tjernysjevskij ikke på højde med nogen af de nævnte, men de tanker, der udvikles i hans store forfatterskab, har præget den nyere russiske kulturs udvikling i væsentlig grad. Meget tyder på, at de fortsat vil gøre det.

Eigil Steffensen.

I helvede i Danmark

U nder et kort ophold i Marseille nu i efteråret hjemsogte jeg de boglader, jeg kunne overkomme — naturligvis efter først at have spist en god bouillabaisse nede ved den gamle havn.

Både i små og store boglader stod på fremtrædende plads en bog af højesteretsdommer, tidligere justitsminister Helga Pedersen. *Frelste Danmark Céline* er titlen på den franske udgave; der er også kommet en dansk udgave. Den har den helt udramatiske titel: *Céline og Danmark*.

Bogen har vakt stor opmærksomhed både i Frankrig og i Danmark. At den har gjort det i Frankrig er ikke sært, for der er Céline på mode og har været det længe. Hans bøger kommer i fantastisk store oplag, og der er en løbende debat om dem og om Célines skæbne. Et litterært tidsskrift udsendte for mere end en halv snes år siden et særnummer om ham på ikke mindre end 300 sider.

Helga Pedersen kommer ikke ind på Célines digtning. Bogen drejer sig udelukkende om den behandling, han fik i Danmark, da han kom hertil som politisk flygtning i 1945. I december samme år krævede den franske legation i København ham udleveret til Frankrig, hvor der ville blive rejst tiltale mod ham for højforrædderi. Baggrunden var de angreb, han i sit voldsomme sprog havde rettet mod jøderne. Om aftenen samme dag som kravet om udlevering var fremsat blev Céline og hans kone arresteret af dansk politi og sat i fængsel. Céline kom til at sidde 18 måneder i Vestre Fængsel; så kom han på fri fod mod at afgive æresord om, at han hele tiden ville underrette politiet om, hvor han opholdt sig. Hans gode ven i Danmark, overretssagfører Th. Mikkelsen skaffede ham bolig i et af de huse, som hørte til

hans besiddelse Klarskovgaard ved Korsør. Her boede Céline og hans kone i mere end 3 år. I 1951 udstedte den franske regering et amnesti, der gjorde det muligt for ham at vende hjem til Frankrig.

Frelste Danmark ham? Svaret må blive et Ja — når man tænker på den skæbne, der ville have ventet ham i Frankrig. Var han blevet udleveret, var han blevet skudt. Retsopgøret i Frankrig var yderst hårdhændet — og den som blev frikendt ved retten kunne risikere at blive skudt på gaden; så ophidset var stemningen. Også i Danmark blev fængslet jo for nogle redningen fra »de lange knives nat«.

Alligevel er Helga Pedersens svar på det spørgsmål hun stiller ikke et klart Ja, for de mange måneder i fængsel og årene i det lille hus ude på landet ved Korsør blev en lidelsens tid for Céline. »Vi steg ned i helvede« er et af Célines udtryk om tiden i Danmark. Han havde deltaget i den første verdenskrig og var 75 pct. invalid. Han havde virket som læge i Paris, havde vundet stor berømmelse med romanen *Rejse til nattens ende*, som han udsendte i 1932 — og han var blevet en noget susppekt person på grund af sine politiske udtalelser. Han var lidenskabelig pacifist, men hans pacifisme havde gjort ham til antisemit. Måske bør man huske på, at den moderne antisemitisme har sin oprindelse i Frankrig, i Edouard Drumonts forfatterskab, der ligger bag Dreyfus-affæren.

Aktivt deltog Céline aldrig i politik. Han havde fjender i alle lejre. Men han flygtede fra Paris til Tyskland, døjede meget her og endte så i et dansk fængsel. Han forstod ikke et ord dansk; hans kone — en kendt balletdanserinde — sad, dog kun 11 dage, i et andet fængsel. I en tid hvor danske fængsler var overfyldte, fik han enecelle — en stor begunstiggelse, men sådan følte han det ikke. Han mærkede kun den store ensomhed. Han skrev brev på brev til vennen, overretssagfører Mikkelsen og til de danske myndigheder. Han tryglede om at komme ud. Omsider kom han så ud og kom ned til et af feriehusene ved Klarskovgaard. Jeg har en enkelt gang været på besøg i et af de feriehusene, som tildeles franske og danske videnskabsmænd.

Jeg har erindring om et udmærket hus i idylliske omgivelser. Nu boede Céline her ganske vist i de strenge efterkrigsår. Da havde vi hårde vintre – men der var masser af brænde lige udenfor døren, og det måtte gerne benyttes. Efter Célines beskrivelse var det nu ikke et komfortabelt feriehus, han boede i, men en barak eller snarere et jordhul. Halvdød af kulde måtte han her leve i eksil i en elendighedens hule; sådan udtrykte han sig.

Célines rædselsfulde beskrivelser af danske fængsler og af forvisningsstedet er blevet refereret videre af de mange franske skribenter, som har beskæftiget sig med hans skæbne. De har gentaget Célines ord om Danmark som en barbarstat, danskerne er de store hyklere, Nordens Tartuffer og Danmark et tundraland, hvor sneen dækker jorden de ni måneder af året, og hvor en invalid digter og en sart balletdanserinde må krybe sammen i en ussel hytte.

Célines fantasi har ført til forvrængninger. Da hans store roman omsider blev oversat til dansk i 1968 – og ikke blev nogen succes – skrev professor Knud Togeby en kronik om den, og kronikken slutter med disse ord:

Denne galoperende fantasi er også karakteristisk for Céline selv, ikke blot i denne hans første og geniale roman, men også i de mange selvbiografiske værker, han siden skrev til forsvar for sig selv og i selvmedlidenhed.

Helga Pedersens bog gennemhuller nogle af de myter Céline skabte, men det må understreges, at det hele tiden sker med forståelse af, at det for ham måtte tage sig ud, som om han var »nedsteget til helvede«. Alle de juridiske dokumenter fremlægges, også den franske verbalnote, hvori Céline beskyldes for antisemitisme, for at have nævnt fjender ved navn og derved virket som stikker og hans flugt under tysk beskyttelse. Op mod disse anklager sættes hans mange og lange breve til myndighederne. Han vedgår, at han har skrevet mod jøderne, men han afviser ethvert samarbejde med tyskerne og deres franske håndlangere. Lad mig – også som sprogrprøve – pille sætninger ud af et 13 sider langt brev og forsvarsskrift, han sendte overretssagføreren:

Anklagerne i de franske dokumenter er opdigtning, som ånder had, et epileptisk had. Hr. Charbonnière (den franske gesandt) ligefrem skriger af had. Han taler imod bedre vidende. . . . Han bliver rasende som alle, der taber i spil, og han truer. Tusind løgne udgør ingen sandhed. . .

Så snart tyskerne var kommet, opgav jeg helt at interessere mig for jødespørgsmålet. . . Forøvrigt har jeg aldrig i mine bøger tilskyndet til antisemitisk forfølgelse. Jeg har protesteret imod visse semitiske kredse, som tilskyndede til krig. Tillad mig i den forbindelse at fremføre, at jeg aldrig i mit liv har skrevet i en avis eller talt i radio eller holdt et foredrag. Jeg er sandsynligvis den eneste kendte franske forfatter, som er forblevet — strengt, eksklusivt og fanatisk — skribent, og intet andet end skribent, uden kompromis.

Så snart Hitler kom til magten, blev alle mine romaner forbudt i Tyskland, og dette forbud blev strengt opretholdt i hele den tid, naziregimet varede. . .

Morsomt at lægge mærke til, at mine bøger, som er forbudt i Tyskland og under Vichy-regimet, i stort omfang er oversat og kommenteret i alle demokratiske lande, særlig i England og USA, hvor mine værker har dannet skole. Den amerikanske forfatter Miller, som i denne tid er så meget omtalt, er i virkeligheden kun (som så mange andre) min rival eller min elev.

Til de mange grimme ting, Céline havde at sige om danskerne hørte også, at de var tyveknægte. Til nogle — men ikke til alle — fortalte han om guldbarrer, som han havde bragt til Danmark, men som var forsvundet. I den franske debat har disse guldbarrer, som danskerne stjal, spillet en ret stor rolle, og i den danske polemik omkring Helga Pedersens bog, er de også blevet inddraget. Franskmænd har tit spekuleret i guld. Céline har haft guldsmykker med til Danmark; en fattig mand var han langt fra. For en læser ikke blot af Helga Pedersens bog, men også af danske og franske artikler om sagen forekommer det mest sansynligt, at disse forsvundne guldbarrer kun har eksisteret i digterens fantasi. Men de guldbarrer skal nok blive ved med at spøge. Hvad kan nordens Tartuffer ikke finde på.

Naturligvis har Helga Pedersen skrevet sin bog på dansk, og den er blevet oversat.

En oversætter er tit at ligne med en fodbold. Efter den hårde dyst mødes det sejrende og det tabende hold; man klapper hinanden på skulderen og råber hurra, men bolden, der har døjet alle kampens strabadser, ligger upåagtet i et fjernt hjørne og ingen tænker på den. Det er oversætterens lod.

Har man blot en gang prøvet at oversætte en tekst, ved man, hvor mange problemer, der knytter sig til det. Naturligvis kan man oversætte mekanisk, eventuelt bruge ordbogen, men virkelig oversættelse kræver lydhørhed for de fineste nuancer. Ordene har bitoner, og bitonerne rummer tit det egentlige. Jeg har haft godt udbytte af på samme tid at læse den danske og den franske udgave af Helga Pedersens bog. Det har lært mig ikke så lidt både om fransk og dansk.

Bogen er oversat af François Marchetti. Han er knyttet til Københavns universitet, men han er desuden en god gesandt i Frankrig for dansk litteratur. Han har oversat ikke så lidt til fransk radio og TV og til bogudgivelser. For nogle måneder siden udkom både i Danmark og i Frankrig et fint udvalg af dansk lyrik fra Sophus Claussen til vor tid. Omkring 200 digte er med, og en del af dem har François Marchetti oversat — med følsomhed netop for et sprogs mange bitoner. Han har oversat digte af Morten Nielsen, Frank Jæger, Benny Andersen, Thorkild Bjørnvig og flere. Det fortjener at blive noteret.

Og så — under læsningen af Helga Pedersens spændende bog gik mine tanker sommetider til en anden fransk forfatter, der også følte sig nedstegen til helvede, da han kom til Danmark. Han var meget forskellig fra Céline — blandt andet derved, at han var lidenskabeligt troende katolik. Men han lignede også Céline. Begge sprogfornyere, hensynsløse over for den stive syntaks, ordskabere — og mestre i skældsordlyrik. Denne franske digter hed Léon Bloy. Han blev en tid nært knyttet til Askov, for han giftede sig med en datter af digteren Chr. F. Molbech. Digteren — som vel nu kun huskes for skuespillet »Ambrosius« — var død, men hans enke havde slået sig ned i »Spurvely« i Askov. I dag kaldes

huset »Molbechshus«; det er det hvide hus lige over for forstanderboligen. Hvad der havde fået fru Molbech til at flytte til Askov, mindes jeg ikke, men kendt er huset blevet. Hos fru Molbech boede en tid Martin Andersen Nexø, og han fortæller i sine erindringer morsomt og smukt om sit ophold der, om fru Molbech og døtrene. En af dem var blevet gift med den franske digter. Han måtte som Céline flygte fra sit hjemland fulgt af landsmænds harme. Bloy havde forarget ved at gøre oprør mod fromme katolske barmhjertighedsgerninger. Han reagerede mod det velhavende samfund og lovpriste den evangeliske fattigdom. Han gjorde det i så voldsomme vendinger, at han måtte gå i landflygtighed. En tid boede han og konen i Kolding. Så drev fattigdommen dem derfra, og de søgte tilflugt i Askov. Han følte sig her som Céline på Klarskovgaard – midt i et folk hvis sprog han ikke forstod, hvis forudsætninger han intet anede om. Han fandt kort sagt alt latterligt. En Askovlærer kom en dag tilfældigt ind i huset og fandt ham og Jeanne siddende på hver sin side af kakkelovnen. Bloy spiste tørt franskbrød, som han smuldrede med fingrene og drak brændevin til af portvinsglas. Opslået på knæene havde hver en latinsk bibel (at læse biblen på fransk var ham utænkeligt). Léon Bloy anede intet om, hvad der foregik ovre på den store højskole. Han mumlede blot noget om, at ungdommen i dette land fik for megen undervisning. Den eneste lærer, han nu og da talte med var Laust Moltesen – den senere udenrigsminister. Han kunne både latin og fransk. Men da han ikke var katolik, undgik han ikke Léon Bloys ukvemsord.

Léon Bloy har skrevet sine erindringer om opholdet i Danmark. De hedder *Sytten måneder i Danmark*.

De kunne have heddet »nedfaren til helvede« og de kunne et lille århundrede senere have fået en fransk underskrift mere: Louis-Ferdinand Destouches, kaldet Céline.

Richard Andersen.

Richard Andersen, højskolelærer, Askov.

NYT FRA ASKOV HØJSKOLE

INDHOLD

Elevforeningens arbejde	83
Generalforsamlingen 1975	88
Askovkredsen i København og Århus	91
Askovgården	93
Askov Højskole november 1974—oktober 1975	94
Ved Sigurd Juul Andersens begravelse	97
Kursus for »gråhårede«	102
Elevstatistik	103
Refleksioner fra vinduet	105
Nyt fra Landsforeningen af Højskoleelever	107
Askov Lærlinges regnskab 1974—75	109
Askov Højskoles regnskab 1974—75	110
Elever på Askov Højskole 1975—76	114
Vedtægter for Askov Højskoles Elevforening	125
Elevmøder	128
Højskolekurser på Askov Højskole 1976—77	128

Fotografiske optagelser udført af Finn Thrane.

Askov Højskoles elevforening, Askov Lærlinge, og redaktionen af Dansk Udsyn byder hermed velkommen til vore nye læsere og ønsker alle et godt nytår, med det håb at årsskriftet vil kunne give et indtryk af det forenings- og skolearbejde, som vi i årets løb har beskæftiget os med.

Beretning om foreningens arbejde på generalforsamlingen 1975

I uddrag.

Bestyrelsen har siden generalforsamlingen 1974 været samlet 5 gange, og der har været afholdt 1 møde i henholdsvis sommermøde-udvalget og i årsskriftsudvalget.

Vedtægternes § 6 stk. 6 forpligtiger bestyrelsen på at skolens elever opfordres til at indmelde sig i foreningen.

Der er holdt et orienteringsmøde om foreningen for hvert hold lige som Thormod Christensen har reklameret på opslagstavlen.

Mogens Bech havde til orienteringsmøderne udarbejdet en lille informativ pjece – en appetitvækker. Den blev uddelt sammen med årsskriftet for det foregående år.

Tilgangen af medlemmer var for vinterholdet 1974/75's vedkommende i alt 71 (33 0/0) og for sommerholdet 1975's vedkommende i alt 16 (12 0/0). Tilgangen af andre var 55. I alt 142.

Til trods for vore bestræbelser for at hverve medlemmer har der været en tilbagegang i medlemstallet på 163 i årets løb. Vort samlede medlemstal er nu 1.719.

Om afgang kan jeg sige at 187 direkte har meldt sig ud, og 118 har undladt at indløse postoprævning, hvilket i alt er 305.

Når vi trækker tallet for tilgangen, nemlig 142 fra afgang 305 får vi 163, som er den samlede tilbagegang i medlemstallet.

Årsagerne kan være mange, men der vil selvfølgelig altid være en naturlig afgang.

Jeg vil her ved denne lejlighed stærkt opfordre til at man indløser postoprævningerne, når de kommer og eventuelt, hvis man flytter at give vort kontor meddelelse om adresseforandring, så man ikke af en sådan grund glider ud som medlem.

Bestyrelsen vil i det kommende år drøfte hvad der kan gøres for at forøge medlemstallet, hvilket sikkert kun kan ske over en længere periode, og i hvert fald vil vi gøre hvad vi kan for at fastholde medlemstallet.

Årsskriftet.

Årsskriftet indeholdt artikler om skolens og foreningens arbejde. Også om Askovkredsene og Askovgården og om LaH var der artikler.

Vi har indtryk af at årsskriftet bliver godt modtaget – for mange er det måske det væsentligste bindeled til skolen.

Kvartalslisterne.

Vi har på et bestyrelsesmøde i dag vedtaget at ophøre med udsendelsen af kvartalslisterne af to grunde. Portoudgifterne er ret så store, og effekten ved at udsende dem er minimal, d.v.s. at det kun er meget få som reagerer på dem ved at komme til foredragene. Den anden grund er vanskeligheden ved at få dem sendt betids nok. Det har ikke kunnet undgås, at enkelte foredrag har fundet sted, når medlemmerne har modtaget listerne.

For interesserede er der dog mulighed for at følge med i hvornår de forskellige foredrag holdes, idet vi ved samme lejlighed besluttede, at man ved henvendelse på skolens kontor kan bestille en liste, og dermed vil man også fremover kunne modtage oplysninger om skolens arrangementer.

Sommermødet.

Sommerelevmødet afholdtes i dagene 20.—22. juni 1975.

Der skal herfra rettes en tak til udvalget og samtlige medvirkende for et helt udmærket møde.

Der lagdes ud fredag aften med folkedans ved Inger Marie la Cour og Ole Halskov med flere. Det var en stor succes. Festsalens gulv var fyldt.

Derefter viste Finn Torane film »Kammerat Napoleon« og der var stjernekeggeri ved Touborg.

Lørdag formiddag efter morgensang oplæg til debat. »Ressourceproblemer« ved Jens Peter Touborg og »Solidaritetskrisen i samfundet« ved Finn Slumstrup. Der var stor deltagelse, men lige som sidste år forsvandt mange af deltagerne efter oplæggene — ikke af utilfredshed med emnerne. Måske ville man ikke forpligtige sig i en diskussion, måske var vejret for godt, og måske ville man snakke med gamle venner. Der ligger sikkert en sandhed i alle tre antagelser.

Lørdag eftermiddag »Alternativ naturanvendelse« ved Inge Bjørn og »Skal al uddannelse sættes i system?« ved Helge Skov. Særdeles vægtige emner i tiden.

Om aftenen var der lærerlæsning — Harold Pinters »Køkkenelevatoren«. Derefter bål ude på plænen i den skønneste sommeraften man kan tænke sig. Og så svang man sig i dansen, hvis ikke folkedansen aftenen i forvejen havde været nok.

Søndag formiddag gudstjeneste ved Richard Andersen med efterfølgende spadseretur i stærk hede og for nogle med efterfølgende vabler.

Om eftermiddagen skulle Poul Bjerre holde foredrag om »Krav til det alternative samfund«. Han kom bare ikke — en forglemmelse — og skolen og elevforeningen var sat i en kedelig situation. Problemet blev dog løst, idet vi fandt et alternativ. Det blev til et foredrag ved gdr. Niels Petersen, Rejsby — tidligere elev. Han holdt foredrag om

de små enheders betydning og de store enheders indflydelse på os i det moderne samfund. Efter foredraget var der en god og udbytterig diskussion.

Vedrørende foredragene om lørdagen. Fra adskillige har vi fået beklagelser over, at der er to foredrag på en gang. Dertil er der at svare, at folk netop skulle have mulighed for at vælge det man helst vil gå til, og her dukker så det problem op, at nogle gerne vil høre begge foredrag.

Der er en anden side af denne sag, nemlig at lærerne i sommertiden har meget at gøre ikke bare med undervisningen på sommerholdet, men også med forberedelser til de forskellige kurser, som netop løber i disse måneder, så man vil forstå at der blandt lærerne er en ret så intens travlhed.

Bestyrelsen vil tage problemet op til nærmere overvejelse her i den kommende vinter.

Der vil blive indbudt til sommermøde i 1976, hvortil alle er velkomne. De sidste tre årgange får direkte invitation. og invitationen vil også fremgå i årsskriftet. For de, der ikke får den direkte invitation med tilmeldingsblanket, er det nødvendigt, at man skriver et kort for at melde sig til, hvis man ønsker bespisning og overnatning.

Bestyrelsens dagsorden i det forløbne år.

Bestyrelsen har i det forløbne år på dagsordenen haft Jens Fiskers forslag fra sidste års generalforsamling om særligt kontingent for unge under uddannelse. Dette forslag kommer vi til på generalforsamlingens dagsordens pkt. 6. Vi har også behandlet indkomne forslag til ændringer i vedtægter fra Jan Winsløv. Disse behandles under pkt. 7 lige som bestyrelsens forslag om ny § 5 stk. 4.

På sidste års generalforsamling inden valgene til bestyrelsen faldt der et par kritiske bemærkninger om den valgte fremgangsmåde ved prioriteringsmetoden. Senere fik vi også en skriftlig henvendelse herom. Vi tog bemærkningerne og skrivelsen til efterretning, idet vi har haft en grundig forhandling om metoden ud fra indhentet materiale i diverse foreningshåndbøger og råd fra foreningsfolk. Vi har besluttet at prioriteringsmetoden igen i år skal benyttes, men med den ændring at man selv bestemmer hvor mange man ønsker at stemme på. Blot siger vedtægtens § 5 stk. 3 »Hvert medlem må højst afgive et antal stemmer, svarende til det antal bestyrelsesmedlemmer, der er på valg«.

Højskolens styrelse.

Askov Lærlinge er repræsenteret med 2 medlemmer i skolens styrelse. Det er Carsten Schmidt og jeg.

Der har været afholdt 3 møder i det forløbne år – og en sammenkomst mellem styrelse og lærerforsamling. Det var den 1. juli hvor flv. statsminister Viggo Kampmann på et styrelsesmøde om eftermid-

dagen efter eget ønske trådte tilbage som formand for Askov Højskole. En post som han havde indtaget i en årrække i gode som i vanskelige tider. Kampmann er stadig styrelsesmedlem.

Til ny formand valgtes professor Gunnar Thorlund Jepsen, som også er kendt af mange i denne kreds.

På møderne behandles budgetter, regnskaber m. v.

I den kommende tid skal der foretages en renovering af skolens varmeanlæg. Rørsystemet er tæret. Der spildes en masse varme med påfølgende udgifter.

Børnehavens bestyrelse.

Børnehaven er en selvejende institution med egen bestyrelse, egne vedtægter og eget regnskab. Institutionen har fået ny leder, idet hidtidig assistent Else Andersen har tiltrådt stillingen som følge af at Kathrine Baunsgaard efter eget ønske fritoges for dette arbejde og blev assistent.

LaH.

Landsforeningen af Højskoleelever har i år haft 25 års jubilæum, og dette fejredes da også på behørig vis.

LaH, som vi er medlem af, består af 35 elevforeninger ud af 82 højskoler. Medlemstallet er i år omk. 46000. Der ydes et kontingent på 75 øre pr. medlem.

Udstillingen Højskolebillede er stadig på rejse gennem landet. I disse dage findes en udgave af udstillingen her på skolen, og jeg vil da opfordre til at man studerer den, når man har en ledig stund. Den er et besøg værd.

Til gensidig inspiration for elevforeningerne og indbyrdes kontakt eksisterer LaH's kontaktudvalg i København og Århus. Kontaktudvalget i Århus fungerer efter vor opfattelse ikke helt tilfredsstillende, men der er måske noget om at noget sådant skal gro op fra neden. I hvert fald må man give udvalget tid, så kommer det vel også i rette gænge. Vi er repræsenteret i begge udvalg.

På LaH's repræsentantskabsmøde i juni 1975 fik vi genvalgt Hans Henrik Schweder til LaH's styrelse, så vi kan stadig følge dets arbejde på nært hold.

Jeg skal kort omtale et par sager, der blev genstand for diskussion på mødet. Den ene sag var et spørgsmål om at give unge mennesker fra EF-landene mulighed for højskoleophold her i landet. Spørgsmålet blev første gang drøftet på DUF's konference om uddannelse her i Askov for 3 år siden, og vi har drøftet det i AL's bestyrelse. LaH's formand Robert Pedersen sagde på repræsentantskabsmødet at sagen af Knud Bro blev foreslået i Europarådet og senere rejst som en sag af Poul Dalsager for at få bevilling af penge fra EF's kulturfond. Der var modstand mod Dalsagers initiativ fra kredse, som var

modstander af EF samarbejde. Robert Pedersen fortsatte med at sige at sagen kunne tages op igen, men at det så nok først skulle drøftes med FFD, da mange højskolefolk er imod EF.

Robert Pedersens svar diskuteredes indgående, og man var enige om at LaH skal holde sig fra politisk kontroversielle emner. Men i forvejen kommer der elever gennem Scandinavian Seminar — amerikanske elever — og elever fra de skandinaviske lande og enkelte fra Østeuropa. Der var derfor enighed om at sagen skulle indbringes for FFD, hvilket er sket.

En anden sag, der blev drøftet, var den nye højskolesangbog. Højskolesangbogen er redigeret af et udvalg nedsat af FFD. Der faldt mange skarpe bemærkninger om den kraftige beskæring, som sangbogen havde været udsat for, men selv om LaH ikke har indflydelse på dette udvalg, lovede formanden på repræsentantskabsmødet at udtalelserne ville komme til FFD's kendskab, idet man ville rejse problemet på bestyrelsesmødet i HS, hvilket også er sket.

Lidt om fremtiden.

Foruden det jeg i beretningen har nævnt undervejs som bestyrelsen skal beskæftige sig med i den nære fremtid skal Askov Lærlinge sammen med højskolen deltage i et arrangement kaldet Lørdagshøjskolen engang i vinter i København. Det er et arrangement hvor forskellige højskoler får tildelt en lørdag eftermiddag og aften hver til præsentation af de pågældende skolers kursusprogram og undervisningslinje og eventuelt med et emneforedrag ved forstander eller lærer fra skolerne. Det ligger noget løst endnu, men der vil sikkert komme mere i bladet Højskoleelever.

Der har været ytringer om at Askov Lærlinge bør have et nyt navn. Det nuværende navn virker afskrækkende, hævder man. Der har tidligere været rørt ved dette, dog uden resultat. Jeg ved ikke om det er rigtigt at ændre navn. Man skal være forsigtig med at ændre noget, når det har med traditioner at gøre og for mange er det nuværende navn uløseligt forbundet med traditioner omkring Askov Højskole.

Nyt navn kræver ændring af vedtægterne, men der kan aldrig ske noget ved at diskutere problemet igennem.

Til slut vil jeg rette en tak for godt samarbejde til skolens leder, medarbejdere, kontorets personale og foreningens kasserer. Et samarbejde vi i bestyrelsen i aller højeste grad sætter pris på. Også indbyrdes i bestyrelsen har samarbejdet været godt.

Endelig vil jeg udtale håbet om, at foreningen fremover i antal af medlemmer vil vokse. Det kan ske ved at vi hver især gør en indsats der hvor vi er.

Niels Anders L. Svendsen.

Generalforsamlingen 1975

Referat.

Efter at højskolelærer Povl Bendix Knudsen var valgt til dirigent, aflagdes beretning om foreningens arbejde og regnskabet fremlagdes. Uddrag af beretningen og det reviderede regnskab findes andetsteds i årsskriftet.

Beretning om Askov Højskole.

Forstander Helge Skov aflagde beretning om højskolen.

Vinter- og sommerholdet havde henholdsvis 217 og 142 elever. Med hensyn til korte kurser havde der været 50 på et 14-dages kursus i maj (det var specielt for ældre), et 14-dages kursus i juni med kun 14 deltagere og to 14-dages kurser i juli med 28 og 35 deltagere og endelig Nordisk Lærerkursus med 18 elever.

Der var ingen ændringer i lærerkredsen.

Skolens mangeårige pedel, Ejnar Poulsen, var trådt tilbage ved årsskiftet 1975, og Kathrine Baunsgaard, som har været i børnehaven fra dens start, er rejst. Fra Helge Skov lød anerkendende ord og tak for deres indsats.

Skolens bygninger er blevet isoleret, og der er installeret termostater m. v., ligesom der skal foretages en yderligere brandsikring i bygningerne.

På grund af ringere tilgang af børn, hvis forældre er elever på højskolen, er der truffet aftale med Vejen Kommune om, at børnehaven kan tage imod børn fra Askov og omegn.

Helge Skov rundede af med at konstatere, at vinterskolen med hensyn til elevtilmeldinger tegnede godt.

Kontingent.

Thormod Christensen foreslog på bestyrelsens vegne kontingentet fastsat uændret til 25 kr., hvorefter han begrundede bestyrelsens stillingtagen til Jens Fiskers forslag om et nedsat kontingent for unge under uddannelse. En nedsættelse af kontingentet for en gruppe af

medlemmerne ville bevirke at kontingentet hos resten af medlemmerne måtte forhøjes med et tilsvarende beløb. En anden grund er at pensionister med lige så stor ret kunne ønske kontingentet nedsat, og endelig vil forslaget rent administrativt være vanskeligt at føre ud i livet. Efter denne redegørelse vedtoges bestyrelsens forslag om kontingent på 25 kr.

Indkomne forslag.

Under dette punkt behandledes Jan Winsløvs forslag til ændringer af vedtægter. Det drejede sig om § 4 stk. 7, § 5 stk. 2, § 7 stk. 1 og § 8 stk. 1 og endelig bestyrelsens forslag om ny stk. 4 i § 5.

Jan Winsløv begrundede sine forslag og formanden redegjorde for bestyrelsens indstilling, hvorefter man gik over til afstemning ved håndsoprækning. Forslag til ændring af § 5 stk. 2 og § 5 stk. 4 vedtoges. De øvrige forkastedes.

Valg til bestyrelsen.

Fem bestyrelsesmedlemmer var på valg. Kira Ingholt, Lindy M. Pedersen og Carsten Schmidt ønskede ikke genvalg til bestyrelsen. Alle tre har de efter kun en periode ydet en virkelig god indsats for foreningen. Mogens Bech og Kitty Hansen genvalgte og Ellen Neve blev nyvalgt. Vagn Hansen, Hans Raunkjær og Poul H. B. Jørgensen blev suppleanter i nævnte rækkefølge.

Som revisor genvalgte med akklamation Frode Hasseriis.

Carsten Schmidt valgtes til revisorsuppleant.

Bestyrelsens sammensætning:

	Valgt	På valg
Mogens Bech, Hillerød (i A. H.'s styrelse)	1975	1978
Just Buch-Andersen, Thurø	1975	1977
Kitty Hansen, Ballerup (LaH's int. udvalg)	1975	1978
Anna Luise Huggler, København (LaH's bladudvalg)	1974	1977
Peder Hvelplund, Græsted	1973	1976
Inge Kierkegaard, Varde	1975	1977
Bjarne Kock, Aarhus	1973	1976
Annette Lolk, Odense (sekretær)	1974	1976
Ellen Neve, Fjerritslev	1975	1978
Sofie Petersen, Kærbølling (næstformand)	1974	1977
Anna Elise Rasmussen, Lyngby (kontakt til LaH)	1974	1976
Hans H. Schweder, Valby (i LaH's styrelse)	1973	1976
Niels A. L. Svendsen (formand, og i A. H.'s styrelse)	1974	1977
Thormod Christensen, Askov Højskole (kasserer)		

Foreningens adresse: Askov I.ærlinge, Askov Højskole, 6600 Vejen.

Bestyrelsen konstituerede sig dagen efter generalforsamlingen. Resultatet ses på foranstående liste. Som afløser for Carsten Schmidt i styrelsen valgtes Mogens Bech, hvis funktionsperiode indledes ved nytåret 1976.

Til sommermødeudvalget udpegedes Sofie Pedersen, Just Buch-Andersen og Inge Kierkegaard. Lærerne vil senere vælge deres repræsentanter.

Ellen Neve og formanden indtrådte i årsskriftudvalget.

Niels Anders L. Svendsen.

Askovkredsen i København

Samarbejdet med de øvrige Københavnskredse som omtaltes i de sidste to årsskrifter er fortsat i 1975–76 med et fællesmøde i Vartov og som noget nyt fem Lørdagshøjskolemøder i Suhmsgade 4.

Ved fællesmødet 2. okt. diskuterede journalist ved DR Henning Pedersen og forfatter og kandidatstipendiat Frantz Mortensen »Radioens nyhedsformidling med særlig henblik på arbejdsretslige problemer« – en interessant diskussion om et ømt punkt med en efterfølgende, engageret debat, men kun 24 deltagere.

8. nov. var Ry højskoles elevforening og Højskoleforum arrangør af den første lørdagshøjskole i vinter med emnet »Hvor er Grundtvig? Hvilken betydning har Grundtvig for højskolearbejdet i dag?«

Lørdagshøjskolen går ud på en gang om måneden i København at lave et møde strækkende sig over lørdag eftermiddag og aften. Højskoleforum lægger de praktiske rammer til, mens det indholdsmæssige på skift forestås af de enkelte kredse/elevforeninger i samarbejde med deres højskoler.

13. dec. var det Askovs tur. Hans Henningsen talte om »Marx og historien« (se referat andetsteds). Koncertsangerinde Lone Due Jensen, som ældre askovitter husker fra julemøderne i Grundtvigs Hus, stod for den musikalske underholdning. Mødet, der samlede ca. 60 mennesker, sluttede med to timers folkedans ved Jens Jørgen Petersen, Askov.

I forbindelse med dette møde udsendtes foruden program en kort meddelelse til alle medlemmer af Askov Lærlinge og holdere af Dansk Udsyn øst for Storebælt med anmodning om at opgive navn og adresse, dersom man fortsat ønskede orientering om kommende møder. Dette kan stadig ske til Hans Henrik Schweder, Overbys Alle 28, 2500 Valby tlf. (01) 16 28 07.

De sidste tre Lørdagshøjskoler: Kalø 17. jan., Fred.borg 14. febr. og Krabbesholm 13. marts.

Lørdagshøjskolen.

Foredraget havde titlen »Marx og Historien«, i korthed søgt refereret: Menneskenes handlinger og muligheder er det, der adskiller dem fra dyrene. Vi er i stand til at lære af erfaringerne. Men der må en bevidstgørelse til, mener Marx. Der må være en kritik som beskæftiger sig med konflikten mellem klasserne og som skal skabe enhed mellem teori og praksis, ide og konkret virkelighed. Menneskene ska-

ber historie, men ikke vilkårligt. Der er en form for træghed, som kun kan overvindes gennem arbejde. Vi må arbejde os ud af naturens bundethed, skabe os en virkelighed i produktionen. Filosoferne skal ikke blot fortolke, men også forandre. Filosofien skal blive en praktisk videnskab, og Marx levner ikke nogen plads til den historiske filosofi. Nødvendighedens rige må man igennem ved klassekamp, og her kan man tage teknikken i brug. Først når ingen længere ejer produktionsmidlerne, når arbejdstiden er afkortet og fritiden ensbetydende med menneskelig udfoldelse, er målet, frihedens rige, nået. At dette kan resultere i den totalitære velfærdsstat, havde Marx ikke tænkt.

Karl Popper har blandt andet angrebet Marx' ide om, at ethvert fremskridt er noget positivt, udviklingen er lov. Det er vel især dette, vi i vort samfund også ligger under for. Vi tror, vi skal udnytte alle teknologiens, fremskridtets muligheder. Vi lærer ikke af vore fejl, men forlænger dem. Popper gør opmærksom på, at videnskab og fornuft ikke er det samme. Videnskaben er en del af historien, vi er ansvarlige for den, og vi kan afskaffe den, om vi vil. En af Marx' tanker er, at arbejderklassen skal nedbryde, knuse staten, den herskende classes instrument. Det negative er ofte bedre end det positive. Måske er vi på et sted nu, hvor vi må kræve en planlægning samtidig med at vi nedbryder. Arbejdet kommer vi aldrig ud over, og heller ikke politik i betydningen diskussion om, hvordan vi skal indrette os, sluttede foredragsholderen.

Askovkredsen i Århus

I efteråret 1975 har programmet for Askov Kredsen i Århus set således ud:

Foredrag af professor Løgstrup hvor emnet var »Norm og Normdannelse«.

Foredrag af forstander Helge Skov som fortalte om sit virke i radiatorrådet.

Folkedans med Kamma Laursen, Askov.

Efter nytår starter vi med et foredrag af Mads Lidegård, som vil fortælle om ressourceproblemer.

For resten af vinteren og foråret har vi flere gode emner på programmet, men der er ikke truffet endelige aftaler endnu.

Vi har gode og hyggelige aftener i Askov Kredsen, med gode debatter efter foredragene.

Venlig hilsen
Martin Søndergård
 Hybenvej 6,
 8900 Randers.

Uddrag fra Askovgårdens beretning

VOKSENKLUBBER I ASKOVGÅRDEN

Med den stigende isolation af kernefamilien i et storbymiljø er der behov for de voksne – ligesom for børnene og de unge – til at mødes med andre.

Den enkelte klub består i reglen af en gruppe på 10–15 voksne og et par frivillige medarbejdere. Disse finder i fællesskab ud af hvad de vil bruge klubtiden til. Der er mulighed for at beskæftige sig med forskellige hobbyaktiviteter, f. eks. bordtennis, billard, keramik, gymnastik, film og diskussionsemner.

En ny og mere problemorienteret klubform er vores periodeklub, som også kunne kaldes en indgangsklub eller introduktionsklub, har til hensigt igennem gruppearbejde at få nogle mennesker til at arbejde med sig selv som gruppemenneske. Denne form skal både kunne give et individuelt udbytte, samt en større gruppefølelse i en evt. senere klub. Der er to medarbejdere med erfaring i gruppearbejde i klubben.

Som et åbent tilbud har vi samtalehjælpen, som er et tilbud til familien om hjælp til gennem een eller flere samtaler, at klarlægge og arbejde med sine problemer. Familien skal selv rette henvendelse og vil derefter få et aftalt hjemmebesøg af to medarbejdere (kvalificerede samtalehjælpere). Familien og samtalehjælperen vil her finde frem til en måde at arbejde videre på.

Samtalehjælpen er ikke en problemløser, men en igangsætter for familiedynamikken, så denne bliver positivt anvendt.

Askov Højskole

November 1974—oktober 1975

1. november startede 217 elever på vinterskolen. Det vil sige stort set fuld belægning, og det kan måske undre nogen, når man tænker tilbage på de dystre profetier, som blev fremsat på Højskolelærerforeningens generalforsamling i august måned samme år.

Mange vil være tilbøjelige til at give den store arbejdsledighed i landet ansvaret for den generelle fremgang i elevtallet på højskolerne i år. Naturligvis er der en sammenhæng mellem arbejdsløshedsprocent og antallet af højskoleelever, men det er vigtigt at gøre sig klart, at denne sammenhæng også indebærer, at mange, som ellers ville tage på højskole, ikke tør gøre det af de samme beskæftigelsesmæssige årsager. Skærer vi spekulationerne bort, bliver der det tilbage, at den ulykkelige beskæftigelsessituation har betydet, at højskolen har fået styrket sin kontakt med grupper af befolkningen, som ellers er stærkt underrepræsenteret her på stedet. Denne udvikling betragter jeg som meget positiv og betydningsfuld, og jeg tror, at så mange deler dette synspunkt, at udviklingen vil kunne fastholdes, også når beskæftigelsessituationen forbedres.

Blandt de mange emner, som blev debatteret i vinterens løb, kan man nok særlig fremhæve de globale ressource- og fødevarerproblemer. Der var ikke enighed om, hvordan og i hvilket omfang disse problemer skulle behandles. Faktisk var der nogen uenighed, hvilket dog ikke forhindrede en stor og aktiv tilslutning (som ved de øvrige fællesarrangementer) til emnedagene om »vækstproblemer og udviklingstendenser«.

Sommerskolen startede den 1. maj med 144 elever. Hertil kom fire 14-dages kurser samt Nordisk Lærerkursus på 4 uger. Det første af 14-dages kurserne var et »pensionistkursus«, en kursusform vi ikke har prøvet før. Både deltagere og lærere fandt ved kursets slutning forløbet særdeles vellykket.

I sommer prøvekørte vi et særligt undervisningsprogram for 2. års elever. Dvs. et undervisningsprogram for elever, som tidligere har gennemført et højskoleophold af længere varighed, og som ønskede at beskæftige sig med et mere begrænset emneområde. Der er enighed

om, at en sådan ordning bør fastholdes, og i øjeblikket fungerer den i form af tilbud om studievejledning til 2. års elever, som ønsker at fordybe sig i emner, som ligger uden for den normale undervisningsplan.

Fra årets orienterings- og underholdningsprogram kan følgende nævnes:

November 1974:

9. Koncert ved M. Melbye
20. R. Andersen: Christmas Møller.

December:

4. J. Th. Arnfred: Askov Højskole.
11. Vibe Petersen: Overenskomstforhandlingen.
18. Julekoncert.
21. H. Skov: Juletale.

Januar 1975:

8. C. E. Zacho og E. Staffeldt: Skal patienten have sandheden at vide?
15. F. Wartenweiler: Det schweiziske demokrati.
21. Emnedag om atomkraft med bl. a. Sven Skovmand og repræsentanter for Elsam.
29. Gunver Nolsøe: Teater og mime.
V. Rievads fotoudstilling: Mennesker og skæbner.
Kammermusikensemble.
30. Esbjergtur, Fiskerimuseet, m. m.
Dramatisk underholdning.
31. H. Henningsen: Det umuliges kunst.

Februar:

1. John Danstrup: Jagten på olie.
26. Jørgen Leth: Sport og avantgarde.

Marts:

5. Askovgården.
7. Alex Campbell: Folkemusik.
10. P. Touborg: Om »Grænser for vækst«.
- 14.—15. Emnedage om »Vækstproblemer og udviklingstendenser« under medvirken af Jørgen Nørgaard, Knud Vilby, K. Helveg Petersen.
15. Elevforestilling: Ulysses von Ithacia.
17. Gert Petersen: Demokrati på arbejdspladsen.
22. M. Melbye: Koncert.

April:

1. Lise Østergaard: Menneskets vilkår i fremtidens samfund.
5. Jugoslaviske folkesangere.
8. Emnedag om kønsroller under medvirken af Ebba Strange, repr. fra Foreningen af enlige Fædre, teatergruppen »Kvindeudrykning« fra Fiolteatret.
9. Koncert.
13. Udstilling af eleverarbejder.
14. Jon Segtnan: Norgesaften.
16. Johannes Møllehave: Uden mål og med.

Maj:

1. H. Skov: Åbningsmøde.
21. P. G. Lindhardt: Vor folkekirkes undergravere.
24. Ribe Domkirkes Koncertkor.

Juni:

4. Per Højholt.
11. J. Th. Arnfred: Naturvidenskaben og mennesket.
13. Henrik Wilhjelm: Grønlands folkelige dilemma.
18. Helge Andersen: De multinationale giganter.
- 20.—22. Sommerelevmøde under medvirken af I. M. la Cour, Ole Halskov, P. Touborg, F. Slumstrup, I. Bjørn, H. Skov, R. Andersen.
25. Hanne Marie Svendsen: Litteratur og massemedier.
26. Niels Malmros: Lars Ole 5C.
26. Emnedag om Sydamerika.

Juli:

1. Gunver Nolsøe: Mimikhistorie.
9. Ulrich Horst Petersen: Personlighedsudvikling og socialisering.
15. Emnedag om arbejdsløshed under medvirken af repræsentanter fra Specialarbejdernes Arbejdsløshedskasse og Dansk arbejdsgiverforening.
17. Poul Bjerre: Krav til det alternative samfund.
- 19.—20. Elevudstilling og film.
23. H. Skov: Afslutningstale.

Oktober:

- 3.—5. Efterårs- og elevmøde under medvirken af Poul Dam, P. Bendix Knudsen, P. Touborg, Karl Otto Meyer, R. Andersen, Knud Hansen Nils Christie, H. Skov, M. Melbye, Ribe Domkirkes Koncertkor.

Jens Peter Touborg.

Instrumentalt sammenspil. (Vinterskolen).

Uld-filmen redigeres. (Vinterskolen).

Generalprøve på elevforestillingen »Ulysses von Ithacia«. (Vinterskolen).

Elevudstillingen. (Vinterskolen).

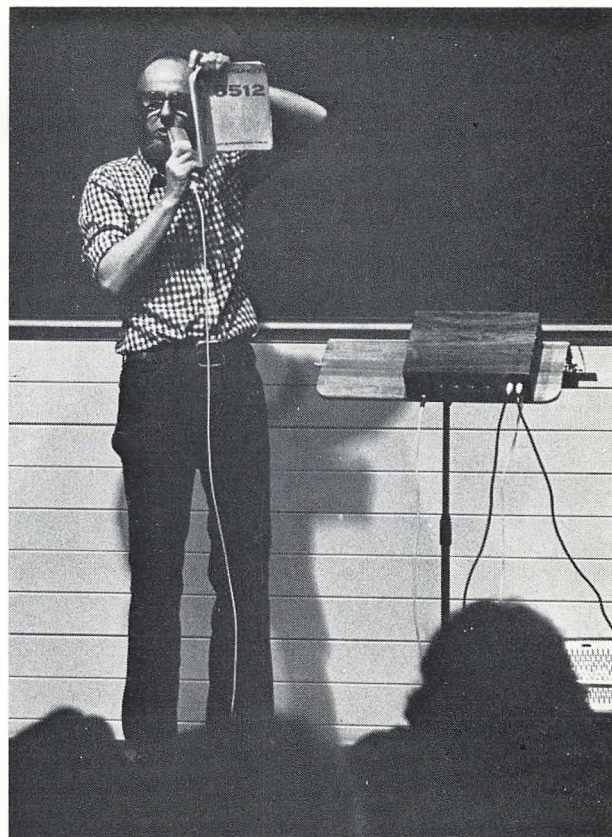
Sommerskolens start: Trævetur i piskregn.

Husunderholdningens imitation af »Ophold på vejen«. (Sommerskolen).

Niels Malmros instruerede scener fra sin kommende film, »Drenge i Mørke«. (Under sommerskolen).

Per Højholt for fuld udblæsning. (Sommerskolen).

Ved Sigurd Juul Andersens begravelse

Sidst i januar døde højskolelærer Sigurd Juul Andersen, der havde været knyttet til Askov Højskole siden 1927. Han blev den 28. januar begravet i sit fødesogn, og i Balslev kirke holdt højskolelærer Hans Henningsen den tale, vi her bringer.

Vi tror, at han, som os det gav,
har altid godt i sinde,

— — — —
vi tror, om stormen raser vildt,
skal ej vi la' os skræmme,
nej, ingen ærlig kamp er spildt,
der står for livets fremme.

Det er nogle linier af en af de sange, som Juul Andersen holdt af, og som ofte indledte hans foredrag. De er fra Hostrups »Den trænger ud til hvert et sted«. For Juul betød sangen på højskolen meget. Når han sang for som indledning til et foredrag, var det med samme oplagthed, som når han bagefter kastede sig ud i emnet og udfoldede sin oratoriske kunst og det personlige engagement, som uundgåeligt var en del heraf. Man kunne næsten altid mærke på Juul Andersen, at sådan et foredrag eller en undervisningstime — de to ting kunne undertiden ligne hinanden ret meget — havde en mærkbar oplivende og stimulerende virkning på ham selv. Man så det måske allertydeligst i de senere år, efter at han var gået af, men mens han endnu var rask nok til at komme over på skolen til orienteringsaftener o. l., når han blev bedt om det af elever og lærere. Og dette skete næsten på hvert eneste hold. Kort før jul var der igen bud efter Juul Andersen, men kræfterne slog ikke mere til.

I gamle dage vidste man, at når Juul Andersen havde haft aftenforedraget, så var han rigtig kommet i stødet, til eleverne et par timer senere begyndte at indfinde sig i hans stuer — i regelen med det resultat, at diskussionerne fortsatte det meste af natten. Juul Andersen kunne tale og give fra sig, men han kunne også tage imod og lytte — ja han havde i grunden en lidenskab for begge dele. I denne som i mange andre henseender var det særegne ved Juul Andersens personlighed en spændvidde — som mellem to poler — der gjorde, at hans verden var så påfaldende fri for snæverhed og ensidighed.

Adskillige elever opretholdt forbindelsen med Juul Andersen, efter at de havde forladt højskolen og kom jævnligt hos ham, og for endnu flere var det stedet, hvor man i hvert fald kom indenom, hvis vejen faldt forbi Askov. Men lige så karakteristisk er det, at det også forekom, at eleverne fra de seneste år, hvor Juul ikke mere var lærer ved skolen, kom hos ham og snakkede. Det var som om den meget omtalte generationskløft ikke rigtig blev respekteret i forhold til Juul Andersen. Måske kan det have noget at gøre med, at hans måde at lytte på

ikke havde megen lighed med det, man almindeligvis kalder åbenhed, den usikre, undvigende tolerance. Juul var ikke vaklende, hans åbenhed og trang til at høre på andre var parret med en fasthed i hans personlighed, som undertiden kunne virke en lille smule frygtindgydende. Han var ikke færdig, ikke fastlåset i sine meninger. Han kunne ændre sin opfattelse, men han ville nødig have andre til at hjælpe sig alt for meget dermed. Dette kunne sommetider føre til en temmelig barsk afvisning. Juul Andersen var heller aldrig de populære meningers mand. Han var, kan man sige, en populær lærer på højskolen gennem mange meget forskellige epoker, men hans meninger var vistnok sjældent i overensstemmelse med det, der var flertallets mening blandt eleverne. Ægte solidaritet er ikke en solidaritet i meninger, interesser el. lign., mente Juul Andersen — og det var den holdning, som blev bærende i forholdet mellem ham og højskolens elever.

Man kan også nok hævde uden at krænke nogen, at der ikke er mange »hjem« på Askov højskole, der har betydet mere for skolens kontakt med verden uden om end netop Juul Andersens lejlighed med den karakteristiske tobaksatmosfære og de store bunker af aviser, som — når de var læst — ofte måtte bruges til at sidde på. Her var et et centre for de kredse, der bestod omkring skolen og stadig består, og som for en del også rækker ud over landets grænser. I internationale organisationer, i mellemløseligt samarbejde, blandt korrespondenter i fremmede hovedstæder kan man allevegne finde Juul Andersens gamle elever.

Sådan forholder det sig, på trods af at Juul Andersen aldrig satsede på en elite af lovende disciple. Tværtimod. Han skelnede ikke mellem gode elever og dårlige elever. Utilfredshed med elever var et af de emner, der vanskeligst kunne bringes på bane over for Juul. Det kunne hurtigt få ham til at svare ret bestemt: »det er jo dem, vi er her for« eller lignende. Det var ham, mere end de fleste, der forstod de nye typer af elever, der kom til skolen, efterhånden som samfundet forandrede sig, og verden blev uroligere. Blandt de arbejdsløse fra 30'erne var der mange, der fandt vejen over til Juul og kendte den siden. Med Juul Andersens bortgang er der blevet et stort tomrum på Askov højskole.

»Det sociale« og »det internationale« var også to poler i Juul Andersens verden. De fastholdt spændvidden mellem den ubegrænsede opmærksomhed over for det enkelte menneske, som trænger til hjælp og støtte på den ene eller anden måde, og så perspektivet ud i den store verden, den internationale politik og de internationale forpligtelser, som Juul Andersen også ved flere lejligheder engagerede sig stærkt i, dels inden for Mellemløseligt Samvirke, dels som leder af Genève-skolen igennem nogle år.

At finde den rigtige balance mellem undervisningen og det sociale samvær har undertiden været et problem for nogle af højskolernes folk. For Juul Andersen var dette ikke tilfældet. En højskole, der ikke

som mål har en større indsigt og forståelse, kunne han ikke forestille sig. Hvad var vel ellers folkeoplysning. Men en folkelig oplysning, der kan adskilles fra social solidaritet, inden for skolen, i folket og i verden, var ham lige så utænkeligt. »Al folkelig oplysning må åbne sindet for at møde vore medmennesker, og al viden, der indordnes herunder eller kan tjene hertil, er en del af det folkelige oplysningsarbejdes midler,« skrev Juul Andersen engang i Dansk Udsyn i en artikel, som han kaldte: »Folkelig oplysning og hverdagens kamp«. Alt for mange af vore forsøg på at erobre verden har arbejdet efter en løbsk fantasi eller en for snæver og egoistisk. Resultaterne er enten blevet tilfældige og forvirrede eller lammende for vort liv, og derfor så Juul Andersen det som opgaven for en folkelig oplysning at give fantasien en bedre retning, at vække andre drømme, et større håb og en stærkere tro hos ungdommen.

Der er en bestemt tanke, som synes at have været grundlæggende for Juul Andersens opfattelse både af folkelig oplysning, demokratisk samfundssyn, internationalt samarbejde og solidaritet med de svagere stillede og svagest udrustede, nemlig tanken om, at ethvert menneske har et »kald« i tilværelsen, en konkret forpligtelse i et bestemt arbejde og over for nogle mennesker.

Det er denne kaldets mulighed, der for Juul Andersen udgjorde det virkelige indhold i talen om menneskeværd og menneskelighed. Den abstrakte forestilling om det almenmenneskelige havde han ikke megen tillid til, og heller ikke til en politisk idealisme enten på det nationale eller det internationale plan, der ser bort fra den sociale virkelighed. Hvad er bonden uden gård og jord og uden priser på sine produkter, skrev han engang. Ham kan vi allesammen komme ud af det med. Og hvad er arbejderen uden tarif og klassefølelse? Ham er der heller ingen, der har noget imod. Men, sagde Juul Andersen: Vi kan ikke antage mennesket og forkaste bonden, ikke fastholde mennesket og forkaste arbejderen. Den folkelige oplysning kan ihvertfald ikke. Den må fastholde mennesket i dets konkrete sociale virkelighed og kamp og netop der stille den enkelte over for den kraft, der forpligter et menneske, så det ikke tør krænke et andet menneske i *dets* kamp for at finde og bære *sin* forpligtelse. Ellers er der ikke tale om folkelig oplysning. Så er den standset ved det almene, det abstrakte, eller med Juuls egne ord ved akademikernes »skabilkenmenneske«.

Det var ikke det menneskelige i almindelighed, men mennesket i sit kald, der var målet for det, Juul Andersen forstod ved folkelig oplysning, der var målet for det kald, der blev hans, og som han ofrede alle sine kræfter og mere til, sine evner og hele sit liv.

Det blev Juul Andersens opgave at beskæftige sig med international politik. Han blev en anerkendt kapacitet på dette område. Men denne livslange omgang med en i mange måder umenneskelig og kynisk virkelighed som den storpolitiske smittede aldrig af i hans sind. Han bevarede sin følsomhed ubeskåret. Han var aldrig opgivende. Han

lærte aldrig at se stort på menneskene, deres lidelse og nød, og han gav sig aldrig pessimismen i vold. Han røgtede sit kald, og han bar med frimodighed de kors, der som Luther sagde det, vil være i ethvert kald, desto mere jo mere det røgtes. Jo mere man indlader sig med kaldstanken, jo mere må man erfare, at ens ansvar ikke slår til, eller med andre ord, at man i sidste instans må leve ud af den kraft, der ikke kender jøde eller græker.

Juul talte ellers ikke meget om dette. Det var i regelen ikke derom, der blev diskuteret hjemme hos ham, og han strejfede det oftest kun antydningvis, når han talte og skrev. Det er ikke desto mindre den baggrund, hvorpå hele hans virke såvel som hans tanker om folkelig oplysning, om socialt ansvar og solidaritet skal ses.

Som vi alle ved, blev Juul Andersen i studietiden i København ramt af en alvorlig sygdom, hvis følger aldrig helt kunne overvindes. Det er på denne baggrund i virkeligheden en helt ufattelig indsats, han igennem et langt liv ydede i sit kald. — Der var de mange og lange aftener med eleverne år efter år, foredragsrejserne rundt i landet, og der var efterårsmånederne, hvor man kunne synes, at tiden måtte være til at slappe af og hvile ud, men for Juul var det tiden for de lange og krævende rejser verden rundt, til Kina, Indien, Rusland, Amerika, Afrika, Ægypten, Østeuropa o. s. v., flere af stederne endda mere end een gang. Mange af disse rejser foretog han jo sammen med gode venner, Ulrich Balslev først og fremmest, men også gamle elever var med ham, en enkelt gang også Knud Hansen, som han kendte både fra skoletiden i Odense, fra studenterårene i København og fra et semester ved universitetet i Jena.

Karakteristisk for den måde, hvorpå Juul røgtede sit kald, var det også, at han aldrig drømte om at svigte 20—30 mennesker, der ventede på at høre ham tale i et forsamlingshus et eller andet fjernt sted, selv om han følte sig utilpas, havde lidt influenza, feber og den slags. I lange perioder var han ude at tale flere gange om ugen, ikke mindst i besættelsesårene. Det var en meget omfattende foredragsvirksomhed.

Hvad var det så for emner, Juul Andersen talte om? — Ja det var naturligvis den internationale politik. Det ved enhver. Men det var også andre ting. En af hans mange artikler i Dansk Udsyn fra 30erne handler om nødvendigheden af at indføre »økonomisk demokrati«. Det er nødvendigt, at demokratiet ikke blot kan tøjle produktionslivet, men at det også kommer til at gennemsyre det, skrev Juul Andersen, for ellers vil alle menneskelige solidaritetsformer ende med at blive slået i stykker af dette maskineri. Lige så fremsynet var det, når Juul også dengang talte om, at den folkelige oplysning ikke må standse op over for det ord, »som sidste århundrede har gjort så koldt, og dette århundrede måske til gengæld for varmt«, nemlig staten. »Vi risikerer hurtigere, at staten gør sig selvstændig over for og kuer mennesker, hvis vi unddrager disse sider af menneskeligt samliv vor medleven og formende medvirken,« mente Juul, og dette var også synspunktet for

hans samfundslæreundervisning. Det har måske også været det for de ikke helt få af hans elever, som gik ind i socialt arbejde i den ene eller anden form og blev optaget af det. En tidligere elev skrev engang om betydningen af at have lært Juul Andersen at kende: »Det gav en langt større bredde i sindet — og et socialt ansvar.«

Nogle sagde, at Juul Andersen var noget af en verdensmand, måske også af en lidt aristokratisk type, muligvis endog med et engelsk præg. Dette er nok ikke helt forkert, blot man husker, at det kun er den ydre overfladiske side. Den anden side hos ham, den væsentlige, det, der egentlig blev bestemmende for hans retning, var noget meget mere enkelt og konkret, nemlig tilknytningen til gården herovre, Mosegaard, hvor han havde sit hjem, og hvor han vedblev med at have det. Det var et af forankringspunkterne i hans tilværelse, og derfor var det også noget, der ligesom rystede noget fundamentalt, da han mistede søsteren Ingefred Juul Andersen for nu næsten 5 år siden.

Hjemmet herovre var hans faste tilholdssted ved alle højtider og ved mange andre lejligheder. Det var heller ikke noget, der blev snakket så meget om, det var der bare. Det hændte, at Juul, når han skulle illustrere, hvad socialt ansvar er, hentede eksempler fra forholdene på gården, fra forholdet mellem faderen og gårdens folk. Karakteristisk er nok følgende, som han engang skrev: »For den, der var så lykkelig at vokse op i et hjem, hvor fars og mors virke var bestemt af en samhørighed med og ansvarsbevidsthed for slægt og bedrift, for sogn og folk, er det vanskeligt at fatte de mange teoretiske udredninger om, hvad det folkelige egentlig er, og for den, der kun kender en kraftkilde, som gør det muligt ikke at lammes under sit ansvars byrde, er det umuligt at fatte spidsfindige udredninger om, hvorvidt oplysning på de forskellige alderstrin skal være folkelig eller kristelig eller måske lidt af begge dele.« — »Vort liv er bundet til slægt og arbejde, jord og folk.«

Og så fortsætter dette sted, der er fra Juul Andersens artikel om folkelig oplysning og hverdagens kamp, med følgende ord: »Lys og kraft til at forme det liv henter vi fra time til time hos ham, for hvem der ikke gives mand eller kvinde, træl eller fri, jøde eller græker. Vor vægtigste forkyndelse om denne kraft er vel det hverdagsliv, vi lever. Den sikkerhed, hvormed vi handler, den måde, hvorpå vi bærer sejr og nederlag.«

Det var, som vi hørte før, Paulus, der begyndte at tale på denne måde om den »kraftkilde«, som Juul også kendte, og som hjemmet havde kendt. Det er også Paulus, der andetsteds om den samme eneste kraftkilde siger de måske ikke umiddelbart forståelige, men dog klare ord: »— jeg er vis på, at hverken død eller liv eller engle eller åndermagter, eller noget nuværende eller noget tilkommende eller kræfter, eller det høje eller det dybe eller nogen anden skabning vil kunne skille os fra Guds kærlighed i Kristus Jesus, vor Herre.« — Lad disse ord være de sidste her.

Kursus for »gråhårede«

Gennem omsorgsarbejdet i Århus fik vi opfordring til at arrangere et kursus for ældre fra Århus — for de »gråhårede«, som man kaldte det. Dette kursus afholdtes to uger i maj. Der var 55 deltagere, og vi synes kurset fik et godt forløb. Deltagerne var glade for, at de ikke kom til en »tom« skole, men til en skole hvor der var mange elever, og hvor endda alle aldersklasser var repræsenterede. Richard Andersen var leder af dette kursus og en række af skolens lærere medvirkede. Flere udflugter og hjemmeaftener indgik i programmet.

Det betød meget for det heldige forløb af dette kursus, at Århusfolkene havde to ledere med som var gamle Askov-elever og indstillet på at hjælpe med alle de mange ting, der kan dukke op. Det var Valborg og Thomas Christensen fra Århus, der var de gode hjælpere.

Dette kursus vil blive gentaget nu til maj.

Elevstatistik

Ved hver vinter- og sommerskoles begyndelse udarbejder skolen en mindre statistik over de pågældende hold på grundlag af indmeldelsesblanketternes oplysninger. Selv om der i løbet af kursusperioden sker mindre forskydninger i elevtallet, giver de ikke væsentlige udsving i statistikken. Der skal i det følgende bringes nogle af disse oplysninger om vinterholdet 1974-75 og sommerholdet 1975.

For bedre at kunne sammenligne de enkelte hold med tidligere, er oplysningerne om alder, erhverv og uddannelse anført i procenttal.

Elevernes fordeling på aldersgrupper fremgår af tabel 1. Selv om alderen varierer fra ca. 20 til ca. 70 år, er hovedparten mellem 20 og 30 år, men der er også en del mellem 30 og 40 år. Nogle få elever, som ved kursets start ikke var fyldt 20 år, blev optaget på dispensation.

Elevernes gennemsnitsalder var 26 år på vinterskolen og 27 år på sommerskolen.

Tabel 1. ELEVERNES PROCENTUELLE ALDERSGRUPPERING OG DERES GENNEMSNI TSALDER

	mænd		kvinder		ialt	
	vinter	sommer	vinter	sommer	vinter	sommer
Under 20 år	7	4	15	7	11	5
20-24 «	45	61	57	52	52	58
25-29 «	27	13	13	29	19	19
30-39 «	9	14	6	7	8	11
40-49 «	7	6	7	3	7	5
50-59 «	4	2	1	2	2	2
60-69 «	1	0	1	0	1	0
Ialt	100	100	100	100	100	100
Gennemsnitsalder, år:	26	27	26	26	26	27

Elevernes erhvervsfordeling er anført i tabel 2. Der var i år en stigning i gruppen af faglærte arbejdere og på vinterskolen var der også temmelig mange landmænd. Gruppen »studerende« var som sædvanlig den største. Den betydelige stigning i gruppen »uopgivet« skyldes arbejdsløse.

Tabel 2. ELEVERNES ERHVERVSFORDELING
i procent.

	vinter	sommer
Landbrug	10	1
Søfart	1	1
Faglærte arbejdere	10	13
Ufaglærte arbejdere	8	8
Tekniske fag	3	10
Handelsfag	7	6
Kontorfag	4	7
Restaurationsfag	1	0
Sundhedsvæsen	8	7
Børneinstitutioner	6	4
Husholdning	2	3
Pensionister	—	1
Lærere	2	5
Studerende	20	17
Andre erhverv	6	4
Uopgivet	12	13
Ialt	100	100

Elevernes uddannelsesmæssige baggrund fremgår af tabel 3. Gruppen med 8. klasse indeholder foruden dem, som har haft det 8. skoleår, også dem, som har suppleret deres 7 års skolegang med ophold på en ungdoms- eller efterskole.

Tabel 3. ELEVERNES SKOLEMÆSSIGE BAGGRUND
i procent.

	vinter	sommer
Studentereksamen	40	37
Realeksamen	24	27
Mellemskoleeksamen	1	1
10. klasse	7	10
9. »	8	10
8. » (incl. ungdomsskole)	11	6
7. »	9	9
Ialt	100	100

Det skal yderligere nævnes, at der af udenlandske elever var 18 på vinterskolen og 11 på sommerskolen. Landene de kom fra omfattede England, Chile, Ghana, Island, Kina, Norge, Polen, Rusland, Sverige, Svejts, Tyskland og USA.

Askov Højskoles styrelse har i det forløbne år skiftet formand: fhv. statsminister Viggo Kampmann har ønsket at blive fritaget for sit hverv og professor Gunnar Thorlund Jepsen er valgt til formand i hans sted. Viggo Kampmann har med dygtighed og en aldrig svigtende interesse for skolens ve og vel ledet styrelsesarbejdet, og vi er ham derfor stor tak skyldig. Ved en festlighed i forbindelse med fællesmødet for styrelse og lærerkreds i juli 75 holdt Kampmann den tale, som vi her bringer.

Helge Skov.

Refleksioner fra vinduet

Min skrivebordsstol er drejelig og betrukket, så den passer til slidgigten. Efterhånden er højre ben ved at blive et appendiks til det venstre. Foreløbig er det 5 cm kortere, og på forespørgsel svarer den ortopædiske skomager, at det varer længe, før skoen skal afløses af støvle. Bilsædet er tilpasset det specielle ben med bred indgang og et fint sæde. Mere kan ikke forlanges til det ben. Hjertet hamrer hver morgen i passende takt, og vandet er drevet ud af lungerne. Når jeg om morgenen ser ud igennem vinduet, har jeg god tid.

Fra stolen kan jeg som det hedder reflektere, og da jeg har termostat, behøver jeg ikke at flytte hen i kakkellovnskrogen. Det gør dog forhåbentlig ikke refleksionerne mindreværdige. Ganske vist er jeg forhenværende, ikke forstander, kun forhenværende formand.

Først lidt om udsigten fra VINDUET. Den er på sin vis unique, og derfor blev ejendommen købt. Det var egetræsbindingsværket, der betog Ulla. Det har alle gamle huse på Stevns bag Tryggevejleå med kalksandsten imellem savet ud i store blokke nede ved Højerup kirke, hvor alteret er forsvundet ned i vandet. Igennem et hug mellem store stald, der nu er bibliotek og lille stald med redskaber i den ene ende og kombineret varme- og vandpumpecentral i den anden, ses først gårdspladsen med gullighvide og gråbrune sten vasket rene af vind og vejr. Selve den længere udsigt kunne være malet af Høst.

Siddende i den daglige ende af det kombinerede køkkenlaboratorium og ved det runde spisebord kan refleksionerne begynde efter indtagning af groft brød med sild, ost og æg i varierende former ledsaget af citrusjuice, en vane fra Israelkibbutzen Naoth Mordechhai. Efter gårdspladsen har vi den store grønne plæne omgivet af et læbælte, der er tilpasset udsigten til Børges mark med forsythia og lave fyr.

På marken kan følges årets gang fra den sorte efterårsmuld, der ikke ligger brak, men er forberedt til sommersæden. I år var klimaet af lave som den øvrige verden. Vi havde forår i februar, der lokkede Børge til at så tidligt, så da påskemorgen oprandt med det hele dækket af sne som et liglagen troede hans mor, at sædekornet ville rådne som i 1919, da hendes mand måtte så om. Det kom dog op, og nu i maj ses det med næsten samme farve som græsset på den nederste

halvdel af marken, hvor der er sået på tværs. Den øverste halvdel op af en svag banke er der sået på langs, så jordsmonnet skinner igenem. Bagerst oppe har vi den mørkere vintersæd. Sammen med de mørkegrønne stalddøre dannes en grøn farvesymfoni, som en maler kunne få noget ud af.

Om morgenen boltrer harefamilien sig med killingerne, der kom noget tidligt i år. Senere ses agerhønsene og fasanerne. Da det igen blev rigtig koldt, for ræven over marken med en af naboens kønne ænder i munden; så var den forsørget. Et rovfuglepar kom ind fra skoven og jagede småfuglene væk, da de brutalt dræbte en gulspurv. Mågerne gør ikke andet end at skræmme de mindre væk fra plænen, hvor solsorte og stærepar forsyner sig. I det fjerne kan ses et hjortepar, som krybskytten ikke kunne få ram på. Jagtretten er dyr på Vemmetofte, så skytterne og skovfogederne passer godt på til nådigherren, der nu dyrker kirsebær hernede og forlyster sine udenlandske gæster.

De kristne overtog fra hedningerne sæsonen med årets gang, der passede med hovederhvervet, landbruget. Her i Norden bygger det på solens og dens vandringer med lys om sommeren og mørke om vinteren. Det har landmanden taget til sig i årets fester, hvor man ved vintertide trænger til varm grød, der først i sen tid blev fine ris fra østens lande og flæsk i alle dets former til afløsning af hverdagens salte sild og kartofler med lidt harsk flæsk imellem. Brødet havde man altid, det grove af rugen og det fine af hveden med eget smør på. I midsommertid bandt pigen sit skørt og flettede sit hår og dansen gik til den lyse morgen, da det puslede i krat, hø og skov.

Jødernes største højtid er Yom Kippur, der som nytår kommer efter løvsalsfesten, hvor man i årtusinder før her i Norden har fejret den gode vinhøst og ladet mælk og honning flyde. Moses var den første profet, vi hørte om, og kun de kristne ville ikke anerkende nogen, før Guds søn for til himmels. Da var profeten Muhamed mere tolerant, dog nok ikke hans efterkommere, der nød livet efter døden for den rette tro. Det gav et kampmod, der er ved at genopstå. Katholikerne fandt på det med Maria og syndsforladelsen, som nordens frie folk ikke tog for gode varer, så de blev protestanter. Det har endog i århundreder præget det politiske liv, der blev demokratisk, indtil Glistrup med sin verdensbevægelse viste sig som et profetisk stjernesud. Kommer det højskolen ved?

Naturligvis måtte man grave nye profeter frem som Marx, Lénin, Tito og endelig Mao. En fornyet beskuelse og dogmatisme viste sig, der taltale de langhårede. Pludselig fandt de en fortid, som de havde savnet. Det er Grundtvig om igen. Grav i fortiden og find Dig selv. Højskolen har stadig sin betydning og vil bestå, som kristendommen; men måske ikke folkekirken. Efter en overvintren kommer foråret igen. Det er årets gang. Man kan da trygt afvente den dag, da det vil siges: Af jord er Du kommet, til jord skal Du blive, af jord vil Du igen opstå.

Viggo Kampmann.

Nyt fra Landsforeningen af Højskoleelever

I uddrag.

Landsforeningen af Højskoleelever (LaH) markerede sit 25 års jubilæum med et møde i Vartov den 12. marts d. å., hvor repræsentanter fra den stiftende generalforsamling og sekretariatets tidligere formænd og ledere samt repræsentanter fra højskoler og elevforeninger var til stede.

Efter traktementet samledes man til foredrag i Vartov's store sal, hvor højskolelærer Jens Rosendal fra Løgumkloster holdt et foredrag med emnet »Højskolen i kritisk belysning. Overlevede Grundtvigs tanker omplantningen fra idé til virkelighed?« Bagefter hyggede man sig med en svingom.

I forbindelse med 25 års jubilæet har bladet HØJSKOLEELEVER bragt historiske artikler om sekretariatets første år, hvor ideen blev omformet til handling. Da evt. interesserede kan læse om disse ting i bladet, vil jeg ikke trætte læserne med dette.

Det årlige repræsentantskabsmøde blev i år afholdt på Egå Ungdoms-Højskole den 7.–8. juni 1975. Til mødet kom repræsentanter fra 15 af de 35 tilsluttede elevforeninger. Der udspandt sig en livlig debat lørdag eftermiddag efter formanden Robert Pedersen's mundtlige beretning. Men man kunne ønske sig, at endnu flere elevforeningsrepræsentanter kom til dette møde en gang om året og tilkendegav synspunkter og bragte indslag fra de forskellige elevforeninger. Lørdag aften var der et foredrag om »Folkelighed« af Frederik Christensen, Vrå højskole. Efter foredraget var der diskussion. Søndag formiddag udspandt der sig igen en livlig debat omkring emnet »højskoleideen og u-landene« med Sv. Erik Bjerre, Grundtvigs Højskole Frederiksborg og Poul Jørgensen, Den rejsende Højskole.

Næste års repræsentantskabsmøde er berammet til at finde sted den 8.–9. maj 1976 på Askov højskole, og i den forbindelse opfordrer styrelsen for LaH elevforeningsmedlemmerne til at reservere tidspunktet.

Igen gennem de forskellige udvalg, der er nedsat af LaH, med det overordnede formål at udbrede oplysning om den danske folkehøjskole, er følgende aktiviteter sat igang:

Københavnskredsudvalget arrangerer og koordinerer forskellige elevforeningsarrangementer, såsom møder, lørdagshøjskole etc. Kontaktudvalget Jylland–Fyn forsøger at arrangere lignende aktiviteter udenfor det storkøbenhavnske område. *Internationalt Udvalg* koordinerer internationale kontakter. *Kontaktudvalget i København* er et idéforum for de enkelte højskolars elevforeninger, hvor elevforenings-

repræsentanter for alle de tilsluttede elevforeninger mødes og diskuterer aktiviteter og elevforeningsarrangementer. Dette for at hjælpe og inspirere disse repræsentanter til deres arbejde i de enkelte elevforeningers interesse. *Bladudvalget* udgiver bladet HØJSKOLEELEVER, som udkommer 4 gange om året og koster 10 kr. for 4 numre. I bladet sendes relevante oplysninger fra de forskellige elevforeninger og deres arrangementer, og der bringes artikler om højskolen.

Gennem medlemsskab af LaH er de enkelte elevforeninger tilsluttet Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF), hvor LaH som een af de ikke-politiske foreninger er med under denne »paraply« af ungdomsorganisationer.

De enkelte elevforeninger kan sende elevforeningsrepræsentanter til de forskellige kurser, møder eller rejser, som DUF arrangerer for dets medlemsorganisationer.

LaH består i dag af 35 elevforeninger med ca. 46.000 elevforeningsmedlemmer. Foreningen har til huse hos Højskolernes Sekretariat i Vartov i København. Vi har ofte mødt den opfattelse, at sekretariatet mere er til glæde for københavnere end for højskolesøgende fra Fyn og Jylland. Intet kan være mere forkert. Ved optælling af de skriftlige forespørgsler til H. S. i kalenderåret 1974 viste det sig, at 40 pct. af forespørgslerne kom fra Jylland, 10 pct. fra Fyn, 20 pct. fra Sjælland, 20 pct. fra det Storkøbenhavnske område og ca. 10 pct. fra udlandet. Med andre ord kom $\frac{4}{5}$ af de skriftlige forespørgsler om højskoleophold udenfor det Storkøbenhavnske område.

Med disse procentsatser antyder vi den ene halvdel af sekretariatets arbejdsområde, men de personlige og telefoniske forespørgsler udgør også en væsentlig del af vort arbejde. Ved en tidligere optælling af telefoniske forespørgsler viste det sig, at $\frac{1}{2}$ af telefonsamtalerne kom fra Fyn og Jylland, og den anden halvdel kom fra København og Sjælland.

I januar i år udsendtes fællesbrochuren og brochuren om de korte kurser 1975, og de blev trykt i henholdsvis 32.000 og 23.000 eksemplarer. Disse to brochurer med oplysninger om undervisningstilbud til lange og korte kurser, sender vi til biblioteker, kommuner, skoler, erhvervsvirksomheder m. v. for at gøre opmærksom på højskolernes undervisningstilbud.

Udsendelsen af disse brochurer er en væsentlig del af vort arbejde, som er med til at udbrede oplysning om den danske folkehøjskole.

I den forgangne sommer har der været arrangeret korte kurser på mere end halvdelen af samtlige højskoler. Lidt mindre end 200 kurser blev tilbudt. Til hjælp for evt. interesserede samlede HS disse kurser på en plakat, som blev udsendt til de samme steder som brochurerne.

I lighed med tidligere år vil vi opfordre alle interesserede læsere til at aflægge sekretariatet et besøg.

Vartov, den 5. november 1975.

Arne Andresén.

Askov Lærlinges regnskab 1974-75

Indtægt:

Kassebeholdning ved årets begyndelse		1.686,02
846 medlemskontingenter	21.495,00	
874 abonnenter på Dansk Udsyn	7.429,00	
Renter	369,15	
Diverse	73,75	29.366,90
Balance		<u>31.052,92</u>

Udgift:

Kontorhold, porto, fragt m. m.		6.801,35
Tryksager		990,90
Kassererhonorar		500,00
Rejsegodtgørelse		3.124,00
Askovgården		1.062,50
Elevstipendier		1.062,50
Kontingent til Landsforeningen		1.366,50
Årsskriftet		11.458,60
Repræsentation		76,60
Kassebeholdning ved årets slutning:		
Bank	4.182,21	
Giro	427,76	4.609,97
Balance		<u>31.052,92</u>

Askov, den 24. september 1975.

Thormod Christensen.

Ovenstående regnskab er fundet i overensstemmelse med bilagene.

Kassebeholdningen udgør:

Bank	4.182,21	
Giro	427,76	4.609,97

Askov, den 25. september 1975.

Frode Hasseriis. E. Grue-Sørensen.

Askov Højskoles regnskab

RESULTATOPGØRELSE FOR TIDEN

1. APRIL 1974 TIL 31. MARTS 1975

		kr.
Statstilskud — beregnet		2.517.396
Skolepenge — godkendte kurser		1.419.091
Indtægter — ikke godkendte kurser		669.801
Huslejer		141.337
		<u>4.747.625</u>
Lærerlønninger		1.668.462
Vedligeholdelse af bygninger, lokaler, arealer m. m.		473.580
Opvarmning, belysning, kraft samt vand	361.555	
Rengøring	354.909	
	<u>716.464</u>	716.464
Skatter, afgifter og forsikringer vedrørende bygninger		20.868
Renter af prioritetslån i ejendomme		377.846
Diverse skole- og administrationsudgifter		416.115
Revisionshonorar — anslået		21.000
Pedellønninger m. v.		91.744
Sekretærlønninger m. v.		166.938
Diverse udgifter og indtægter vedrørende kostafdelingen:		
Udgifter	1.112.112	
Indtægter	162.634	
Nettoudgift	<u>949.478</u>	949.478
Financieringsposter:		— 154.870
Afgivne renter	37.900	
Indvundne renter	27.103	
Nettorenteudgift	<u>10.797</u>	10.797
Sekundære og ekstraordinære regnskabsposter:		— 165.667
Indtægter	87.935	
Udgifter	31.466	
Nettoindtægt	<u>56.469</u>	56.469
Afskrivninger:		— 109.198
Inventar i forbindelse med kostafdeling	19.896	
Vaskeriinventar	2.937	
Automobil	724	
	<u>23.557</u>	23.557
REGNSKABSMÆSSIGT UNDERSKUD		<u>132.755</u>

der i henhold til højskolens fundats og bestyrelsens indstilling overføres til højskolens egenkapital.

BALANCE PR. 31. MARTS 1975

Aktiver:

<i>Omsætningsaktiver:</i>	kr.
Kassebeholdning	3.504
Postgiroindestående	33.435
Bankindeståender	51.061
Statstilskud tilgode efter gældende lovgivning:	
Finansåret 1972/73 resttilgodehavende	111.655
Tilgodehavende skolepenge	151.897
Forudbetalte lønninger	4.865
Tilgodehavende huslejer	3.855
Forudbetalte forsikringer	5.071
Diverse tilgodehavender	100.145
Obligationsbeholdning:	
Ny Jydsk Grundejer-Kreditforening. 10 pct., 3 s. 1. a. 2003, nom. kr. 205.000 à 81	166.050
Mellemregning med den selvejende institution »Askov Højskole's Børnehave«	98.370
Mellemregning med »Dansk Udsyn«	18.174
	<u>748.082</u>

Anlægsaktiver:

Skolens ejendomme inkl. faste anlæg	16.715.000
Nybyggeri	
Ejendomsværdi pr. 1. april 1973	
kr. 16.715.000, (heraf grundværdi kr. 1.731.400)	
Inventar i forbindelse med undervisning	108.514
Undervisningsmateriel	110.639
Kontorinventar	5.087
Inventar i forbindelse med kostafdeling	112.743
Automobil	4.104
Vaskeinventar	16.644
Aktiver tilhørende legater og fonds	93.957
	<u>17.166.688</u>

Aktiver i alt 17.914.770

	<i>Passiver:</i>	kr.
<i>Kortfristet gæld:</i>		
Forudbetalte skolepenge		5.000
Skyldige skolepenge		3.833
For meget modtaget statstilskud:		
Efter gældende lov for året 1974/75		203.004
Forudbetalt statstilskud 1975/76		240.800
Skyldige huslejer		3.362
Skyldige lønninger		34.181
Skyldige pensionsbidrag		1.958
Indefrosset dyrtidsreguleringer		24.913
Indeholdt A-skat		108.677
ATP		5.621
Ferie- og søgnehelligdagsgodtgørelser		62.172
Mellemregning med »Dansk Udsyn«		0
Skyldige omkostninger afsat pr. 31. marts 1975		176.829
Bankgæld		103.668
		<hr/>
		974.018
<i>Langfristet gæld:</i>		
Vejen Kommune — kloakgæld:		
Matr. nr. 2E m. fl. skolen	2.842	
Vejen Kommune — vejgæld:		
Matr. nr. 2E m. fl. skolen	1	
(Gælden er utinglyst)	<hr/>	2.843
		2.843
Prioritetsgæld		7.175.163
Tilsvaret til »Aktiver tilhørende legater og fonds«		93.957
		<hr/>
		7.271.963
	<i>Fremmedkapital i alt</i>	<hr/>
		8.245.981
<i>Egenkapital:</i>		
Kapital-konto		9.668.789
	<i>Passiver i alt</i>	<hr/>
		17.914.770

Til sikkerhed for mellemværender med Andelsbanken A/S har højskolen indlagt for kr. 300.000 ejerpantebrev med pant i matr. nr. 2D m. fl. Endvidere er indlagt for kr. 25.617 ejerpantebrev med pant i matr. nr. 4I, samt for kr. 110.000 ejerpantebrev med pant i matr. nr. 4BØ — alle parceller af Askov By, Malt sogn. Ligeledes har højskolen af den under omsætningsaktiverne nævnte obligationsbeholdning deponeret for nom. kr. 140.000 obligationer til sikkerhed for bankmellemværende.

Askov, den 27. juni 1975.

Helge Skov,
forstander.

Thormod Christensen,
forretningsfører.

Godkendt på højskolens bestyrelsesmøde afholdt den 1. juli 1975.

Revisionspåtegning.

Som højskolens valgte revisorer har vi revideret foranstående årsregnskab.

Vi henviser til de på særskilte bilag reviderede regnskabsoplysninger pr. 31. marts 1975 til Undervisningsministeriet med tilhørende regnskabsspecifikationsbilag samt til vort protokollat af 27. juni 1975 til højskolens bestyrelse.

Kolding, den 27. juni 1975.

Revisionsfirmaet E. Frandsen.

M. Vogt Nielsen,

statsautoriseret revisor.

J. Knudsen.

Elever på Askov Højskole 1975-76

Nordisk Lærerkursus 1975

- Andersen, Jonna, Trønningevej 14, 4520 Svanninge
Baggesen, Viggo, Fyrkildevvej 2, 9000 Aalborg
Bak, Inga, Skernvej 8, 8000 Aarhus C
Bruggenkamp, Frederiche, Blassensstraat 112, hs,
Amsterdam — 0
Christensen, Anette *Lolk*, Niels Bohrs Alle 25, vær. 3324
5000 Odense
Dubois, Vera, Fabritius Alle 11, 2930 Klampenborg
Huggler, Anna Luise, Østerbrogade 68, III, 2100 København Ø
Jensen, Lene Ellegaard, Bråbyvej 45b, 1 v, 16, 4690 Haslev
Jepsen, Birthe Margrethe, Simmerstedvej 80, 6100 Haderslev
Jepsen, Hanne, Malergården, Timring, 7480 Vildbjerg
Just, Alette, Siciliensgade 6, st. tv., 2300 København S
Olsen, Kjeld Elman, Skovlykke 25, 9250 Gug
Pedersen, Inga Dyrnesti, Rosengade 47¹, 8300 Odder
Philbert, Poul, Jernbanevej 1, 5882 Vejstrup
Pihl, Annette, Grøndalsvej 34², 2000 København F
Rasmussen, Anna Elise, Nybrovej 304 H 46, 2800 Lyngby
Segtnan, Jon, Eugenie's gate 21⁴, Oslo — 1
Skjold, Mette, Seminarievej 29, 6760 Ribe
Thomsen, Svend, Koll. 6/268, Universitetsparken. 8000
Aarhus C

Elever — sommeren 1975

- Adler, Peter, Fyrrevænget 50, 7800 Skive
Amisshah, John Kohm, Dortesvej 11² th., 8220 Brabrand
Andersen, Ejner From, Fugginsvej 8, Sædding, 6700 Esbjerg
Andersen, Elsebeth Rytter, Glentevej 6, 7680 Thyborøn
Andersen, Jørgen Arne Møller, c/o Petersen, Blågårdsgade 4 A²,
2200 København N
Andersen, Michael Bræmer, Jasminvej 9, 9293 Kongerslev
Arentoft, Christian, Skolebakken 26, Hasseriis. 9000 Aalborg
Bendtsen, Ove H., Tværvangen 4³, 2700 Brønshøj
Bock, Susanne, Marstalsgade 32⁴, 2100 København
Bossen, Finn, Nørremarksvej 10, 6270 Tønder
Bovbjerg, Elsebeth, Halvorsmindevej 27, 9800 Hjørring
Breum, Henriette, Bavnsbækvej 10. 7100 Vejle

- Brunse, Niels, Sømmarksvej 144, 5471 Søndersø
Buch-Andersen, Just Frode, Kukkervænget 30, Thurø,
5700 Svendborg
Bundgård, Karen Marie, Nannerup, 7870 Roslev
Bysted, Mark, Ribelandevej 39, 7100 Vejle
Cancino, Hugo Troncoso, Højgårdsvej 65, 2. mf.,
8362 Hørning
Cancino, Maria Cecilia, Højgårdsvej 65, 2. mf., 8362 Hørning
Chang, Hsing-Yi, c/o Birgit Kure, Undervisningsministeriets
Intern. Kontor, Frederiksholms Kanal 25 D, 1220 København K
Chang, Li-Jung, c/o Birgit Kure, Undervisningsmin. Intern.
Kontor, Frederiksholms Kanal 25D, 1220 København K
Christensen, Anne-Grethe, Grundtvigsvej 4¹ tv.,
8660 Skanderborg
Christensen, Lejla Grace Lindholm,, Fuglevangsvej 12A²,
1962 København V
Christiansen, Amdi Kjær, Knivsig, Ravsted, 6372 Bylderup Bov
Christiansen, Jonny, Sølvagervej 3, 4534 Hørve
Dichmann-Hansen, Claus, Plumsgade 20, 5000 Odense
Dybro, Lis Moesgård, Koldkaadvej 11, 6240 Løgumkloster
Eriksen, Lone Riewerts, Hørvænget 6, 2820 Gentofte
Falkenby, Claus, Søparken 25, 2560 Hjallese
Foldager, John, Hjortdal, 9690 Fjerritslev
Frees, Asmus, Brunde Kirkevej 19, 6230 Rødekro
Frey, Maksymilian, Hotel Corona, Cordt Adelersgade 8–10,
1053 København K
Gale, Anni Bente, Østervang 5, 4930 Maribo
Graham, Kirsten Merete, Pile Alle 19C, 2000 København F
Gurwicz, Miriam, Langelandsvej 49A³ tv., 2000 København F
Haller, Jesper, Egilsgade 25¹, 2300 København S
Hansen, Birthe Bruun, Klostervej 53, 8680 Ry
Hansen, Bodil, Skovgyden 9, 5620 Glamsbjerg
Hansen, Jens Arne, Bonderupvej 15, Bonderup, 4700 Næstved
Hansen, Jette Bjørn, Engdraget 10, Stubberup, 4140 Borup
Hansen, Johanne Marie, Rosenvænget 11, 6800 Varde
Hansen, Knud Agner Mørk, Silkeborgvej 35, 8740 Brædstrup
Hansen, Knud-Erik Krøjer, Vesternæsvej 11, Kappel,
4900 Nakskov
Hansen, Per Jerome, Nordens Plads 4, 6–7 sal, 2500 Valby
Hansen, Preben Krogh, 10. Februarvej 15, 6070 Christiansfeld
Hansen, Stig Peter, Ibsvej 146, 2880 Bagsværd
Harrekilde, Anders, Fiolstræde 18³ th., 1171 København K
Hautopp, Holger, Ny Kastetvej 14, 9000 Aalborg
Henriksen, Alex Bøgh, Grønnegade 9, 5600 Faaborg
Henriksen, Gerda, Forum Hedevej 24, Forum, 6732 Guldager

- Henriksen, Kirsten *Karen*, Kelleklintevej 38, Vårslev,
4400 Kalundborg
- Hoffmann, Lisa, Grønnevej 247–141, 2830 Virum
- Holm, Werner Fritz, Skovledet 36, 3400 Hillerød
- Husted, Jørgen Lomholt, Søndergade 51, 8370 Hadsten
- Ibarra Aguilera, Marianela Juana, Øresundskoll., Blok J,
Bolig 406, Dalslandsgade 8, 2300 København S
- Iversen, Knud Jørgen, Borgergade 85, 8600 Silkeborg
- Jacobsen, Kaj, Østre Havnevej 7 st. th., 4300 Holbæk
- Jacobsohn, Lea, Kastaniealle 5, 3060 Espergerde
- Jensen, Bodil, Faunsholte, 4330 Hvalsø
- Jensen, Gert, Otto Skous vej 7, Strandhuse, 6000 Kolding
- Jensen, Jørn, Krogsmindevej 14, 7100 Vejle
- Jensen, Mogens, Bernstorffsgade 21, 9000 Aalborg
- Jensen, Niels Bjarne, Grønningen 35, 7700 Thisted
- Jensen, Tonny, Grønnegade 15, 6880 Tarm
- Jessen, Elsa, Torvegade 8, 6700 Esbjerg
- Jessen Fernandez, Tatiana del Carmen, Øresundskoll., lejl. 603,
Dalslandsgade 8, Blok J., 2300 København S
- Johansen, Benny Andreas, Brigadegården 6 st. tv.,
2300 København S
- Johansen, Ella Ulvsrod, Lærkevænget 4, 5592 Ejby
- Johansen, Mai-Britt, Damløsevej 11, 2100 København Ø
- Johansson, Jan Jørgen, Ørebakken 7, 3000 Helsingør
- Juhl, Gorm Jacobsen, Wergelands Alle 39, 2860 Søborg
- Jørgensen, Anne Juul, Køllealleen 15, 4894 Øster-Ulslev
- Jørgensen, Else, Strellev, 6870 Ølgod
- Jørgensen, Inger, »Skovgård«, Arre, 6800 Varde
- Jørgensen, Karin Holst, Søbækvej 2, 8740 Brædstrup
- Kania, Flemming Jonasson, Ringgade 34, Maugstrup,
6572 Simmersted
- Kjeldbjerg, Gunner, Seminarievej 79, 6760 Ribe
- Kristensen, Jan, Anemonevej 53, 2890 Hareskov
- Kristensen, Jens Kristen, Vestergade 22³ tv., 7700 Thisted
- Kristensen, Jørgen, Haugstrup, 7173 Vonge
- Kristensen, Peder Bagger, Brovejen 400, 5500 Middelfart
- Krogh, Anne, Rådmandsgade 23, 2200 København N
- Laier, Vibeke Ingeborg, Højgårdsalle 26, 2900 Hellerup
- Larsen, Jørn Skov, Smedestrædet 10, 2500 Valby
- Larsen, Peter Krogh, Byvejen 18, Dåstrup, 4130 Viby
- Larsen, Vivi Krogh, Stenvad Bygade 12, 8586 Ørum, Djurs.
- Lassen, Anita, Immanuelvej 16, 6000 Kolding
- Lauridsen, Else Margrethe Bjerre, Gl. Skolevej 1, 7280
Sdr. Felding
- Lemming, Elisabeth, Vestervang 18², 2500 Valby

- Lunde, Vagn, Rolighedsvej 40, 9400 Nørresundby
 Madsen, Henrik Bernt, Fredensvej 22, 9800 Hjørring
 Maegaard, Karsten, Fremmelev 21, 5450 Otterup
 Mortensen, Anne-Marie, »Strandgården«, Holme,
 8400 Ebeltoft
- Møller, Egon Hansen, Almsted 15, 6440 Augustenborg
 Mørch, Henning, Pramstedvej 11, 6800 Varde
 Nielsen, Per Juul, Fuglevænget 62, 8500 Grenå
 Nielsen, Hanne, Margrethevej 7, 4400 Kalundborg
 Nielsen, Kirsten, Vollsmose Alle 120², 5240 Vollsmose
 Nielsen, Lisbeth, Ølsted, 8723 Løsning
 Nielsen, Mona, Musvitvej 5, Ø. Bjerregrav, 8900 Randers
 Nielsen, Torsten Lykke, Birkevej 3, 9560 Hadsund
 Nilsson, Ann-Britt, C. F. Richsvej 83 st., 2000 København F
 Nunez Riquelme, Pedro Alfonso, Øresundskoll., Blok J., Bolig
 406, Dalslandsgade 8, 2300 København S
- Nydahl, Svend Erik, Højrup, 6510 Gram
 Okholm, Jens, Teglbakkevej 15, Skelund, 9560 Hadsund
 Olsen, Hanne, Nedermarken 2, 4735 Mern
 Pedersen, Paul, Meilgårdsvej 9, 8900 Dronningborg, Randers
 Pedersen, Anna Marie Petrea, Lærkevej 25² tv., 6600 Vejen
 Petersen, Kirsten Bengård, Søndergade 28, 6622 Bække
 Pedersen, Svend Aage, Langdalsvej 5, 8220 Brabrand
 Petersen, Troels Dybdal, Frederik d. 7's vej, Kirkelte,
 3450 Allerød
- Pedersen, Troels Warberg, Kertemindevej 191, 5800 Nyborg
 Plange, Hans Henrik, Søhuse 4, 2880 Bagsværd
 Plenderleith, Judith, 6 Harpur Avenue, Ticknall, Derbyshire
 DE 7 IJS, England
- Ruas, Marcelino Tabajara Gutierrez, Grønjordskol., Grønjords-
 vej, vær. 4120, 2300 København S
- Ramirez Faundez, Rudolfo, Øresundskoll., lejl. 603,
 Dalslandsgade 8, Blok J, 2300 København S
- Ravn, Lise, Sct. Agnesvej 12, 4000 Roskilde
 Ravnebjerg, Palle, Hestehave 9, 7100 Vejle
 Richelsen, Gert, Blomstervænget 3, Hjordkær, 6230 Rødekro
 Rommerdahl, Kjeld, Skydebanegade 25⁴, 1709 København V
 Schneekloth, Ole, Risvangen 22, 2700 Brønshøj
 Skov, Kaj Minor, Vester Skov, Ommel, 5960 Marstal
 Slot, Ove, Lupinvej 48² tv., 8600 Silkeborg
 Slot, Birgitte, »Præstens Hus«, 9940 Byrum, Læsø
 Stenum, Bjarne, Agertoften 24, V. Lem, 7862 Brodal
 Straarup, Asbjørn, Asbo, 6622 Bække
 Svenningsen, Ingeborg Klitgaard, Åbyhøjgården 15¹ th.,
 8230 Åbyhøj

Sørensen, Martin L., »Wotan«, Ringkøbingvej, 6900 Skjern
 Thomsen, Inge Birt, Heimdalsvej 10, 9700 Brønderslev
 Thomsen, Kirsten Dråby, Folehaven 119², 2500 Valby
 Thomsen, Lars Foged, Skanseparken 62, 8400 Ebeltoft
 Toft, Kurt, Harrested, 4200 Slagelse
 Trier, Bent, Bjergesøstien 4, 4534 Hørve
 Weng, Jens-Henrik, Rantzausgade 28A, 2200 København N
 Wigley, Birthe, Møllestræde 18, 3400 Hillerød
 Vikkelsø-Pedersen, Anna Marie, Holmgårdsvej 5³, 5800 Nyborg
 Vindum, Aage, Nørregade 12, 8850 Bjerringbro
 Winther, Jenny Margrethe, Mølløvænget 3, 3000 Helsingør

Elever – vinteren 1975–76

Andersen, Aksel Borggård, Skibelundvej 48, 8850 Bjerringbro
 Andersen, Anina Grønkjær, Nordsøvej 15, Nr. Vorupør,
 7700 Thisted
 Andersen, Else Avlund, »Birkely«, Sorø Landevej 311,
 4261 Dalmose
 Andersen, Helle Abildgaard, Bjarkesvej 8, 8370 Hadsten
 Andersen, Ingeborg Skov, »Årupgård«, Saksagervej 25, 9760 Vrå
 Andersen, Jes Torgny, Kongebrovej 37, 4180 Sorø
 Andersen, Kirsten Rahbek, Leonhardtsvej 10, 6270 Tønder
 Andersen, Leif, Ribesvej 3, 9500 Hobro
 Andersen, Pia Meldgaard, Østerbrogade 150, 2100 København Ø
 Andersen, Preben Engel, Rønnebærvej 12 st. th., 2840 Holte
 Ankersø, Erling Hansen, Skjoldsgade 8 o.g., 6700 Esbjerg
 Anthon, Nils Henrik, Østersøgade 84, 2100 København Ø
 Armstrong, Christine F., 35 Lockwood Ave, Old Greenwich,
 Ct. 06870 U.S.A.
 Arnum-Petersen, Elisabeth, Hebovej 71, 6851 Janderup
 McArthur, Ingelise, Thurøvej 7, 2000 København F
 Andersen, Børge Thusgaard, Vesterlund, Husby, 6990 Ulfborg
 Andersen, Lars, Franekesvej 5⁴, 2000 København F
 Banke, Carl-Henrik, Fiskervænget 26, Dyreborg, 5600 Faaborg
 Basthof, Mogens, Ejboparken 47, 4000 Roskilde
 Becker, Henriette Rolffes, Nellikevej 1A, 2820 Gentofte
 Berg, Erik Gunnar, Tunøvej 28², 6700 Esbjerg
 Biener, Bjørn, Solbakken 77, 2840 Holte
 Blak, Søren, Lundevej 8, 5783 Korinth
 Bojesen, Astrid, Søttrupvej 9, Hornum, 9600 Aars
 Brask Søren, Håndværkervej 1, 8800 Viborg
 Braunstein, Anita, Nr. Søgade 27A³ tv., 1370 København K
 Bro, Henrik, Esplanaden 26, V., 1263 København K
 Brynjólfsdóttir, Helga Palina, Strandgata 2, Olafsfjordur, Island
 Bukkehave, Christian, Bukkehavevej 12, 5700 Svendborg

- Bærndt, Anne Mette, Højlundsvej 137, 7800 Skive
 Bønnebæk, Bodil, Ringhøjgård, Sdr. Bjerge, 4261 Dalmose
 Bertelsen, Hanne Dorthie Pitter, »Rørmosegård«, Stårup,
 4500 Nykøbing Sj.
 Christensen, John, Knudedybet 17, 6700 Esbjerg
 Carlsen, Anita, Herredsvej 3, Blegind, 8362 Hørning
 Chabert, Tage Jens, Bymarken 38, 4000 Roskilde
 Christensen, Jette Valentin, Den Gamle Skole, Asnæs,
 4400 Kalundborg
 Christensen, Verner William, Korsgade 49A², 2200 København N
 Cronin, Cynthia Lou, 1146 Varner Rd., Pittsburgh, Pa 15227
 U.S.A.
 Cirelli, Roxanne, 12 Verona Road, Murray Hill, New Jersey,
 07974
 Detlefsen, Hans J., Laurids Skousvej 2, 6560 Sommersted
 Dybro, Lis Moesgaard, Svalevej 8, 6240 Løgumkloster
 Elbæk, Hans, Bakkebo, Ladelund, 6650 Brørup
 Elmgreen, Ove, Rundforbivej 213, 2850 Nærum
 Eskesen, Peder, Nagbøl Nygård, 6640 Lunderskov
 Espensen, Berit Dianne, Høgesti 4, 6000 Kolding
 Frantsen, Sten, Hultmannsvej 10, 2900 Hellerup
 Fallesen, Kate Cecilie, Nørregade 47, 6600 Vejen
 Fallesen, Lis, Classensgade 72², 2100 København Ø
 Fausø, Annette, Assentoft, 8900 Randers
 Fibiger, Eva, Mejlgade 101, 8000 Aarhus C
 Fink, Poul Erik, Havrevænget 18, Birkende, 5550 Langeskov
 Foverskov, Annie, Gyden 5, 2860 Søborg
 Frich, Susanne, Karl Andersensvej 5, Sædding, 6700 Esbjerg
 Friis, Ida *Elisabeth*, Hostrups Have 7, 1954 København V
 Fønss-Jørgensen, Ole, Bispevænget 1, Ejby, 4623 Ll. Skensved
 Frederiksen, Lis, Hellerup Seminarium, Hartmannsvej 22,
 2900 Hellerup
 Green, Shanye, 8684 Heather Court, Yrsilanl Michigan 48197
 Garne, Astrid, V. Smidstrup, 7321 Gadbjerg
 Gillett, Hanne, Lundevej 24, 5700 Svendborg
 Gillett, Thomas Joseph, Lundevej 24, 5700 Svendborg
 Gonzales, Daniel Aurelio Perez, Sjelør Boulevard 25, I.v.6,
 2450 København SV
 Grønkjær, Poul Erik, Bjert, 7830 Vinderup
 Goldstein, Jill M., 21 Pine Ridge Rd., Woodbridge, Ct
 06525 U.S.A.
 Grau, Thora, Word Lake, R2 Frederic, Wisconsin 54837
 Grau, Richard, Word Lake, R2 Frederic, Wisconsin 54837
 Hansen, *Hanne Marie Skov*, Ulbærhusvej 160, 8721 Daugård
 8721 Daugård

- Hansen, Jens Arne, Bonderupvej 15, Bonderup, 4700 Næstved
 Hansen, Jette, Munkholmvej 38¹ th., 4300 Holbæk
 Hansen, Jette Møller, Østerby, 8791 Tranebjerg, Samsø
 Hansen, Lene Halskov, Strårupvej 10, 6690 Gørding
 Hansen, Randi Bolvig, Guldborgvej 26, 4990 Sakskøbing
 Hansen, Ruth, Engeldrupvej 30, 5486 Grindløse
 Hansen, Steen Kruse, Ll. Todbjerg 12, 8530 Hjortshøj
 Hansen, Thue Damgård, Rypevej 38, Langesø, 6430 Nordborg,
 Als
 Hansmar, Herdis, Platanvej 6, 4360 Kr. Eskilstrup
 Harlev, Kim, Skellet 11, 6000 Kolding
 Have, Mette, Tangevej 18, 6760 Ribe
 Honoré, Lisa, Hellerup Seminarium, Hartmannsvej 22,
 2900 Hellerup
 Hvass, Hans Henrik, Peblingedosseringen 16²,
 2200 København N
 Høffding, Henriette, Gerdsvej 14, 8800 Viborg
 Ibsen, Annette, Viborgvej 69, Kvorning, 8834 Hammershøj
 Iversen, Knud Jørgen, Borgergade 85, 8600 Silkeborg
 Jakobsen, Finn, Kongevejen 102, 2970 Hørsholm
 Jakobsen, Hanne, Skolevej 25, 6640 Lunderskov
 Jacobsen, René, Vinkelvej 25, 3450 Allerød
 Jensen, Anders, Lybæk, No, 6950 Ringkøbing
 Jensen, Hanne Thorsted, Bygmarken 12, 7130 Juelsminde
 Jensen, Henrik Aabye, Lembckesvej 19, 5000 Odense
 Jensen, Ina Schioldan, Jernbanevej 24¹ tv., 4370 St. Merløse
 Jensen, Jes Rode, Holtevej 20, 8000 Aarhus C
 Jensen, Karin Ilsøe, Børnehjemmet »Bredablik«, Askovvej 31,
 6600 Vejen
 Jensen, Lars, Vibyvej 41C, 8230 Aabyhøj
 Jensen, Leif Aage, Niels Juelsvej 3, 5874 Hesselager
 Jensen, Lene Thöt, Skovvej 5, 6650 Brørup
 Jensen, Lis Sund, Enebærvej 35, 6700 Esbjerg
 Jensen, Lisbeth Fabricius, Ballen Maskinværksted,
 8791 Tranebjerg, Samsø
 Jensen, Mariann Bech, Nordbyvej 14, 8260 Viby
 Jensen, Robin Steen, Gundtoft, 7760 Hurup, Thy
 Jeppesen, Ole Felix, Nørre Alle 41, 4400 Kalundborg
 Jepsen, Hans, Skibbroen 8, 6270 Tønder
 Jessen, Elsa, Torvegade 8, 6700 Esbjerg
 Jessen, Else Britt, Lundagervej 30, 5610 Assens
 Johannessen, Søren, Skrånten 20, 6870 Ølgod
 Johannsen, Hans Chr. Thomsen, Hovedvejen 11, Grimstrup,
 6700 Esbjerg
 Johansen, Henning Jørgen, Toldbogade 2 st., 6100 Haderslev

- Jørgensen, Jens Jørgen, Juelsbergvej 2, 5800 Nyborg
 Jørgensen, Ruth, Nr. Bork Brugs, 6893 Hemmet
 Jørgensen, Susanne, Torvet 5, 6630 Rødding
 Kaihøj, Grethe Paaske, Silkeborg Højskole, 8600 Silkeborg
 Karlsson, Kristian Roving, Rosenvej 6, 9300 Sæby
 Katz, Jane, 84 Joyce Rd., Hartsdale, N.Y., 10530 U.S.A.
 Kirk, Anette, 7990 Ø. Assels
 Kjær, Niels, »Troldkær«, 6092 Varmark
 Klyver, Per, Tomsgårdsvej 63², København NV
 Knudsen, Alison Negrin, Kærvej 10, 8832 Skals
 Kristensen, Karl Egon Østergård, Sejerslev, 7900 Nykøbing M.
 Kristensen, Kirsten Deibjerg, Hodde, 6862 Tistrup
 Kristensen, Oda Svejstrup, Fynsgade 4¹, 7200 Grindsted
 Kristensen, Torben, Spergelmarken 11, 2860 Søborg
 Kristiansen, Jens Gert, Halsebyvej 70, 4220 Korsør
 Krogh, Anne, Rådmandsgade 23, 2200 København N
 Kristiansen, Lise, Egevej 9, 8832 Skals
 Larsen, Anne Dorte Hartmann, Rydersvej 19, 8200 Aarhus N
 Larsen, Arne Victor, Pælestykkerne 44¹ th., 2630 Tåstrup
 Larsen, Bitten Schelde, Søhøj 1, Jels, 6630 Rødding
 Larsen, Finn Jørgen Mayer, Statens Seruminstitut »Hvidesten«,
 Lindealle 25, 3450 Allerød
 Larsen, Jan Schultz, Adolph Steens Alle 9⁴,
 1971 København V
 Larsen, Kirsten Spanget, Kløvermarken 6, 6400 Sønderborg
 Larsen, Lis, Niels Hansensvej 11, 5700 Svendborg
 Larsen, Ralf, Ladagervej 7, 4623 Ll. Skensved
 Leth, Kaj, Løkken Badehotel, 9480 Løkken
 Lukassen, Henning M., Raskvej 2, 8764 Åle
 Lunden, Karen, Rønshovedvej 6, 6383 Rinkenæs
 Lyngø, Gitte, Friborgvej 16, Hou, 9370 Hals
 Lahoussaye, Anne-Lise, Spurveskjul 7, 2830 Virum
 Lützen, Lillian Elisabeth, Ryetvej 123 st. th., 3500 Værløse
 Larsen, Kirsten Berit, Bryggergårdsvej 10, 2600 Glostrup
 Madsen, Margit Kvolbæk, Annebergvej 13, 9000 Ålborg
 Mathiassen, Susanne, Stampesvej 53, 7100 Vejle
 Mathiesen, Erik Møller, Hobrovej 19, 9530 Støvring
 Mikkelsen, Marianne, Permelille, 8791 Tranebjerg
 Miller, Nance Ellen, 4050 Chagrin River Rd., Chagrin Falls,
 Ohio, 44022 U.S.A.
 Miralles, Gerd Susanne, Torvegade 10, 9491 Pandrup
 Mortensen, Erling, Byagervej 171, 3460 Birkerød
 Miralles Mira, Fracisco Xavier, Skolevej 37, 9491 Pandrup
 Mærsk, Poul, Skovmosevej 2, 2820 Gentofte
 Nielsen, Agnes, Vandværksvej 29, 9690 Fjerritslev

- Nielsen, Alf Georg, Vandværksvej 29, 9690 Fjerritslev
 Nielsen, Anette, Havnevej 1, 9550 Mariager
 Nielsen, Bente, Nørregade 21, 7900 Nykøbing Mors
 Nielsen, Bjarne Engelbrecht, Strandvejen 48, 7600 Struer
 Nielsen, Henry, Tårnbjergvej 30, 4130 Viby Sj.
 Nielsen, Jørn, Dronningholmvej 52, 9600 Aars
 Nielsen, Lars Bruun, Kjærgård, 6740 Bramminge
 Nielsen, Leif Ole, Herredsvej 57¹, Vesterby, 4944 Fejø
 Nielsen, Maren Jermiin, Jernvedvej 12, 6690 Gørding
 Nielsen, Morten Høst, Fasanvej 17, 8700 Horsens
 Nielsen, Ole Weiersøe, Chr. Mindevej 4, 4300 Holbæk
 Nielsen, Stig, Baldersgade 38³ th., 2200 København N
 Nissen, Iris Søndergaard, Odinsvej 11, 6100 Haderslev
 Olesen, Hans Dalgaard, Brøndumsgade 86, 7800 Skive
 Olsen, Jørgen, Glostrup, 4500 Nykøbing Sj.
 Olsen, Søren Uhre, Firinggård, 6650 Brørup
 Pallesen, Carsten, Værftvej 13, 6270 Tønder
 Pedersen, *Anna Marie* Petrea, Lærkevej 25², tv., 6600 Vejen
 Pedersen, Anne Bloch, Sanderumvej 10, 5250 Fr. Bøge
 Pedersen, Anni Puggaard, Th. Dahlsvej 17, 6700 Esbjerg
 Petersen, Claus Andkjær, Skolevangsalle 32, 8240 Risskov
 Pedersen, Erik, Nymarksvej 106, 7000 Fredericia
 Pedersen, Ernst Kronborg, Gurrevej 58, 3000 Helsingør
 Pedersen, Karl Egon, Nr. Thise, 7870 Roslev
 Pedersen, Lars-Erik Kjær, Gørklint, 6670 Holsted
 Pedersen, Lene Schou, Kr. Koldsvej 20, 8230 Aabyhøj
 Petersen, Lissy, Skærup gl. Skole, 7080 Børkop
 Pedersen, Poul Sørensen, Meilgårdsvej 9, 8900 Randers
 Pedersen, Solvejg, Elbækvej 14, 8732 Gangsted
 Pedersen, *Sven* Erik, Nygade 1, 7760 Hurup, Thy
 Pedersen, Tove, Højgårdstoftens 412, 2630 Taastrup
 Pontoppidan, Ulla, Sønderalle 8, 6800 Varde
 Poulsen, Hans Henning, Østergade 48, 8370 Hadsten
 Poulsen, Inge Berg, Svalevej 22, 2900 Hellerup
 Poulsen, Peter Harpøth, Gylfesvej 5, 8800 Viborg
 Pallesen, Bodil, Overby Forskole, 7130 Juelsminde
 Rant, Hilde Margrete, Vestergade 26, 9760 Vrå
 Rasmussen, Annie, Dronninggårds alle 9B² tv., 2840 Holte
 Rasmussen, Kim Bjarne, Storhøjvej 30, 5450 Otterup
 Rasmussen, Preben Langscheidung, Bakkevej 1, 6100 Haderslev
 Rasmussen, Vibeke *Jette*, Romerparken 46, 6000 Kolding
 Ravn, Tove Fredsted, Strandvejen 77A¹, 2100 København Ø
 Reynolds, Heather, 3300 Hawkins Ln., Eugene, Ore, 97405
 U.S.A.
 Riget, Mai-Britt, Strandagergård, Gelstrup, 4500 Nykøbing

- Riisberg, Aase, Hvilested Kro, 6000 Kolding
 Rios, Sergio Eduardo Nunez, Blokland 8³ th., 2620 Albertslund
 Ryssel, Birgit, Toftegårdsvej 73, 4550 Asnæs
 Rasmussen, Orla, Gyvelvej 12, 6870 Ølgod
 Rosenberg, Annette, Fredebovej 2, 4550 Asnæs
 Reinert, Paul Flemming, Brobergsgade 14¹ tv., 1427 København
 Røjgaard, Vibeke, Kirkegårdsvej 14¹, 8000 Aarhus C
 Schepelern, Marianne, Langelandsvej 50¹ tv., 2000 København F
 Schmidt, Kurt, Kvadrillevej 9, 5482 Lumby
 Schnell, K. Erik, Havnegade 18, 5800 Nyborg
 Schoubye, Niels, Øselgade 10, 2300 København S
 Schøning, Birgit, Allegade 8, 6500 Vojens
 Sidelmann, Hans Christian, »Skovgård«, Hald, 8983 Gjerlev
 Skov, Edith, Sildestræde 12, 6792 Havneby
 Skaaning, Karen Munk, Dyssegaarden 75, 7500 Holstebro
 Smith, Victoria Bishop, Scandinavian Seminar, Båstrupvej 108,
 3480 Fredensborg
 Staack, Hanne, Hellerup Seminarium, Hartmannsvej 22,
 2900 Hellerup
 Steen, Niels Stoklund, Harkenvej 30, Rakkeby, 9800 Hjørring
 Stentoft, Egon Lyng, Enggården, 9460 Brovst
 Svensgaard, Dorthe-Elizabeth, Sasserbrovej 26, 4173 Fjenneslev
 Svensson, Børge, Hans Olriks vej 4⁴, 2450 København SV
 Svenstrup, Bodil, Lægård Landbrugsskole, 7500 Holstebro
 Sørensen, Astrid Inga, Vibegårdsvej 4, St. Salby, 4600 Køge
 Sørensen, Henning John, Hans Rasmussens Have 23,
 5600 Fåborg
 Sørensen, Lars Juel, Niels Hansensvej 17, 5700 Svendborg
 Sørensen, Nina Rask, Kræmmergade 6, 6800 Varde
 Sørensen, Søren Kanne Roberts, Palermovej 11³ th.,
 2300 København S
 Schneekloth, Ole, c/o Christensen, Gavlhusvej 13¹,
 2700 Brønshøj
 Sørensen, Ole, Skovvejen 42, 8740 Brædstrup
 Thomsen, Anne Marie Lervad, Carstensgade 64, 6270 Tønder
 Thomsen, Hans H., No 1 Royal st., Victoria/Mahe, Seychelles,
 Island
 Thomsen, Lisbeth, Bækhus, 6855 Outrup
 Thornblad, Lars Birger, Overgaden o/vandet 92⁵,
 1415 København K
 Thrane, Johan Ludvig, Heglingevej 5, 4180 Sorø
 Tornbjerg, Hanne, Nørrevang, 6623 Vorbasse
 Troelsgård, Elsebeth, Malerbakken 27, 2840 Holte
 Troelstrup, Ane, Landsebakken 30, 2840 Holte
 Tønnesen, Anne Berit, Stubberudveien 16, 1750 Halden, Norge

Tøp, Henrik, Udbyhøj, 8970 Havndal
Thovstrup, Eva, Tofterupgård, 7200 Grindsted
Utoft, Amy L., Tyler, Minnesota 56178 U.S.A.
Wagner, Ulrika, Ragnildsgade 42, 2100 København Ø
Weng, Jens-Henrik, Ryparken 66, 2100 København Ø
Vermehren, Ann, Bakkevej 54, 3460 Birkerød
Vestergård, Kristen, Bækvej 1, 6893 Hemmet
Vestergård, Kirsten Marie, Bisballegård, Sjørsløv 8620 Kjellerup
Vaarby, Birgitte, Solbjerget 6, 3460 Birkerød
Ørndrup, Carl Erik, Nørre Alle 19C², 1. 129, 2200
København N
Østerlund, Birte Juul, Bramdrupvej 107, Ågård, 6040 Egtved
Aalling, Lilli Margrethe, Svanholmvej 8³ tv., 1905 København V
Aafto, Jon, Ramsherred, 7183 Randbøl

Vedtægter for Askov Højskoles Elevforening, Askov Lærlinge

§ 1. Navn og formål.

Stk. 1. Foreningens navn er Askov Lærlinge.

Stk. 2. Foreningens formål er at vedligeholde kontakten mellem Askov Højskole og dens tidligere elever, samt at medvirke til udbredelse af kendskabet til den danske folkehøjskole.

§ 2. Virksomhed.

Stk. 1. Foreningen er repræsenteret med to af dens bestyrelsesmedlemmer i Styrelsen for den selvejende institution Askov Højskole. Ligeledes er foreningen repræsenteret i Landsforeningen af Højskoleelever.

Stk. 2. Foreningen udsender til sine medlemmer et årsskrift normalt i form af det første årlige nummer af tidsskriftet Dansk Udsyn. Årsskriftet, der redigeres af Dansk Udsyns redaktion i samråd med 2 repræsentanter for Askov Lærlinges bestyrelse, skal indeholde en orientering om skolens virksomhed, samt en beretning om elevforeningens arbejde.

§ 3. Medlemsskab.

Stk. 1. Enhver, som har været elev på Askov Højskole på et kursus af mere end seks ugers varighed, kan blive medlem af foreningen.

§ 4. Generalforsamlingen.

Stk. 1. Foreningens øverste myndighed er generalforsamlingen.

Stk. 2. Generalforsamlingen afholdes i forbindelse med det årlige efterårselevmøde.

Stk. 3. Indkaldelse foretages samtidig med invitationen til efterårselevmødet, dog senest 3 uger før afholdelsen.

Stk. 4. Generalforsamlingens dagsorden er følgende:

1. Valg af dirigent
2. Beretning om foreningens arbejde
3. Fremlæggelse af det reviderede regnskab
4. Beretning om Askov Højskole
5. Beretning om Askovgården og Askovkredsene
6. Fastsættelse af kontingent
7. Indkomne forslag
8. Valg af bestyrelsesmedlemmer og suppleanter
9. Valg af revisor
10. Eventuelt.

Stk. 5. Forslag, der ønskes behandlet under dagsordenens punkt 7, skal være formanden i hænde senest een uge før generalforsamlingens afholdelse. Forslag til vedtægtsændringer skal være formanden i hænde inden 1. juli.

Stk. 6. Generalforsamlingens beslutninger træffes ved simpel stemmeflerhed blandt de afgivne stemmer.

Forudsætningen for stemmeret og valgbarhed er, at kontingent er indbetalt før generalforsamlingens påbegyndelse. Afstemninger er skriftlige, såfremt blot eet medlem ytrer ønske herom.

Stk. 7. Ekstraordinær generalforsamling afholdes, såfremt mindst 6 bestyrelsesmedlemmer eller mindst 10 pct. af foreningens medlemmer kræver det.

Indkaldelse sker skriftligt, med mindst 3 ugers varsel.

§ 5. Valg.

Stk. 1. Bestyrelsen består af 13 medlemmer, dog 14 i det tilfælde, hvor et medlems valgperiode til Askov Højskoles Styrelse overstiger medlemmets valgperiode til bestyrelsen for Askov Lærlinge.

Heraf er 9 generalforsamlingsvalgte, idet der hvert år vælges 3 for en 3-årig periode.

Hvert sommerhold og hvert vinterhold på Askov Højskole vælger af sin midte et medlem til bestyrelsen, for en 2-årig periode. De pågældende indtræder i bestyrelsen ved det konstituerende møde, efter næstfølgende ordinære generalforsamling.

Stk. 2. På generalforsamlingen vælges 3 suppleanter for en 1-årig periode, der er 1., 2. og 3. suppleant, således at den person, der opnår det højeste antal stemmer, er 1. suppleant og så fremdeles.

I tilfælde af en suppleants indtræden i bestyrelsen gælder for suppleanten samme valgperiode, som for det medlem, der er årsagen til det ledige mandat.

Stk. 3. Hvert medlem må højst afgive et antal stemmer, svarende til det antal bestyrelsesmedlemmer, der er på valg.

Stk. 4. På den årlige generalforsamling vælges en revisor og en revisor-suppleant for en toårig periode, således at revisorerne afgår på skift.

§ 6. Bestyrelsen.

Stk. 1. Bestyrelsen repræsenterer foreningen.

Stk. 2. Bestyrelsen vælger på et konstituerende møde umiddelbart efter generalforsamlingen af sin midte formand, næstformand og sekretær.

Bestyrelsen vælger på samme møde af sin midte tillige en repræsentant til Askov Højskoles Styrelse, for en 2-årig periode, samt en repræsentant til Landsforeningen af Højskoleelever.

Stk. 3. Kassererhvervet varetages så vidt muligt af Askov Højskoles forretningsfører, der i så fald deltager i bestyrelsesmøder og generalforsamlinger.

Stk. 4. Bestyrelsesmøder afholdes efter behov. De indkaldes af for-

manden. Bestyrelsesmøde skal afholdes, dersom mindst 3 bestyrelsesmedlemmer eller foreningens revisorer anmoder formanden herom.

Stk. 5. Bestyrelsen fastsætter selv sin forretningsorden.

Stk. 6. Bestyrelsen drager omsorg for, at hvert elevhold på Askov Højskole opfordres til at indtræde i foreningen.

§ 7. Økonomi.

Stk. 1. Medlemsbidraget fastsættes af generalforsamlingen efter forslag fra bestyrelsen.

Stk. 2. Udgifter til årsskriftet og til foreningens arbejde i øvrigt, herunder også kontingent til Landsforeningen af Højskoleelever, uddedes af foreningens kasse.

Stk. 3. Tilskud til bestyrelsens rejseudgifter i forbindelse med bestyrelsesmøder, og til rejser forbundet med foreningens øvrige arbejde, kan ydes i et af bestyrelsen nærmere fastsat omfang.

Stk. 4. Foreningen kan yde økonomisk støtte til elever på Askov Højskole samt til Settlementet Askovgården.

Stk. 5. Kassereren modtager et af bestyrelsen fastsat honorar.

Stk. 6. Regnskabsåret går fra 1. september til 31. august.

§ 8. Lovændringer og foreningens opløsning.

Stk. 1. Vedtægtsændringer kan kun forelægges til vedtagelse på en ordinær generalforsamling. Forslag til vedtægtsændringer offentliggøres senest samtidig med udsendelse af dagsorden.

Stk. 2. Til vedtagelse af ændringsforslag kræves mindst $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer.

Stk. 3. Krav om opløsning af foreningen kan kun vedtages med $\frac{2}{3}$ stemmeflerhed på to på hinanden følgende ordinære generalforsamlinger.

Stk. 4. Ved foreningens opløsning anvendes foreningens midler efter samme retningslinier som angivet i Askov Højskoles fundats.

Vedtaget af generalforsamlingen den 4. oktober 1975.

SOMMERELEVMOEDE

afholdes i dagene den 18.–20. juni 1976

EFTERÅRS- OG ELEVMOEDE

afholdes i dagene 1.–3. oktober 1976

HØJSKOLEKURSER

på Askov Højskole i 1976–77

Sommerskole 1. maj–23. juli

Pensionistkursus (fuldtegnet) 17. maj–30. maj

Nordisk Lærerkursus 21. juni–18. juli

14-dages højskolekursus I. 21. juni–4. juli

14-dages højskolekursus II. 5. juli–18. juli

Vinterskole 1. november–21. april

Kursusplaner kan fås ved henvendelse til

ASKOV HØJSKOLE

6600 Vejen

Telefon nr. (05) 36 06 77